

E V R I P I D E S

Tō woylke wteren, die in de Oude
Roe agere juyles, met vint hand of vint

DE MOORITVS

Qui transgessit volentes nec privatum agere
in, nec publico, HET

EERSTE BOECK.

DIEGO DE ROJAS

VAN DE

BEWEGINGEN

DES

GEMOETS.

E V R I P I D E S :

Τὸ πολλὰ πράσσειν, ἔκ ἐν ἀσφαλῆ βίῃ.

Res agere multas, tuta vitæ haud est via.

D E M O C R I T V S :

Qui tranquillè volet vivere, nec privatim agat multa, nec publicè,

D I E G O D E R O I A S

Problem. en philosophie moral. XLIX.

Porque los hombres pacíficos son de más larga vida, que los otros?

SI es verdad, lo que dicen los Medicos, que la hiel desparzida por las venas, da molestia y atormenta todo el hombre. Y Anaxagoras afirmava, que todos los dolores agudos venian della. Sera por ventura, por que los tales carecen de hiel, pues vemos, que los animales, que no la tienen, como los Camelos y los Cavallos son mansos, y biven mucho en comparacion de los otros, y en el mismo genero, los animales, que carecen de hiel, biven mas, que sus compañeros. O por que nuestro Señor Dios ama al hombre pacifico, y lo quiere prosperar en este mundo, y en el otro.

MICHEL Sr. de MONTAIGNE,

au livr. II. des Essais chap. XII.

LEs secousses & ebranlemens que nostre ame reçoit par les passions corporelles peuvent beaucoup en elle, mais encore plus les siennes propres: ausquelles elle est si fort prise, qu'il est à l'avanture soutenable, qu'elle n'a aucune autre allure & mouvement que du souffle de ses vents, & que sans leur agitation elle resteroit sans action, comme un navire en pleine mer, que les vents abandonnent de leurs secours. Et qui maintiendroît cela, suivant le parti de Peripateticiens, ne nous feroit pas beaucoup de tort, puis qu'il est connu, que la plus part de plus belles actions de l'ame procedent, & ont besoin de cette impulsion de passions. La vaillance, disent ils, ne se peut parfaire sans l'assistance de la cholere. Semper Ajax fortis, fortissimus tamen in furore. Nè ne court-on sus aux meschans & aux ennemis assez vigoureusement, si on n'est corroucé. Et veulent que l'Advocat inspire le corroux aux juges, pour en river justice. Le cupiditez emeurent Themistocles, esmeurent Demosthenes: & ont poussé le Philosophos aux travaux, veillées & peregrinations: nous meinent à l'honneur, à la doctrine, à la santé, fins utiles.

V A N

VAN DE
BEWEGINGEN
DES
GEMOETS

in't gemeen.

Het eerste Capittel.

Soeckt yemant wel te zijn, die moet voor alle dingen,
 Syn drift, syn herts gewoel, syn binne-tochte dwingen;
 Want als het innigh deel in goeden vrede staet,
 Het lijfen syn gevolg dat worter deur gebaet.
 Wel aen dan schonst verdriet, en nijt, en minne-vlagen,
 En wilt te grooten vreught en hevigh bloet verjagen,
 Druft eer en gelt-sucht weg, jaegt angst nyt uwē geest,
 En maect dat ghy alleen den grooten schepper vrees.
 Ken wil noch even-wel van niemant oyt begeren,
 Dat hy uyt syn gemoet sal alle tochten weren,
 Een geestigh hovenier besnoeyt het weligh kruyt,
 Maer roeyt noch even-wel geen stam of wortel uyt.
 Een boom van wilden aert die kan het enten baten,
 Hy kan door goet beleg syn wrange vruchten laten.
 Ghy mooght dan, sooje kont, versetten uwe pijn,
 V hert mach even-wel niet ongevoelick zijn.

De

DE vermaerde Orateur ende Filosooph *Cicero* 3. *Tusc.* verwondert hem niet sonder merckelijke reden, dat, na dien wy bestaen uyt Ziele ende Lichaem, voor de Siekten des Lichaems een Konste gevonden is, om de selve te genesen; ende datter geen moeyten gedaen en wert om de Geneeskonste der Zielen te vinden, ende hare quellingen te hulpe te komen. De gebreken des Lichaems werden gemeenlijck gerekent het vverck alleen van de Doctoren ofte Medicijns te vvesen, ende die vande Ziele voor de Theologanten gelaten. Maer alsoo onsen *Galenus* wel ernstigh vermaent, dat men hem niet en moet in-beelden, dat het alleen de Philosophen soude betreffen, de Bewegingen der Zielen te bestieren: maer dat het oock het vverck is van den Medicijn, devvyl de selve niet alleen den Geest ende het Gemoet en beschadigen, maer oock het Lichaem van syn gesontheit berooven: soo ist meer als reden, dat wy volgende de vermaninge van dien grooten Leer-meester, oock alhier, daer vvy het Lichaem leeren bewaren voor Sieckte, niet over en slaen van het gene eenighsins de selve kan toefenden, gelijk daer zyn de Passien, ende Bewegingen des Gemoets, die van verscheyden Philosophen Siekten der Zielen genoemt vverden.

„ Alle onse macht, seyt de Romeynschen Histori-
 „ schrijver, bestaet in Gemoet ende Lichaem. Wy
 „ gebruycken meest de heerschappije van't Gemoet
 „ ofte den Geest, ende den dienst van't Lichaem.
 Dit behoorden voorwaer vvel alsoo te geschieden,
 maer het gaet dickwils soo by den Menschē dat hy
 den Geest maeckt tot een dienst-knecht van de
 Licha-

Lichamelijke wellusten. Iae den Schrijver selve van die goede spreucke wert mede sulcx te last geleyt van den Out-vader *Lactantius*, dat hy syn eygen goede sententie met syn quaet en ongebondé leven soude te niet gedaen hebben. Daerom seyde *Anacharsis* seer wel datter geen dier dē Menschē schadelijcker en was als de Menschē selve, om dat hy heerlichende over alles, *syn selvē* niet en konde regeren, noch syn begeerlickheyt in den toom houden. De eervarentheyt leert ons dagelijcx de waerheyt van dese Spreucke. Ende wie isser, die daer eenighsins aen soude kunnen twijffelen, daer oock selver den Apostel tot den Romeynen bekent, dat hy niet en dede het goet dat hy wel wilde doen, maer veel eer het quaet dat hy niet en wilde, en dat in syn vleesch geen goet en woonde? Voorwaer ons Gemoet is met soo veel passien besloommert, van soo veel ongestuymigheden in-genomen, dat de selve ons niet alleen de reden en benemen, ende de onvernufte beesten gelijk makē, maer oock van de gesontheyt, jae het leven selve berooven.

Onder alle de Philosophen heeft *Plato* (van de welke by de Grieken een oudt seggen was, dat *Apollo* twee sonē geteelt hadde, te weten *Esculapius*, om het Lichaem, en *Plato*, om de Ziele te genesen) alderklaerst hier van gesproken, en ondersoecken de den oorspronck van alfulcke quelē, verdeelt (in't vierde ende negende Boeck van syn Republijcke,) onse Ziele in twee deelen, vvaer van het eene als de reden deelachtigh zynde, van hem beschreven wert stil, vreedsaem, ende meester van de begeerten: het ander als na de reden niet luysterende, wilt, ongebonden,

F

bonden,

bonden, alle begeerlijckheden onderworpen, ende tot alle welluften genegen. In het eerste, seydt hy geen moeyelijckheyt te zyn: maer dat alles daer is in stilte, en gerustheyt: alwaer hy daerom herberghet de stantvastigheyt, die wy noemen de Gerustheyt des Gemoets. In het ander, 'twelck hem laet leyden van de begeerlijckheyt, stelt hy de plaetse van alle ontsteltenissen ende ontroeringen des Gemoets, te weten Droefheyt, Gramschap, Nijt, Vreesse, ende diergelijcke.

Deze Ontroeringen ofte Passien, ghelijck den Griekschē naem *Πάθη* by sommige in 't Latijn *Passiones* overgeset wert, maer beter *Affectus* ofte *Affectiones*, sullen wy den naem geven, van Bewegingen des Gemoets, na het exempel van *Cicero*, die de selfde *Commotiones animorum*, en oock simpeljik *Perturbationes* geheeten heeft, met bequamer benaminghe, als hy de selve elders *Perturbationes* noemt. Want Perturbatie betoont met dē naem selve, datse quaet is, ghelijck *Cicero* oock bekent: te weten, sy turbeert, ende ontstelt de gerustheyt, indiensē met recht Perturbatie gheseyt mach werden. Sommige en hebben mede niet beter de selvighe Sieckten des Gemoets ghenoecht, alsoo soodanige namen alleen passen op sulcke Bewegingē des Gemoets, die buyten het spoor van de reden loopen. Maer hier wert een benaminge vereyscht, die oock plaets kan hebben in de Beweginge des Gemoets, die binnen hare palen blijft, ende de Grieken *Μετρίωσις*, dat is, Middelmatiche Bevevinge noemen, gelijk seer wel aen-gewelen is van myn goede Meeſter,

den

den hoogh-geleerden *Gerard Vossius* in synen vermaerden *Rhetorica*.

Als dan dese Bewegingen des Gemoets boven de maet gaen, soo ontfellé sy met eenen het Lichaem, ende dat door de groote gemeenschap, die daer is tusschen de Ziele ende het Lichaem, die malkanderen soo het goet, als het quaet, datse hebben, gestadigh mede deelen. Alfoo lange wy hier in't leven zyn (seyde *Plutarchus* uyt *Platone*) heeft de Nature het Lichaem ende de Ziele soo vast aen malkanderen ghebonden: dat de een niet vvel en kan varen sonder de ander. Soo schrijft oock *Theophrastus* seer vvel, dat de Ziele veel sware siekten in het Lichaem brengt, ende datse voor haer vvoonplaets quade huer betaelt: maer dat het haer oock niet wel en bekomt, dewijlse, als het Lichaem swack wert, mede verswackt, ende met het selfde oock af-scheyt. Hierom vermaende vvel te recht *Zamolxes* een Koningh ende Wijse onder de Geten, dat men in't onderhoudé van de Gesontheyt wel acht behoorde te nemen, op de Passien ende Bevvegingen des Gemoets; gelijk *Plato* van hem verhaelt in *Timao*; alvvaer hy oock selve de Gesontheyt beschrijft, uyt het accoort ende de over-een-stemminghe van het Lichaem met de Ziele. Want selfs de dagelijcksche ervarentheyt leert ons, dat het Lichaem verandert ende ontroert wert door de Bevvegingé der Zielen. Siet men niet hoe dat dé Mensche van een droevige ofte blijde tijdingh haestigh ghebootschap, in syn aengesicht ende al syn leden verandert? Soo gaet het mer de Gramschap, Vreese, Liefde, ende ander Ontroeringen. Dat de Ziele mede beweeght ende

ontroert vvert door het Lichaem, en fiet men niet alleen in rasende Koortsen, ende andere siekten: maer oock in droncke lieden, van de vvelcke de Poët *Horatius* aldus gesproken heeft 1. *Epist.*

*Wat leert ons dronckenschap al vreemde kuereu drijven !
 Sy melt dat niet en dient, sy doet de vrienden kiyven,
 Sy maeckt dat menig mensch oock sonder wapen vecht,
 En doet 'ken vreet niet wat, al isst tegen recht.
 Sy vreet en bleycken angst en droefheit af te breken,
 Sy kan een trage tongh bevalligh leeren spreken,
 Sy vreckt de geesten op, en gunt een schamel man,
 Dat hy gevvelldigh rijcken vrolick schynen kan.*

Selver oock, seyt *Plutarchus*, de Bewegingen des Gemoets vverden van het Lichaem dickwils vveckt, ende beteycken en dat het Lichaem niet wel ghestelt en is, ende tot siekten genegen. Men fiet dickwils, dat sommige Menschen, sonder eenige uytterlijke oorfaeck, bedroeft, ofte bevreeft werden: dat andere om beuselingen haer selven storen, ende quellen. Het vvelck geschiet, als *Plato* schrijft, om datter eenige quade dampen, in de hersenen op-trecken, ende het Gemoet met de Ziele ontstellen. De gene die alsulcke veranderingh over komt, moeten na de vermaninge van *Plutarchus*, haer selven onderfoecken, ende geen uytterlijke oorfaeck vindende, dan vry oordeelen datter een in't Lichaem is, die 't Gemoet alsoo beroert, ende der-halven geweert moet werden. Dit bevestight mede *Aristoteles* in't eerste Boeck ende Capittel van de Ziele; seggende dat van alle de Bewegingen des Gemoets het

het Lichaem mede komt te lijden. Ende dat sulcx daer uyt blijkt, dat wy d'eenetijt van stercke ende merckelijcke Bewegingen niet en veranderen, de ander van kleyne ende nietighe seer ontstellen, te weten, wanneer het Lichaem swelt, ende soo ghestelt is, als van de gene die heel gestoort is. Daer benevens oock om dat sommige, al en is haer niet schrickelijcx voorgekomen, nochtans dapper verwaert zyn: *gelijck vvy dagelijcx sien in de gene die gestadigh vreesen gevangen te sullen vverden*, alen isser niet met allen aen. Dit selfde vvert mede aengeroot van de wijse Koningh *Salomon*, daerhy seyt: „*Het Lichaem de verdervinge onderworpe zynde*, „*beswaert de Ziele, ende de aerdsche vvoorplaats* „*onderdruckt den Geest. Ende voorwaer ghelijck een dicke vvolcke de stralen van de Son steut, ende verduystert, alsoo oock een quade gestaltenisse des Lichaems bedvvelmt het Gemoet, ende de Ziele, zynde als het licht ende de Sonne van ons Lichaem. Soo dat Plato seer vvel beveelt het leven der Menschen in een gelijcke ende eenparige mate te onderhouden, op dat het een niet vvaessende boven het ander, de Gesontheyt een af-breuck en doe.*

Maer hier wert vvel gevraecht, of dan alle Bewegingen des Gemoets den Lichame schadelijck zyn, ofte datter eenige voor goet ende ghesont mogen gerekent werden. Sommige meenen, datter geen van allé tot de Gesontheyt en dient, als de Vreught ende matige Blijdschap. Andere zyn van gevoelen, dat niet alleen de Blijdschap, maer oock d'ander Bewegingen, indiens met maten geschieden, tot Gesontheyt können strecken. En sulcx vvert van

onsen *Galenus* oock bevestight. Want als de Ziele in een gestadige stilte is, sonder sorge ofte begeerte, soo wert het Lichaem tot koude Sieckten bereyt: in tegendeel als de selve al te besigh is, ende door gramschap, bekommeringh, blijdschap al te seer beroert vvert, dan verweckte heete Sieckten. Hier by voeght *Galenus*, dat hy veel sieckten ghenesen heeft, alleen door het matigen van de Bevegingen des Gemoets, ende dat hy sulcx oock van *Esculapius* geleert heeft. Soo dat ick voor vast houde, dat het tweede gevoelen het beste is, daer in mede volgende mynen wel-gemelten Meester *Vossius*, de welcke schrijft, dat den vvijsen God de Bewegingen in ons Gemoet gestort heeft, om als behulpfelen te wesen tot treffelijcke vvercken. Want het gene de vviint is voor het schip, dat is voor ons de Beweginge des Gemoets, in vvelckers matigheyt de gerustheyt, ja het gheluck van ons leven bestaet. Door de selve vverden vvy ghedreven tot het gene ons de Reden leert. Maer als de Reden haer selven van't roer laet stooten, soo en brengen sy niet tot deught, maer tot alderhande ongeregeltheyt, ende vverden alsoo rechte Sieckten des Gemoets. Het welck niet en geschiet in een vvijs man, die niet sonder bewegingen is, maer de selve regeert. Van sulck een seydtmen gemeenlijck, dat hy meester van syn Passien is. Wy hebben hier van een notabel exempel in de wijze *Socrates*, de vvelcke als hy van twee quade wijs (die hy om syn gedult te oeffenen, genomē hadde) ten huys uytgegeven was, ende voor op de banck sittende uyt de venster met water begoten werde, even-wel in geen gramschap uyt en berste, dan sulcx met

met een effen gemoet verdroegh, alleen seggende, dat hy vvel gedocht hadde, dat na soo veel donder noch regen soude vallen. Soodanige gherustigheyt des Gemoets, ende matigheyt van Passien is in alderhande konditien van menschen tot de behoudennisse der Gesontheyt seer noodigh, soo dat mé alijt gereet ende ghewapent behoort te zyn, tegen alle stooten ende toe-vallen van de Fortuynen, het sy goede ofte quade; overdenckende dat ons levê hier anders niet en is, als een oorlooge op der aerden, ende een reyse van den op-ganck tot den onder-ganck. Onse meeninghe en is even-vvel niet, den Mensche als een steen ofte stock onbeweeghlyck en ongevoeligh te maken: vvant het soo onmogelyck is, sonder eenige Affecten ofte Passien te zyn, als sonder eten ende drincken: maer vvy willen alleen vermanen, dat voorspoet ende tegenspoet met een effen gemoet op-genomen moeten vverden, dewijl alle dingen, gelijck de Wijse-man seyt, haren keer ende vveder-keer hebben. Ende het is oock malligheyt hem te quellen in't gene dat vvy niet en konnen beteren, ende gansch buyten onse macht is, gelijck seer stichtelijck van de vvijsse *Epictetus* aenghevvesen vvert. Maer insonderheyt is een effen ende kloeck gemoet noodigh den genen, die in Prinçen hoven verkeerren, ende die in staten ende groote ampten verheven zyn. Want als de kans komt te keerren, ende sy verlaten ofte af-geset vverden, dan vallen se geheel in duygen, jae sommige, gelijck ick gesien hebbe, door groote verslagentheyt in de doot selve. Het vvelck geschiet, om datse al haer sinnen ende al haer geluck stellen in de hoogheyt en gunste

der Menschen, die soo haest kan veranderen. Men seyt dat tot gherustheyt des Gemoers eertijds drie dingen uyt de Propheeten voort-gekomen zyn, Syn selven te kennen, Niet te sorchvuldigh te begeeren, ende Tvivist ende schulden te schouwen? *Cardanus* schrijft seer wel, dat de Menschen alderlangst levē, die na wereltsche dingē niet veel en vragen, die eer, staet, rijckdom, hoogheyt niet veel en achten: en in tegendeel, dat die andere regeren, ende alijt na hooger staet trachten, om datse seer gevoeligh ende haest gheraeckt zyn, geenen hoogen bout en schieten, ende selden soo oudt vverden, als de genē, die haer hert, ghelijck men ghemeenlijck seyt, in een bonte lapen leggen, ende Gods vvater over Gods acker laten loopen. Soo dat de gerustheyt des Gemoets het beste middel is, om langh in gesontheyt te leven. Maer ick verstaē by dese gherustheyt niet een ontblootinge van alle genegentheyt, waer door den Menche heel ongevoeligh soude vvesen: maer alleende matigheyt in alle bevveginge. Soo dat ick meene dat *Aristoteles* vvel te recht berispt de Stoische Philosophen; die de deught stelden in een onbeweeghlijckheyt van alle Passien, de selvige beschrijvende voor onmatighe op-loopinge; ende misprijsē derhalven alsoo vvel dese ongevoelige (meestendeel dom, bot ende plomp) als de genē die geheel uyt den bant springen. Want ghelijck aen de een syde een onstelt ghemoet niet bequaem en is, om syn vverck vvel uyt te voeren, ende door haet, nijt, gramtschap, ende diergelijcke Passien dereden belet, ende het oordeel verduystert vvert: soo en is oock aen d'ander syde een

een traegh, loomigh, ende ongevoeligh mensche tot geenderhande fraeyigheyt nut, ende is by nae een moeyelijcken last voor de aerde, die hem draeght: devvile, als gheseyt is, de matelijcke beweginge, een spoor geeft tot treffelijcke daden. Het vvelck oock de leere is van de Philosophen, die *Aristotelem* na-volgen. Soo seggense dat de Gramschap de vromigheyt sterckt, ende dat een gestoort soldaet beter vecht, als een ander die niet beweeght en is. Ende ghelijck de Gramschap, voor de gene, die traegh, loom ende kout van naturen zyn, verweckende haer natuerlijke vvermte, seer nut is: soo is oock voor de gene, die al te korfel ende oplopende zyn, ofte die geheel vet zyn, seer goet, dat sy met vvat Sorge, Vreesse, ofte Droefheyt besocht vverden, op dat de hitte van haer geesten vvat mocht verkoelen, ende de lastige vettigheyt van haer Lichaem vvat mocht verminderen. Die alle Eergierigheyt misprijfen, *Schijnen* vvechte nemen den lust, die de *Menschen* soudent hebben om yet loffelijcx aen te rechten, alsoo door het verachten van naem ende faem, gelijck *Tacitus* seydt, de deught selve mede veracht vvert. De victorien van *Miltiades* en lieten *Themistocles* niet slapen: ende desen is ghevonden een van de vroomste Helden van Griecken-landt. *Demosthenes* plagh bedroeft te zyn, alffer een ambachtsman voor hem op vvas: ende dese is de vermaerste van al de Orateurs ghevonden. Selver de Prinçen der Philosophen en soudent noyt soo verre door haer studien ghekomen hebben, ten vware sy met eengrootten yver, en mereen eerlijcke

eergierigheyt waren ontfteken geweest. Ia oock de gene onder haer, ghelijck *Cicero* betuyght 1. *Tusc.* die geschreven hebben van het verachten van eere ende glorie, setten even-wel haren naem voor soodanige Boecken : toonende dat sy de eere van haer werck niet en verachten. Om voort te gaen ; soudē wy den Menschē van alle blijdschap, rouwe, liefde, bērmhertigheyt gaen berooven ? Sulcx is onmogelijck, sulcx is ondienstigh, in dien wy niet en begeeren, dat dē Menschē alle syn menschelijckheyt met eenen uyt-treкке. Wy moeten dan verstaen, dat de genesinge van de onmatigheyt der Passien, niet en bestaet in't geheel wech-nemen, ofte met de wortels de selve uyt te trecken : maer alleen in't af-snijden ende snoeyen van het gene dat quaet en oertolligh is, ende het goet te laten blijven. Daer in volgende het exempel van de goede Medicijs, die niet en purgeren als de quade humeuren, ende de goede bewaren : als oock de Hoveniers, die het onkruyt alleen uyt-wijen, ende de goede kruyden begieten om soo veel te beter te kunnen wassen ; de boomen mede vvel snoeyen van oertollige tacken, maer de selve niet uyt en roeyen. Alsoo moet men te werck gaen in't bedwingen van ons Passien, ende niet sonder onderscheyt de selve rocken uyt den schoot der Naturen. Want in plaetse van voordeel te doen, soo soude men achterwaerts gaen, ende alles bederven.

Tot besluyt, en zyn de Passien niet anders als bewegingen des Gemoets ofte der Zielen in haer gevoeligh deel, de vvelcke geschieden ofte om yet te begeeren dat de Ziele voor goet aen-neemt, ofte te vlieden het gene sy voor quaet acht. Hier uyt

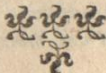
trec-

trecken sommige elfderhande soorten van Passien : andere brengense tot seven: vele tot vier, te weten Blijdschap, Droefheyt, Hope ende Vreesse. Met dese laetsten hout het *Varro*, ende het meestendeel der Philosophen, stellende twee aen de zyde van het goet, ende twee aen de zyde van het quaet, het zy sulcx in der vvaerheyt alsoo is, ofte dat men't hem maer laet voorstaen. Want de Droefheyt ende Vreesse, gelijckse seggē, zyn twee quade opinien, betreffende het in-gebeelt quaet tegenwoordigh ofte toe-komende, ende van gelijcke de Blijdschap en Hope syn twee goede opinien, die voor oogemerck hebben het tegenwoordigh ofte toe-komende goet. Op dese vier Passien schijnt de Poëet *Virgilius* 6. *Aëid.* mede gesien te hebben in dese versen :

*Daer is een hemels vier in hare borst gesloten ,
Daer uyt een groot vermaeck hun stont te zyn genoten ,
In dien dit logge vleesch, daer in de geest versmacht ,
Geen quade wegen ginch, geen hinder in en bracht :
Maer nu men vreesse voelt, en veelderley begeeren ,
En dat en druck en vreught ons beyde plagh te deeren ,
Soo gaetet anders toe, etc .*

Wy fullen al hier, sonder onse bindē aen eenige verdeelingē, alleen verhandelen sulcke Passien ende Bewegingen des Gemoets, de welcke door haer ongeregeltheyt het Lichaem meest ontstellen, ende de Gesontheyt beschadigen.

Van

Van de Droefheyt.

Het tweede Capittel.

Laet ons wat dieper gaen en in 't besonder spreken
 Van al dit ziel-gewoel, en al de binne-steken;
 De droefheyt is voor eerst die ons de sinnen quelt,
 En menigh teer gemoet in vreemde bochten stelt.
 Hier tegen dient behulpen goeden raet gegeven,
 Om sonder eenigh leet en stil te mogen leven;
 Maer 't kruyt dat aenden mensch in dese sieckte dient
 En komt niet uyt het velt, maer van een wijssen vrient.

Een

Een woort, een troostigh woort, te rechter tijt gesproken,
 Dat heeft aen menigh hert dit onheyl af-gebroken,
 Dat is de rechte salf die swacke menschen helpt,
 En droeve sinnen heelt, en heete tranen stelpet.
 Maer Godes heylich Boeck in dit geval te lesen,
 Plagh aen een treurigh hert een groot vermaeck te wesen;
 Doch boven alle dingh, tot God een reyn gebede
 Dat is de rechte troost die ons in ruste set.

Onder alle de Affecten die de Ziele ende het Lichaem te quellen nemē, en isser geen moeyelijcker ofte swaerder als de Droefheyt, de welcke ontstaet uyt het in-beeldē van eenigh quaet ofte ongeluck, dat alreede overkomen is, ofte gevreesst wert noch te sullen overkomen: welcke apprehensie ofte in-beeldinge het herte terstont bespringht, dē geest ontfelt, alle ons verstant ende sinnen verderft, alle onse vvercken vergiftight, ende de hersenen soo krenckt, dat de persone die hier aen vast is, dagh noch nacht en kan rusten, maer boomtjens in syn eenigheyt gaet tellen, ende alle geselschap schout. Men siet hoe dat door dese Passie een fraey vvesen terstont heel vervalt: ende een vet en vvel-gedaen lichaem allencxkens uyt-gemergelt ende uyt-ghe-drooght vvert. Dese ongeregelde Passie en ontfelt niet aleene op de gheseyde maniere het Lichaem, maer vergrijpt haer oock aen de Ziele ende het Gemoet, ende verbastert al den geest in de gene die sy besit. Sy maeckt den Mensche traegh ende sonder eenige lust; jae onnut ende onbequaem om yet aen te rechten dat deught, oock selfs om yet goets aen te nemen ofte uyt te voeren voor hem selven ofte

voor

voor een ander. Om kort te seggen, ghelijck een quade ende vervuylde Mage, geen nut ofte voordeel en kantrecken oock van de alderbeste spijs: alsoo vverden alle goede ende prijselijcke wercken in den geest van de gene, wiens hert met Droefheyt overstolpt is, te niet gebracht. In dien dese Passie niet by tijts gesteut en wert, soo krijgths sulcken aen-was, ende maeckt allencxkens soo diepe wortelen, dat de Reden selve (waer door dē Mensche van de Beestē onderscheyden wert) heel komt om te keeren, ende te bederven, en dē mensche wert gansch onsinigh, ende buyten vvesten. Dit zy genoegh vvat belangt de nature van dese Passie, waer uyt volkomentlijck de teeckenē te sien zyn, door welcke sy haer bekent maeckt. De voornaemste zyn, Eē gestadige vrees, sonder te kunnen slapē, een saluw wesen, droevige ende in-gevallen oogen; altyt vol gedachten, ende suchten te zyn, ende eenigheyt te soecken; gelijk *Homerus* van *Bellerophon* schrijft *VI I. Iliad.*

Ἦτοι ὁ καππεδίον τὸ ἀλγίον οἱ αἰῶτο,
Ὅν θυμὸν κατέδων, πάντων ἀνθρώπων
ἀλεείνων.

Verscheyde Geesten hebben lust ghehadt dese verssen uyt het Griecx in hare tale over te setten, vvaer van vvy voor de Lief-hebbers hier sommige sullen by-stellen. *Cicero* heeftse aldus in't Latijn gheset 3. Tusc.

Qui miser in campis moerens errabat Aleis,
Ipse suum coredens, hominum vestigia vitans.

Petrarc-

Petrarcha part. 1. in Italiaens:

*Solo & pensoso i più deserti campi
Vo misurando i passi tardi & lenti;
E gli occhi porto per fuggir intenti,
Ove vestigio human la rena stampi.*

Burton in't eerste deel van d'Anat. in Engels:

*That wandered in the woods sad al alone
Foraking mens society/making great moane.*

Ende onsen Poët in Nederlants:

*Hy gaet veel in het eenzaam velt,
Daer hy syn droeve sinnen quelt,
En even alle menschen schout,
En sich met treuren onderhout.*

Den bedroefden klopt gestadigh het Herte: de Milte is op-geblasen: dē Buyck rommelt gelijk of hy vol vvint was: de Mage breeckt suer op, ende is daerom meestendeel hongerigh. Dan de gene die de Droefheyt gansch en gaer meester laten werden, verliessen oock heel den appetijt, ende laten haer lichaemuyt-teren. Even gelijk matige Droefheyt doet schreyen ende vveenen, soo beneemt sulcx de over-groote ende onverdrachlijke. *Psammenitus* Koningh van Egypten overvvonnē ende gevangen zynde van *Cambyses* Koningh van Persien, siende voor hem gaen syne gevangene Dochter gekleet als een slavinne, ende gesonden zynde om water te gaen putten, daer d'ander vriendē die ontrent hem waren groot

groot misbaer maecten, hiel hem geheel stil, sonder een vvoort te spreken, houdende syn ghesicht sterck tegen d'aerde; ende siende kortz daer aen dat men syn Sone na de doot leyde, hiel hem in dat eyge wesen: maer vernemende daer na dat een van syn hof-gefin geleyt werde onder de ghevangen en, soo begon hy op syn borst te kloppen, ende grooten route stellen. Waer op gevraecht zynde van de Koningh *Cambyfes*, daer hy met goeden oogen aengesien hadde het ongeluck van syn soon ende dochter, vvaerom hy soo onverduldigh vvas over syn vrienden, antvvoorde om dat die leste droefheyt met tranen te kennen gegeven konde vverden, daer de twee eersten alle middelen, om den rou ytt te drucken, overtroffen. *Seneca* seyt wel in *Hippol.*

*Is yemants druck niet al te groot,
Soo kan hy klagen synen noot:
Maer als het leet te vinnigh bijt,
Soo gaet de mont haer sprake quijt.*

Miffchien sal hier niet qualijck ten propoofte komen de Schilder, die als *Iphigenia* de dochter van den Koningh *Agamemnon* de Godé op geoffert foude werden ytt-beeldé den rou van de om-staenders na de trappen van den interest die elck hadde in de doot van soo schoone ende onnoofele dochter; de welcke nae dat hy in d'ander al de krachten van syn konste ytt-geput hadde, komende tot den Vader van de dochter, schilderde hem het aengesicht be-deckt, als of dien trap van droefheyt met geen wesen ytt-gebeeldt en konde werden. En daerom ver-cieren

gieren oock de Poëten, dat de rampfalgige Niobe, na datſe eerst ſeven ſonen, ende daer na haer man ende ſeven dochters verloren hadde, door groote droefheyt verſtijft, verhert, ende in een ſteenrotſe verandert is; gelijk ſeer aerdigh beſchreven wert van den Poëet *Ovidius* in deſe verſen 6. *Metam.*

*Daer ſit een bange vrou by vijfahien droeve lijcken,
Die al daer henen gaen, en in het duyſter wijcken,
Enhy die ſy bemint, en met haer is gepaert,
En wat ſy vander jeught voor kinders heeft gebaert.
Dies wort haer killigh hert van droefheyt over-wonnen,
Haer lijf is ſonder verw, haer bloet dat is geronnen,
Haer oogen ſtaen verſet haer koude tongh bevroest,
Soo dat haer bleecke mont de ſpraeck geheel verlieſt:
Haer pols is ſonder ſlagh, ſy kan geen hooft bevrugen,
Want dat blijft in den ſtant gelijk het is geſegen:
Haer voeten worden vaſt, haer ingewant verſteent,
Alleen dit blijft haer by dat ſy geduerigh weent.
Ten leſten quam de wint ontrent haer leden ſweven,
En heſſe wech-geruckt, en op een rots gedreven;
Daer ſtaet het ſteenen beelt: en wie het immer ſiet,
Verneemt een droevig nat dat vā haer wangen ſchiet.*

Wat nu aengaet de oorſaken van de Droefheyt, die komen van buyten, ofte zijn van binnen in het Lichaem.

De uyt-wendige oorſaken zijn eenige quellingen ende benaueheden, die ons aen-komen van veelder-hande dingen, als door af-ſterven (gelijk nu verhaelt is) van man, vrou, kinderen, ouders, ende goede vrienden: door verlies van goet, eer, ſtaet,

G

en-

ende diergelijcke : door het veel ende onmatigh gebruyck van spijsse ende dranck melancholijck ofte swaermoedigh bloet makende. En dit bloet int Lichaem zynde , is de inwendighe oorfaeck van Droefheyt ende Melancholie. Want het zy het van begin in de herffenen is , ofte ghelijck meestendeel gebeurt , verspreyt is doór alle de aderen van 't geheele Lichaem , ende infonderheyt overvloedigh vergadert wert in ende ontrent de milte ende het *mesenterium* ofte darm-scheyl ; soo komt het aldaer te ontfteken , ende sware ende swarte dampen te verwecken , die de herffenen met duysterheyt bedwelme , ende in de selve een schrick ende vervaertheit maken ; niet anders , gelijk *Galenus* seyt , als de uyt-wendige duysternis sommige vervaert maect , ende doet schricken. Nu nae de verscheydenheyt van de selve dampē , voortkomende na de verscheydenheyt van de melancholijcke humeuren ofte swaermoedige vochtigheden , daer sy uyt rijfen , soo zynder oock verscheyde soorten van melancholie ofte Droefheyt , die op verscheyde vijse de gematigheyt van onse herffenen veranderen , ende alsoo oock verscheydelijck de kracht van onse imaginatie ofte in-beeldinge bestormen ende bederven : waer van ick eenige exempelen sal verhalen.

Sommige beladen zynde met dese Passie , geloofden vastelijck , datse een aerde pot waren , ende en dorsten daerom niemant ghenaken , uyt vreesse van gebroken te werden.

Een groot heer in Vranckrijck anders wel by syn finnen zynde , beelde hem in dat hy gheheel van glas was : ende badt over sulcx syn vrienden , datse hem

hem niet naderen en fouden. Een ander dat hy glase billen hadt, ende dorste daerom niet gaen sitten.

Onlanghs een fraey perfoon in dē Hage liet hem voorftaen, dat een Ioffrou van feer groote qualiteyt op hem verliefte was. In alle fyn difcourffen en konde men aen hem niet merckē, dat fyn finnen eenigfins gheraeckt waren, voor dat men van de Ioffrou vermaende, ende doen speelde hy het spel lustigh uyt. Diergelijck exempel verhaelt *Estienne Pasquier* van eenen *Tulenus* in't 7. boeck van fyn *Recherches de la France, chap. 8.*

Andere meenen dat fy in eenige dieren verandert zyn, waer van eenige het kraeyen van de hanen, roepen van de koekock, ofte ander dieren na-volgē.

Een waffer die meende dat hy een korenken was, ende verſchrickte feer voor de hoenderen, vreesende van haer op-gepickt te werden.

Sommige haer in-beeldende datſe waerſeggers zyn, willen veel dingen propheteſen. Siet verſcheyde exempelē by *Platerum* in *Obſ. Guion* 2. de divers. leçons, 25. *Burton* in the *Anatomy of Melancholy part. 1. f. 1. m. 1. f. 3.*

Vele hebben haer voor-laten-ſtaen groote heeren te welen. Een te Venetien meende dat hy Paus was, ende hiel alle-daegh conſistorie ofte raet van Cardinalen. Een ander meende dat al de Schepen die uyt zee quamen, hem toe-behoorden, en gaf ordre tot de ontladingh ende 't verſenden van de Coopmanſchap. Een hier in de ſtadt was feer bekommert of hy den Hertogh van Brabant, indien hy hem quam verſoecken, het voorſitten ſoude geven; cyn-delijck, na rijpe deliberatie, alles wel overwogen heb-

hebbende besloot dat syn hoogheyt boven dé Hertogh was. Dese schonck veel kasteelen wech, ende vergaf de bisdommé van Griekenlant; ende synen Medicijn sijn nichte (die voor het bedt stont) ten houwelyck, met het Graeffchap van Holland voor een dote, want (seyde hy) 't en komt my op soo een beuselingh niet aen. Ick hebber seer vele van dees Melancholijcken gesien, die seer benaect waren uyt vreesse van gevanckenis, ende seer verschrickten alse maer yemant hoorden aen de deur kloppen, ofte in huys komen, meenende dat het den Officier was, die haer quam halen: soo datse voor haer beste vrienden wech-liepen, ende de hant haer niet eens en dorsten geven, altijd vreesfende gevar te werden. Het is wel bekend, dat onlanghs hier een eerlijck borger uyt vreesse van gevangen te werden, syn selven acht dagen in't kouste van de winter op't kerckhof onder de doots-beenderen ginck verbergen, tot dat hem de koster ten lesten ghewaer werde, ende met groote moeyte wederom 't huys bracht. Hy vertelde daer nae dat hy 's nachtsuyt de haven was gaen drincken.

Ick hebbe mede genesen een Ioffrou van aensien, die haer vast in-beelde, dat den boosen geest in haren buyck was, om dat sy daer ghestadige rommelingh in voelden: en een ander, die niet uyt het hooft te praten was, dat sy de satan niet boven in de kele hadt sitten, ende dede my daer seer dickmael na sien: van welcke schrickelijcke in-beeldinge sy beyde daer na genesen zijnde, selve seer verwondert waren.

Ick hebbe noch onder handen gehad een jonge
rijcke

rijcke vrouwe, die haer voor liet staen, datse soo arm was datse soude moeten gaen bedelen, gelijk sy oock seyde, voor desen gedaen te hebben: ende vraeghden my wel ernstelijck, of ick oock, als sy omgingh, haer noch wel wat om Godswil soude geven, want seyde sy, in dien ghy dat te voren niet ghedaen en hadt, ick ware langh van honger gestorven gheweest. Dese leeft mede noch in volkomen gesontheyt van lichaem ende gemoet.

Dan de meeste oorfaeck, waerom ick dusdanige heb sien quellen, is gheweest het twijffelen, ende wanhopen van hare saligheyt. Daertoe veel helpt, alslieden van kleyn begriip, en swacke herffenen te veel willen lesen, ofte dingen boven haer verstant willen begriipen. Sulck een is onlanghs hier een wel bekent Kaes-kooper geweest, die de Bibel altijt op syn bed had: ende een ander die Rent-meester van een Gods-huys was, ende door het rekenen in den doliorum rocht. Enterwijl ick dit schrijve isser een vrou soo geworden, om dat sy vreesde dat sy door haer af-gestorvẽ mans rekeningh niet en soude kunnen geraken.

Het soude een geheel boeck werden, in dien ick alle exempelen van diergelijcke stoffe soude willen verhalen, die den geest of 't gemoet van den Mensch door de Droefheyt ende Swaermoedigheyt overvallen, dickwils volgende de groote genegentheyt, die hy gesont zynde tot het een ofte t'ander gehadt heeft, evenelijck het in het droomengaet, waer van by den Poët *Lucretius* seer wel gheseyt wert in syn vierde Boeck:

Al wat de sinnen doen, en wat de geesten plegen,
 Of waer toe eenigh mensch van herten is genegen,
 Dat wort hem in den sin en voor het oogh gebrachte
 Oock als een yder slaept te midden inder nacht.
 Eē krūgs-mā (schoon hy rust) schijnt menigmael te vechte,
 Een pleyter (schoon hy droomt) begeeft hē om te rechten,
 Een jager (schoon hy slaept) is met de gansche kracht
 Geduerigh in het wout, en besigh met de jacht.

Dan de Droefheyt en overvalt niet alleen den
 Geest, gelijk wy nu gesien hebben, maer beswaert
 oock het Lichaem met soo veel siekten, ende tor-
 menten, dat het tot alle dingen onnut ghemaect
 wert; jae oock soo verre, dat de Mensch door de
 grootheyt van de selve dickwils in de doot komt te
 vervallen. Daerom is wel geseyt van de Wijse-man
 „Prov. 17. Een vrolijck herte maect het leven
 „lustigh: daer-en-tegen eenen bedroefden moet
 „verdorret de gebeenten.

Octavia de suster van den Keyser Augustus stelde
 soo grooten rou over de doot van haer soon Mar-
 cellus, een Prince van groote hope, ende die van syn
 Oem de Keyser voor een Soon aengenomen was,
 dat sy van niemant van haer vrienden eenigh werck
 maeckten, niet willende van haer of van anderen
 ghetrooft wesen, stopte de ooren voor alle verma-
 ningen, vloot het geselschap ende verberghde haer
 voor alle menschen, om alleen ende eenigh zyn-
 de in donckere plaetsen haren soon te beter te mo-
 gen beschreyen, gelijcke oock gedaen heeft alle de
 vordere tijt van haer leven, den selven over-bren-
 gende met soo veel verdriet, datse sonder sterven
 scheen

scheen alle-dage duyfent dooden te sterven.

Maer laet ons eens sien hoe dat om diegelyk verlies de doot selve sommige overvallé heeft, door het groot geweld van dese droevige Passie.

Hoe veel Vrouwen zijnder wel ghestorven van Droefheyt, hebbende verstaen de doot van haer mans? Wy mogen in dit getal stellé de Keyserinne *Irene*, huys-vrou van dé Keyser *Philips*, die gehoord hebbende van't overlijden van den selfden Keyser haren man, soo gheperst werde door uytter-mate groote droefheyt, dat sy een misval kreegh, ende korts daer na sterf.

Diten gebeurt niet alleen de Vrouwen, die voor swacke vaetjens doorgaen, maer oock mans die het hert onder den riem gebonden is.

Den Koningh *Antigonus* sterf van Droefheyt, om dat hy van sijn vyanden overwonnen was: 't selfde is mede gebeurt den Keyser *Iustinus*, ende andere.

Edoard de derde Koningh van Engellant, verloren hebbende sijn soon *Edoard*, een braef en deughdelijk Prince, sterf korts daer na van grooten rou.

Een van de soné van dé Hertogh van *Montpensier*, zijnde buyten *Pozzuolo* in't Koninghrijk van Napels, gegaen om sijn Vaders graf te sien, beweeght met groote droefheyt, na dat hy veel tranen uytgestort hadde, viel doot op het graf neder, gelijk *Guicciardin* betuyght in't 5. Boeck van sijn Hist. der Italiaensche oorlogen.

In't Jaer ons Heeren 1610. terstont na de grouwelijcke moort van Henrick de Groote Koningh van Vrancrijk, den *Abt* van *Marmonstrier* natuerlijcken broeder van den Koningh, de tjdigh hoo-

rende, viel terstont te bedde, ende sterf weynigh dagen daer nae van groote droefheyt. Den Heere van Vije Vice-admiraal van Vrancrijck, komende van *Calais*, daer hem de Koninginne gefondé hadde na het overlijden van den Koningh, om ordre te stellen in sijn Gouvernement, passerende voor by de plaets, daer hy d'eerste reys het lichaem van den overleden Koningh onversiens had sien brengen, hem dat weder in den sin komende, kreegh sulcké schrick dat hy twee dagen daer na quam te sterven.

Voorwaer de kracht van de Droefheyt, alse subijt ende onversiens overvalt, moet de Ziele dapper ontstellen, ende alle haer werckinge beletten. Gheleijck wy sien, hoe wy ontfetten, siteren, en beven, van een onverwachte quade tijdinge; ende somtijts oock gelijck een popelsy op de hals krijgen, tot dat de Ziele haer los makende tot schreyen en kermen, schijnt haer selven te hervatten ende wederom te bekomen, ende ten lesten de sprake weder-brenght; alsoo wert van *Virgilius* beschreven *Andromache* de huysvrouw van *Hector*, als sy in Griecken-land *Aeneas* onverwacht sagh aen-komen, 3. *Aeneidos*:

*Mits sy ons wapens siet, en wy haer naerder komen
Is haer de gansche ziel van rochten in genomen,*

*Sy wort gelijck een steen, het schijnt dat sy verstyft,
Soo dat se langen tijt in een gestalte blijft.*

*Sy staet en suyselolt, haer woorden blijven steken,
En naer een ruyme wijl beganse dus te spreken: &c.*

Iae men leeft oock van sommige die van een subite quade tijdinghe niet bekomen en zijn, maer her-

hertigh doot bleven : om nu niet te spreken van de gene, die uyt onverdult haer selven om-gebracht hebben.

In de oorloge, die Koningh Ferdinand (Keyser Carels broeder) voerde tegen de Weduwe van de Koningh Ian van Hongarijen , ontrent de stadt *Bude*, wert van een yegelijk seer geroemt ende gepresen de vromigheyt van seker soldaet, die in den slaghe geblevê was: maer vā niemant meerder als van een Duyts heere *Raisiack* genoemt, die oversulcke dappere vromigheyt leer verwondert was. Daerom wilde hy uyt curieusheyt mede sien wie het was, ende t' lichaem ontwapent zynde, soo sagh hy dat het syn soon was. Het welck alle d'omstanders met een groote jammerheyt ontstack : hy stil staende, sonder hem eens te roeren, ofte syn oogen te bewegen, sagh streck op het doode lichaem, tot dat het gewelt van de droefheyt hem overviel, en doot teraerden veldē: gelijk uyt de Historie van *Iovius* verhaelt wert by *Montaigne 2. des Essais 2.*

Ick sal hier by voegen 't gene onlanghs in den Hage gebeurt is; van een man die veel jaren buyten 's lants geweest hadde, sonder dat syn vrou, met vvelcke hy maer eenige maenden ghetrouwt geweest vvas, eenige tijdingh van hem oyt vernomen hadde, ende zy daer over hertrout zijnde, ende al twee kinderen by den anderen man hebbende, en den eersten daer op onversiens t' huys komende, ende de vrouwen vader (die by haer woonde) in huys met den naem van vader begroetende, sulcken schrick den ouden man op het lijf gejaeght heeft, dat hy terstont in syn stoel van sijn selven viel, ende doot bleef.

G 5

De-

Dewijl dan de Droefheyt niemant en spaert, soo mogen vvy vvel forghvuldigh zyn, om daer toete vinden een bequame maniere van ghenefinge, die vvy fullen stellen in tweederhande remedien.

De eerste, om met redenen het vervlogen verstant tegen te houden, ende te trecken van't gene daer de droevige ghedachten ghestadigh op vallen, ende het quaet met bequame vermaningen te versoeten. De andere fullen geschieden door exempelen, die men by sal brengen: om met dat middel haren verslagen geest te versterckē, door den luyster van eenige genefingen, die in diergelijcke saken geluckelijck uyt-gevallen zyn. Want dewijl het ghe moet in dese ghelegenthey, meest gheraect is, soo moet mē oock in't bysonder sijn ooggh daer op hebben, ende onse genefinge daer na schicken.

Nu na de verscheydenheyt van het quaet, moet men oock verscheyde redenen ghebruycken, ende andere exempelen voor het een, als voor het ander by-brengen, altyt siende op de oorsaek. Want de oorsaek vvech-genomen zijnde, blijft het werck oock achter, ende anders niet. Wy hebben de oorsaken verdeelt in uyt-wendige ende in-wendige, ende fullen derhalvé onse remedien daer na stellen.

Maer devvyl *Octavia*, soude yemant mogen seggen, een suster van soo grooten Keyser, de welcke hadde, ende konde hebben vertroostinge van de grootste ende vvijste van de vverelt, geen genefinge voor haer droefheyt heeft bekomen, vvar sal het dan helpē veel remedien ende raet tegen de Droefheyt te geven? Heten volght niet, al en helpen de remedien niet alijt, ende alle menschen, dat sy daer-

daerom van geen kracht ofte vermogē souden zyn : vvangeliĳck de sieckten des Lichaems in een yege- liĳck niet geholpen'en vverden, soo gaet her oock met de sieckten van de Ziele ofte het Gemoet. Hier komt by, dat *Octavia* haer droefheyt alles toe-gaf, ende obstinateliĳck alle goeden raet verwierp. *Livia* de huysvrou van den selfdē Keyser, versocht zynde by-na in den selfden tijt van d'eygen quellinge, ende uyt de eygen oorfaeck, te weten om de doot van haren soon *Drusus*, droegh nochtans met groot gedult ende verstant den rou, ghenesen zynde van de doodelijcke onmatigheyt van dese Passie door de goede remedien ende troostige vermaningen vandē Philosoph *Arius*. *Marcia* mede haer tot de doot toe quellende over het verlies vā harē soon *Metellus*, worde in't laetste noch geholpē, door de vermaningen, ende vertroostingē, van den wijsen *Seneca*.

Wt de Schriften van sulcke mannen, sullen wy sommige remedien, die sy gebruycken, alhier ontleenen, ende van de selve eenige formulieren stellen, de vvelcke een yder tot syn ghebruyck vvijder mach uytspreyen, na ghelegentheyt ende qualiteyt van de personen.

De eerste ende beste remedie is, dat men de dingen die ons bedroeven veracht, ende niet weerdigh en acht om ons daer eens om te ontfstellen; ofte die soo veel op syn gemoet niet winnen en kan, dat hy dan't selve af-leyde tot soeter ende vermakelijcker dingen. Gheliĳck de Medicijns alsse de sinckingen niet en kunnen purgeren, soo trecken syle op een ander plaets daer minder perijckel is.

De gene, die te seer bedroeft ende verslagen zyn
om

om't verlies van haer beste vrienden, sal men voorstellen, de conditie ende ghestaltenis van het menschelijck geslacht, welcke is in de werelt gheboren te werden om te sterven: dat het God is die den tijt van ons leven ghestelt heeft, die niemant veranderen en kan: dat hy alleſ weet wanneer en hoe langh het ons dienstigh is te leven ofte te sterven: dat hy den draet in de hant heeft, die hy laet los gaen ofte breekt, wanneer ende hoe het hem belieft: dat wy ons moeten voegen na sijnen heyligen wil: ende dat anders doen, is tegen hem murmureren, het welck een groote sonde is.

Daer beffens dat het kermen ende krijten ydel ende vergeefs is voor de dooden, dewijl die niet weder en komē: ende dat het oock voor de levende sterffelijcke menschen niet en kan helpen, als om haer soo veel te eerder onder de aerde te helpen.

Maer waeromme beklaght mē doch de gene die verlost zijnde uyt de ellendigheden van dese werelt, ongelijck geluckiger zijn buyten de werelt, als daer binnen, genietende in den Hemel de eeuwige ende volmaecte vreught? Waerom benijden wy de onsterffelijcke Ziele verlost te zijn uyt de gevangenissen van het sterffelijcke lichaem, om op te varen daer boven in haer rechte woonplaetse?

In dien men seyt, dese al gemeene wet wel te weten, dat vvy allegader eens moeten sterven: maer dat men beklaght de haestige doot, die voor den tijt, ofte in de fleur van't leven yemant overvalt? Dat is voorwaer een groote sotheyt. Wie isſer groot ofte kleyn, die besonder recht ofte privilegie heeft om out te werden? De kinderen van Keylers ende
Konin-

Koningen, stervense niet soo wel in de vriege, als die van boeren ende herders geboré zijn? De doot, gelijck de Poëet *Horatius* seyt, klopt soo wel op de palleyen van de Koningen, als op de hutten van armelieden. Men heeft dan geen reden van sich te beklagen, ofte seer te bedroeven over de overledene, het zy datse langh ofte kort met ons geleef hebben. Want indiense niet veelen dochten, soo en konden sy niet te ras sterven: indiense eerlijck ende deughdelijck waré, soo moetense noch minder beklaeght vverden, om dat sy ghegaen zijn uyt een bedorven werelt, al waer sy mede noch haddé mogen bedorvé vvorden: daer beneffens levense oock door hare deught ende goede naem, soo doot alse zyn, in de memorie der menschen.

Wy sullen hier by voegen, dat het wijs vverck is, ende dingé van slechte ende kleynhertige lieden, hem selven boven maten te quellen: ende dat men in de grootste tegenspoet, sijn stantvastigheyt behoort te betoonen: dat den tijt, die alles slijt, ten lesten oock de Droefheyt doet op-houden. En dat in een yegelijck de tijt vermach, dat behoort in een vvijs man de wijsheyt ende tverstant te doen, sonder te wachten, dat het metter tijt slijten sal. Men soude dan mogen vragen de gene die bedroeft is, of hy voor genomen heeft eens een ent van de droefheyt te maken, ofte dat hy meent alle de dagen sijn levens daer in te volherden. Want in dien ghy dat voor hebt (soude ick seggen) soo werpt ghy u selven door slauehertigheyt een volkomen ende het alderbitterste ongeluck op den hals: maer indien ghy teenigen tijde een ende meent te maken van u droef-

110 DEN SCHAT DER

droefheyt, waerom verandert ghy nu niet, ende waerom verlost ghy u selven nu niet van die ellendigheyt? Want de redenen die u alsdan sullen dienen, die kont ghy nu ghebruycken, om u van die moeyelijckheyt te ontslaen. Alsoo oock inde sieckten des Lichaems de kortste wegh van genesinge de beste is. 'Tgene ghy dan de tijdt toe-wijfen soudet, sulcx de reden toe-metende verlost u selven uyt de benaetheyt. Maer sy seggen, dat dit haer buyten hoop ende onverwacht over-gekomen is. Ghy behoort daer op gewacht te hebben, by u selven overleggende de onsekerheyt van de menschelijcke dingen: op dat ghy niet onbereyt gelijk als van onvervachte vyanden over-rompelt en vvert. *Thesens* schijnt tegen alles wat hem konde over-komen wel ghewapent geweest te zyn, als hy aldus spreekt by *Euripides*, gelijk *Cicero* aenvijft 3. *Tusc.*

*Een man van wijs beleyt die heeft my leeren dencken,
Wat my voor ongeluck voortaeu sou mogen krencken;
En dus heb ick geleert te peynsen op den doot,
Op druck, op ballinckschap, op alderhande noot.
En dit acht ick bequaem om waer te zyn genomen,
Om dat niet onverhoets my over mochte komen;
Want die te voren denckt wat hem gebeuren magh,
Ontset hem niet te seer oock van een harden slag.*

Dañ diebloode, kleyn-hertigh, ende onervaren zyn, en venden haer ghemoet noyt tot treffelijcke ende nuttige gedachten: maer laten haer selven tot de uytterste ellende vervallen, het onnoosel lichaem plagende. Daerom raedt *Plato* seer vvel, in diegerlijcke

lijcketoe-val hem stil te houden; om dat men niet en weet, of't gene dat geschiet is, goet ofte quaet zy, ende dat men geen voordeel en doet, met bedroeft te zijn, alsoo de droefheyt belet dat men over syn dingen niet vvel beraetflagen en kan: ende beveelt dat men 't gene ons over-komt aen-neme nae het oordeel van de reden, even gelijk de gene die verkeeren, nemen dat de steenen geven: ende soecken oock een quaden vverp vvel te spelen.

De Nature selve leert ons mede dat men oock in de grootste droefheyt regel ende mare houdé moet. De beesten van 't velt, ende de vogelen, als sy bevinden datter eenige jongen uyt hare nest genomen zijn, toonen vvel terstont een groote ontfeltenisse; maer de selve gaet in vveynigh dagen over, ende dencké daer dan niet meerder om. Welcke remedie nochtans haer niet geleert en is, als van de Nature selve.

Alle de verhaelde redenen zijn soo vele bereyden-de remedien, om sich kloeckmoedigh tegen grooten rouende onverduldigheyt te houden, ende de selvige in ons niet te laten vvortelen. Nu is noch noodigh de exempelen voor te stellen van die gene, die met wonderlijke stantvastigheyt, ende tot hare groote eere, dit lastigh pack gedragen, ende 'tquaet overwonnen hebben: op datse ons souden mogen strecken tot na-volginge.

De gene die om 't verlies van kinderen treuren, ende groot misbaer maken, sal men voor oogen stellen het exempel van den Propheet *David*, de vvelcke siende synen sone van *Betsabée* geboren op sijn uytterste leggen, vvaer aen hy sterven moest,

ghe-

ghelijck de Propheet *Nathan*, voorfeyt hadde, soo lange de kranckheyt duerde, niet en dede als vasten, bidden, en suchten over sijne sonden tot den Heere; maer soo dra als hy van't overlijden verftont, so nam hy een ander gelaet aen, ende veranderde van kleederen, ende ginck sitten eten: waer van hy aen 't volck, dat hier over seer verwondert was, dese reden gaf, dat soo lange het kint noch in't levē was, hy gheschreyt ende ghevaft hadde, verhoopende door sijn tranen barmhertigheyt te verwerven, maer dat het kint nu doot zijnde niet en konde door kermen, noch door vastē weder-komen; dat hy metter tijt by sijnen soon, maer de soon niet by hem soude komen. De Poët *Horatius* heeft seer wel gheseyt
4. *Carm. 7.*

*Als yemant van de doot is uyt het licht getogen,
Wat sal dan edel bloet wat sal het gelt vermogen?
Hoe kan een kloecke tongh het monster weder-staen?
Eylaes het spoock is doof, daer is geen seggen aen.
Geen Gods-dienst kā de menschoyt uyt den grave trecken,
Geen vrient kā uyt den slaep sijn dooden vrient verweckē:
Wie eens hier uyt het vleesch de lesterenysē doet,
Die is daer hy behoort, en daer hy blijven moet.*

De gene die God vreesen, fullen in dit exempel van de man na Gods herte een goede remedie vindē voor harē rou ende droefheyt: dan wy fullen evenwel tot genoegen vandē curieusen leser noch eenige andere hier by voegen.

Anaxagoras op een sekeren tijt propoosten voerende onder een deel van sijn goede vrienden, van
de

de nature ende eygenschap van die dingen, krijgt onvoorziens de weet dat syn soonghestorven was: welke droevige tijdinge wel een oogenblick steute het propoost van den Filosooph, maer het selve terstont hervattende, ick wiste wel, seyde hy, dat ick een sterffelijk mensche voort-gebracht hadde.

Pericles een van de grootste van Athenen, verloren hebbende in vier dagē twee jonge ende seer begaefde soonen, en liet daerom niet openbaerlijck voor het volck te spreken, ende dat met het eygen wesen als te voren. Willen wy ghedient zyn met de exempelen van de Romeynen: wie en sal hem niet verwonderen in diergelijcke soorte van besoeckingen ende verlies van kinderē, over de wonderlijcke stantvastigheyt van eenen *Quintus Fabius*, eenen *Horatius Pulvillus*, eenen *Paulus Aemilius*, eenen *Cato* den ouden, ghelijck men lesen kan in *Plutarchus*, *Valerius Maximus* ende andere.

Indien de Droefheyt onstaet door verlies van rijckdom, staet, eere ofte diergelijcke, de remedien die uyt de redenen daer voor by-gebracht konnen werden, zijn voor eerst: Dat sulcke Droefheyt ghefelt vvert om dingen van klevne ofte geene vvaerden. Want den Rijckdom en grooten Staet en is in hem selven niet, maer vvert alleen verheven door de opinie van de menschen, de welke anders niet en is als bedroch ende misverstant, gheheel tegen de nature, die haer genoeght met weynigh, daer de opinie ende begeerlijckheyt onversadelijck is.

Den Mensch ter werelt komende, wert gevoedt ende versaet met sogh alleen: ende kan bequame-

H

lijck

lijck in d'ander jaren syn leven onderhouden met water en broot, ende sulcx is volgens de Nature: maer daer is vele van doen om te versadigen eenen vraet, ofte een die met onnatuerlijcken honger ghequelt is, die by de Medicijns Honts-honger ghe-noemt wert: een sieckte waer in men noyt genoegh en heeft, maer hoe men meer eet, hoe men meer eten wil: alsoo oock en stopt veel goet geë Gierigheyt, dan hoe men meer heeft, hoe men al meer begeert. Sulck een persoon dan is nimmermeer te vreden; ende al besadt hy de geheele werelt, soo soude hy even-wel arm ende ellendigh zyn; want het geluck bestaet in't genoegh. Het is een treffelijke Lesse van *Epicurus*: Indien yemant geerne rijk, geacht, ende oudt waer, dat hy dan niet soo seer en soude trachtē yet by te doen tot sijnen rijkdom, reputatie, jaren, als wel af te doen van syne begeerte. Want gewisselijck in de dingen, die daer meest bestaen in opinie, soo heeft sulck een het meeste, die minst begeert. Een arm mensche die weynigh heeft, en niet meer en begeert, is waerlijck rijcker als de grootste Monarch, die daer meynt dat hy niet en heeft het gene hy wel soude ofte oock konde hebben, ofte die hem daer in bedroeft, dat hy niet meer hebben en kan. Voorwaer *Socrates* was gelukkiger, en hadde meer genoegh in syn armoede, als de rijckste van Griecken-lant in al sijn schatten. Een ander Filosooph *Diogenes* woonde in een ton, ende hadde anders geen huysraet als een lepel daer hy water mede schepten om te drincken: ende eens siende dat de kinderē het water met de handen uyt de reviere schepten, wierp sijn lepel wech, seggende,

gende, De Nature heeft hier oock in versien. Dit is de man, die in sijn ton bleef sitten, als al 'tvolck liep om den grooten Koningh *Alexander* te gaen sien, tot dat de selfde by hem quam, ende vraeghde ofte hy yet van hem begeerden; maer *Diogenes* en begeerde niet van den Koningh, als dat hy hem de son die in sijn ton scheen niet beletten en soude; waerom d'omstaenders lacchende, seyde de Koningh: Waer ick *Alexander* niet, ick wilde *Diogenes* wesen. *Aristides* een groot en vermaert Velt-overste, heeft mede den rijkdom soo veracht; dat hy in een ampt zijnde waer mede hy vele schatten konde versamelen, even-wel soo arm ghestorven is, dat hy naelijcx soo veel na en liet om begravē te werden. Ick soude vele ander exempelen soo uyt *Plutarcho*, als uyt de Romeynen konnen verhalen, dan wy sullen den leser wijzen tot *Valerius Maximus*, die de selfde versamelt heeft in sijn vierde Boeck op het derde ende vierde Capittel. Hadden sulcke wijze lieden ghemeent dat goet goet was, fouden sy het soo veracht hebben? Maer wat mogen wy doch den naem van goet geven ēē dingen, dat soo verganckelijck is. Men seyt ghemeenlijck Koop-mans goet, is ebbe en vloet, māer dit spreek-woort mach wel verder getrocken werden. Want de Fortune, gelijk *Theophrastus* seyde, en mickt soo naeu niet, ende schept dickwils haer genuchte in't wech-nemen van het gene, dat ghy mer groote moeyten verkregen hebt, ende in het onversiens berooven van al het werelts gheluck. Op een dingen dan, dat soo verganckelijck is, en behoort niemant syn hert en sinnen te stellē; ende al verloor de rijckste ende mach-

tighste van de werelt al syn goet, soo en is hy niet wijs, in dien hy daerom groot misbaer maect, ofte hem daerom tot de doot toe quelt. Want hy en verliest niet dat hem eygentlyck toe-komt. Al het goet van de werelt is ons maer geleent om wederom te geven, als het den grooten uyt-deelder hier boven belieft. Wat reden isser dan, om ons soo seer te bedroeven, als hy weder-eyft 't gene, dat hy ons te voren gheleent hadde? Ick vveet nu niet van vvat Philosooph ick gelefen hebbe dat hy verstaen hebbende dat syn goet op zee verongeluckt was, seyde, nu sie ick wel, wil God hebben dat ick op mijn gemack studere: jae een ander, om dat hy sulcx met minder veranderinghe soude kunnen doen, vvierp al syn goet in de zee.

Al het selfde kan mede te passe komen voor de gene die haer quellen, ofte om datse tot eer ende staet niet en kunnen gheraken, ofte om datse door veranderingh van het kussen gherocht zijn: Datter veel met lof ende eere gheleeft hebben, sonder staet ofte officie: dat de hooghste staten de loste zyn, ende hoe men hooger klimt, hoe men laeger vallen kan. Sulcx heeft de Poët *Claudianus* seer wel ghefeyt:

*Daer zynder menighmael die werden hoogh verheven,
Om als haer val genaect een meerder slag te geven.*

Datter in de werelt niet en is dat seker en vast gaer: ende dat in de Fortune niet gestadigh is, als de ongestadigheyt. *Croesus* den Koningh van Lydien, *Polycrates* de Tyran van Samos, de rijcken *Romeyn Crassus*,

Crassus, den grooten *Pompeius*, den strijtbaren *Cesar* konnen hier tot exempel dienen. Is niet den grootē Koningh van *Vrancijsk* op onse tijt in syn carosse vermoort, een ander uyt syn landt verjaecht? Den Advocaet *Barnevelt*, die hier te lande by-nae alleen doen en laten vvas, heeft hy niet in synen hoogen ouderdom, den krommē hals moeten uytstrecken om syn kael ende af-geslooft hooft van de beul te laten af-houwen? Daer leyt de grootē staet.

Voor het laetste, soo dient voor diergelijke quellingen, dat men den geest af-treckt van de droevige ghedachten, ende ghenuchelijcke ende aengename dingen voor dē dagh brenght: welcke remedie goet is voor alderhande Droefheyt, soo uyt in-wendige als uyt-wendige oorsaken gesproten zijnde. Want gelijk een *Griecx Poët* wel seydt, Voor een sieck gemoet is de praet een Medicijne. Het soet accoord van singen, ende op instrumenten spelen heeft mede grootē kracht om alle Droefheyt te versoeten, ende het hert te verheugen dat met quellinge beladen is. Alfoo lesen wy inde *H. Schrifure* van dē Koningh *Saul*, dat wanneer hy met swaermoedigheyt bevangen, jae van dē boosen geest gequelt werde, terstont laeffenis ende verlichtinge bevoelden, als *David* de harpe in de hant nam, ende voor hem speelde. Het selve lesen wy by *Plutarchum* van *Pythagoras*, dat als hy sijn gemoet wilde in ruste stellen, ende van alle onroeringen bevrijden, de Musijck by de handt nam. Dan een recht God-vreesende Ziele kan den meestē troost scheppē in het lesen van Gods woort, alwaer den rechten ende waren troost voor een benaect hert te vinden is: ten zy (ghelijck dickwils

ghebeurt) eenige menschen van swacke herffenen door te veel lefen in dese swaermoedigheyt vervallen waren.

Ick en kan niet na-laten te besluytē met de alderwijfste vermaninge (na myn oordeel) van de Philosoph *Epictetus*, met welcke hy syn noyt genoegh ghepresen Hant-boecxken aldus aen-vanght: Van „ alle dingen syn sommige in onse macht, sommige „ niet. In onse macht zijn de opinie, het begeren, „ ofte niet begeren, ende kortelijck al 't gene vvy „ doen. Maer in onse macht en hebben wy niet, „ het Lichaem, Gelt, Eer, Heerschappije, ende „ kortelijck al 't gene vvy selve niet en doen. Nu „ de dingen die in onse macht zijn, zijn vry van „ Naturen, ende en konnen van niemant belet ofte „ verstoort werden. Maer die buyten onse macht „ zijn, zijn beletfel ende verhinderigh onderwor- „ pen: Daerom staet te letten, dat men de dingē die „ buyten onse macht zijn niet voor vrye en rekent, „ ende vreemde voor eygene: want sulcx doende, „ sal men alijt ontstelt, bedroeft, ende buyten raet „ staen. Maer in dien mē alleen voor eygen rekent „ 't gene dat eygen is, ende in onse macht staet, en „ vreemt voor vreemt hout, soo sal men van nie- „ mant bedwongen ofte belet werden, niemant be- „ schadigen, ofte selver in eenige schade ofte droef- „ heyt vervallen. Komter yemant te sterven van onse vrienden, men sal dencken dat hy sterffelijck was, ende dat, hem in't leven te houden buyten onse macht was, ende soo voort in andere saken, die ons tot onmatige Droefheyt soude konnen vvecken.

Dus

Dus verre hebben wy meest ghesproken van de Remedien, om de Droefheyt van uyt-wendighe oorsaken te ghenesen. De in-wendige hebben wy geseyt te komē uyt groote vergaderingh van swaer-moedige vochtigheden, de welcke ghelijcke seer verscheide dampen in de herffenen doen op-stijgen na de verscheiden complexie van de menschen, die daer mede ghequelt zijn; alsoo wercken sy oock op verscheide manieren in de herffenen, ende veroorsaken diverse vreemde in-beeldingē, ende sotte imaginatien. Soo siet men dagelijcx den eenen hier van drolligh ende ghenuchelijck zijn, den anderen droevigh ende benaeut; den eenen stil, den anderen rasende. En men moet hem niet verwonderen dat de dampen van eender-hande humeur, als is de melancholijcke, soo verscheide werckingen veroorsaect, dewijl dat ten deele mede komt van de verscheiden dispositie ende getempertheit van de gene die daer mede besmet zyn. Alsoo sien wy dat den dronck mede verscheidentlijck werckt, ende dat de gene die te veel ghedroncken hebben, verscheiden zijn van wesen. Want den dronck doet den eenen krijten, den anderē lachen; maeckt den eenē stom, den anderen pratende; den eenen stil en staugh, den anderen rasende en tierende; den eenen lustigh en vrolijck, den anderen slaende en vechtende. Het selfde heeft plaets in dese Passie, dewijle even gelijk sommige wijnen sterck zijn, sommige fumeus ende schadelijck, ende die lichtelijcker in't hooft trecken als andere; alsoo zijnder oock verscheide soorten van melancholijcke humeuren, onder welcke de swarte gal de alder-quaetste is, om dat hare dampen

de herffenen alder-meest krencken.

De genesinge van dese melancholie en quellinge moet verscheyden wesen, van de voorgaende, daer wy nu afgesproken hebben. Want alsoo den swarten ende melancholijcken humeur de eerste ende principaelste oorfaeck is, soo moet den selven bequamelijck door syroop van appelē, violen, buglos, duyve-kervel, epithimum, ofte diergelijcke bereyt zijnde, gepurgeert werden met sene-bladeren, swartnief-kruyt, confectie Hamech, ofte andere, nae gelegentheyt van saken, ende advijs van den Medicijn, die men dan moet raet vragen. Want onse meeningh is niet om hier te verhalen, al wat dienen kan tot genesinge vande melancholijcke sieckte, dewijl dat aen-gaet een ander deel der Medicijne, ende niet de *Hygieine*, die hier alleen verhandelt wert. Maer ick sal alleen voot een principael remedie seggen, dat dewijl al hier de imaginatie ofte in-beeldinghe gequetst, ende bedorven is, de selfde het wit is, daer men na schieten moet: te weten, om de selfde te bedriegen, en in alle manieren te poogen sulcke quade gedachten uyt het hooft te steken, het welck vereyscht een gaeu ende ervaren Medicijn.

Een die meende dat hy een neus had als een emmer, werde van de sotte in-beeldinge ghenesen, als men hem groote stuckē offen lever rontom de neus hiel, ende de selve al of-snijdende hem met dé rugh van't mes vvat seer dede, ende het aensicht bebloet maeckte: hy siende de groote stucken die men afgesneden hadde, ende niet anders wetende of het vvas van synen neus, quam vveder tot syn sinnen, ende liet syn malle grillen varen.

Alsoo

Alfoo oock een die hem vast inbeelden dat hy een slange in de maegh hadde, werde ghenesen door een spough-dranck, daer hy af braeckte in een becken, daer te voren een slange in-gedaen was, ende dat men hem wijsmaeckte, dat hy die quijt gheworden was.

Vooreen die meende dat hy geen hoeft en hadt, liet den Doctoor een hoet van loot makē, daer door hy klaeghde, dat het hem te swaer op 't hoeft was, ende alfoo gewaer werde een hoeft te hebben.

Een die hem voor liet staen, dat hy doot was, ende overfulcx niet eten wilde, ende al eenige dagen gefast hadde, werde aen tafel gebracht door eenige die men in witte hemden aen een kant vande kamer liet sitten eten, waer door hy vragende wat dat voor volck was, wert gheantwoort, dat het dooden waren, ende dat het de maniere was dat de dooden oock aten, het welck hy doen mede na-volghde.

Men siet dickwils dat dusdanige Melancholijcke menschen eenige wijse propoostē spreken, daer sy, gesont zynde, niet eens om gedacht souden hebben, Sulcx vertelt Doctoor *Huarte*, in syn Spaensich boecxken van't ondersoeck der verstandē, van een Pagie, van wiens ghenefinge den Doctoor noch van syn heer, noch van de patient geen grooten danck en had. Want in syn raefny konde hy met groot verstant van regeringh, ende ander hooge sakē wijselijck spreken, daer hy ghenesen zijnde den ouden knecht werde. En ick, seyde hy, die te voren de grootste in-beeldinghe van de werelt hadde, ende meenden dat ick soo grooten heer was, dat al de Koningen myn leen-mannen waren, 'ten scheelden

H 5

niet,

niet, al en wast niet waer, dewijl ick my dat als waer liet voorstaen, ende oock soo veel vermaecks daer in hadde, al of het waer geweest hadde: 't welck nu soo veel te erger is, my bevindende in der waarheyt een armen pagie, ende dat ick wederom sal moeten dienen den genen, die ick duerende mijn sieckte niet voor een lackey soude begeert hebben. Van diergelijke spreeckt de Poëet *Horatius* in synen tweeden brief van't tweede boeck:

Indien ick eenigh soet uyt dwaesheyt mocht genieten,
 Ick woude liever geck by al de werelt hieten.
 Als wijs en treurighe zyn. Daer is een man geweest
 Van wien men wonder hoort, en vreemde dingen leest:
 Nu sagh hy (naer het schein) gedans en kamer-spielen,
 En hoorde soet geluyt, en sangh van helle kelen;
 Maer schoon al is de man in dese raserij,
 Noch is hy niet-te-min van quade parten vry.
 Hy dede niemant quaet, en van syn losse vlagen
 En konde niet een mensch met recht of reden klagen,
 Wie dat hem immer sagh, of veel ontrent hem quam
 Niet een die quaet onthaelt of eenigh leet vernam.
 Maer desen onverlet een van de naeste magen,
 (Die in soo goede vrient geen dwaesheyt wou verdragen,
 Vermits het vreemt geraes hem byster tegen was,)
 Bequam een medecijn die hem de keygenas.
 Maer als hem dit gewoel was uyt het hooft genomen,
 En dat hy wederom gesontheit had bekomen,
 Doen was de man onstelt, en byster seer gestoort,
 En gaf syn naeste bloet al menigh bitter woort.
 Wat gingh de vrienden aen mijn breyn te leggen quellen,
 Om juyst nae haren sin die hooft te willen stellen?

^aKen

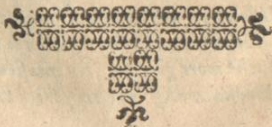
'Ken dede niemant leet, maer was geduerigh soet,
 Nu lijd' ick oock verdriet gelijck een ander doet.
 Men heeft my quaet gedaen, men heeft my niet genesen,
 Ick wenste noch te zyn gelijck ick plagh te wesen,
 Ick was (hoe dattet gingh) gerust en wonder bly,
 Waerom dan wech-gejaecht myn sotte d'wepery?
 Voorwaer dat ghy bestont en zyn maer vjse-va/en,
 Wat roerdet eenigh mensch of my de sinnenrasen?
 Wat had ick doch te doen ontrent een medecijn?
 Ick heb verstants genoegh mach ick maer vrolick zyn.

Wysouden vele andere exempelen hier konnen
 bv. brengen, oock hoe dat wy eenige *salutifera* & *pia*
fraude genesen hebben, maer alsoo het ondienitigh
 soude zyn, in dien sulcke persoonen dat van haer
 selven hier quamen te lefen, soo sullen wy't daer by
 laten, ende dit Capittel van de Droeftheyt hier
 mede eyndigen.

A R E T I N O:

*E beato colui, chi è pazzo, & ne la pazzia compiace ad
 altri & à se stesso.*

Van

Van de Nijr.

Het III. Capittel.

Ick kome tot den Nijr, een van de slimste tochten,
 Die oyt met boos vergif op onse sinnen wrochten;
 Daer is niet een gebreck of 'theeft ten minsten wat
 Daer op het voor het volck een gront vā onschult vāt.
 De lust, alisse vuyl, die kan haer rancken prĳsen
 Om datter joet vermaeck is uyt gewoon te rĳsen;
 De gelt-sucht wor! gegront, ten minsten na den schĳn,
 Om in den ouden dagh in geen gebreck te zyn.

Maer

Maer voor de swarte Nijt en is niet eene reden

Waerom sy in de borst van yemant dient geleden :

Sy is haer eygen beul , en waer een ander lacht

Daer set mē dat het spoor vā enkel druck versmacte.

Wel aen dan (wie ghy zijt) om dese pest te mjden ,

Weest treurigh daer men treurt, en blijde met den blijden,

Ghy mooght niet een gepeys besteden aen den nijt ;

Soo ghy in eenigh deel of mensch , of Christen zijt .

DE Nijt is een Droefheyt, gelijk *Aristoteles* seyt, 2. *Rhet.* 10. over eenigh goet ofte gheluck, niet om dat den nijdigen sulcx mist, maer om dat het een ander heeft, die hy benijt. En al ist dat het hem selven niet en schaede, dat het syn even-naesten welgaet, soo en mach hy even-wel sulcx niet verdragen. Waer uyt genoeghsaem blijktt, dat het de boofste ende ongeregelste Passie van allen is, ende die noch reden, noch fondament en heeft, daer de andere noch eenige schijn hebben van reden, ist niet tot volkomen ontschuldiging, ten minsten alijt wat om te verbloemen.

Voor de Droefheyt al is sy noch soo groot ende over-loopende, hebben wy gesien datter geen reden en ontbreect.

De Gierigheyt sal tot haer onschult voor-stellen, datter niet ellendiger, beschaemder, en verachtelijcker is, als arm te zijn; datter niet fraeyer is, als middelen te hebben; dat het Geldt alles vermacht, ende die het heeft, in eere ende reputatie doet houden; ende dat men sonder het selfde de deught van liberaelheyt niet en kan oeffenen: In 't korte, dat de gene die geen gelt en heeft, nergens wellekomen

is,

is, ende gewesen wert daer niet te koop en is.

Voorde Eergierigheyt soude by-gebracht konnen werden, dat het is een spoor ende prickel tot deught ende vromigheyt. Ghelijck *Alexander* de Groote, noch jonck zijnde, hoorende de victorien van synen Vader *Philips* Koningh van Macedonien hem niet en plagh te verblijden, vreesende dat voor hem niet over en soude schieten, om eer ende lofte behalen: *Themistocles* mede nam soo ter herten de vrome daden van den helt *Miltiades*, dat hy daer van dagh noch nacht rusten en konde. In't korte, de Eer-sucht kâ voor haer onschult seggê, hoe weynigh wercx datter gemaect wert van de gene die niet te seggen, ofte geen stem in't Capittel en hebben, ende noch haer selven noch hare vrienden en kunnen vorderen.

Het soude te langh vallen in't besonder te verhalen, wat redenen dat elcke Passie voor den dagh kan brengen, om haer onmatigheyt eê koleur te geven: Maer voor de Nijten isser geen ter werelt te vindê, voor de selve en is geen uyt-vlucht open. Sy en kan haer in't minste niet verantwoorden, als men haer beschuldicht te zijn de vuylste ende leelickste van al de Passien, voor soo vele alle d'andere komen uyt een swackheyt der Nature, maer de Nijt alleen uyt een loutere boosheyt van onsen eygen wil. Hierom ist dat vele wel bekennen, dat sy yemant haten, om dat men oock de quade haten kan. Maer niemant en bekent dat hy benijt, alsoo een vroom ende welgestelt man niemant en benijt, gelijk seer wel aengewesen wert van *Plutarchus* in syn boeck van Haet en Nijt. Het welck de oorsaeck is, dat sommige haer

haer nijdigheyt verbloemen met den deck-mantel van indignatie, al offte maerqualijck en namen dat eenige quade menschen te seer ghevordert wierden. Alsoo seyde by *Lucianum Timon* van Athenen, dien grooten menschen-hater niet recht uyt, dat hy hem eenigh hiel, en alle geselschap van menschen schoude, om niet te sien het gheluck ende voorspoet van velen: maer daerom, seyde hy, om niet te sien vele boven haer verdiensten geluckigh. Iae den aert van de nijdige is soo vreemt, schrickelijck, jae duyvels, dat hy het geluck van een ander rekent syn ongeluck: dat hy hem selven bedroeft in de voorspoet ende blijdschap van syn even-naesten, hem verblijft in des selfs ongeluck ende tegenspoet. *Bion* siende een nijdige bedroeft, ick en weet niet, seyde hy, of u wat quaets, ofte een ander wat goets ontmoet is. Ende hem volgende *Publius*, de welcke, als hy *Mutius* een seer nijdigh mensche buyten ghewoonte bedroeft sagh, seer aerdigh seyde, Of *Mutius* heeft eenigh ongeluck ghehad, ofte een ander wat goets. Hoe kander yet onbillicker ofte onrechtveerdiger bedacht ofte ghevonden werden, dan dat men niet en mach sien dat het een ander wel gaet? Wat ongelijck geschiet den nijdigen van de gene, die de Fortune mede heeft?

De Nijt en siet niet aen, niet iffer dat hare wreetheyt kan vermorwen, ofte hare dulligheyt tegen houden. Ghelijck wy in *Dadalus* kunnen sien, de welcke in groote achtinge zijnde om eenige nieuwe wercken, die hy gevondē hadde, verhaelt by *Plinius* in het ses-en-vijftighste Capittel van syn zevende Boeck, als hy sagh dat mē *Talys* om de selve konst,

en-

ende sommige nieuwe inventien tot dé Hemel ver-
hief, vvert door de Nijt soo verre wech-geruckt,
dat niet tegenstaende hy syn discipel, ende susters
foon was, hem van een toren wierp, gelijck *Pausa-
nias* in *Atticis* betuyght. Dat is recht 't gene wy ghe-
meenlijck seggen, dat lieden van een neringh mal-
kanderen veelrijts benijde. Hier oversyn de verssen
van *Hesiodus* wel bekend, die aldus in't Engels over-
gheset zyn:

*A Potter emulates a Potter /
One Smith envies another /
A Begger emulates a Begger /
A singing man his brother.*

Maer wat sal men seggen, datter een Keyser ghe-
vonden is, die mede een werck-meester, om de
uyt-nementheyt van syn konste, benijt heeft. Dit
is den Keyser *Tiberius*. De welcke als te Roomen
een fraey Konstenaer een groote galery die seer
helde met aerdige wetenschap op-gerecht hadde,
den man veel beschonck, maer met eenen, ghelijck
den Griecxſchen History-schrijver *Dion* beschrijft,
in syn 16. Boeck, uyt nijt hem de stadt uyt-joegh-
Iae als de selve door hope van gratie glas dat buy-
gen ende niet breken konde ('t welck noch heden-
daeghs onbekent is) voor den Keyser ghemaect
hadde, is door synen last om-gebracht; ghelijck al
voor *Dion* geschreven is by *Plinius* in't ses-en-twin-
tighste Capittel van syn ses-en-dertighste Boeck.
Wat sal men dan veel goets van de Nijt kunnen
seggen, die soo veel in haer is, de fraeye wercken,
ende

en konsté wech-neemt? Wat sal mé veel goets kon-
nen seggen van den Nijdigen, die daer lacht als een
ander schreyt, die schreyt als een ander lacht? Die
groeyen noch bloeyen kan, als hy siet dat een ander
vet wort, die vet ende wel ghedaen is, als hy een
ander mager siet? Wat Tyrannen hebben oyt meer-
der torment konnen bedencken? Is de Nijdige niet
syn eygé beul? De Poëten verciere van *Prometheus*,
dat den Arent hem de lever gestadigh af-knaeght:
maer de Nijdige doet dit sonder op-houdé aen syn
selven. Want de Nijt verteert het merch uyt de
beenderen, suyght, ghelijck een egel, het bloet
uyt de aderen, ende maeckt dien volgende den
nijdigen mager, bleyck, ende soo ongedaen, dat
hy schijnt een lichaem sonder leven te zijn, ende
dat uyt het graft ghekomen is. Maer dese plaegh en
kan niet beter beschreven werden, dan als van den
Poët *Ovidius* gedaen is 2. *Metam.* 16.

*Sy is van bleecke verm, en mager aen de leden,
Haer tanden zyn begaet met duysent wylgheden,
Haer borst is groen gepleckt, door uyt-geborsten gal,
En noyt en scheptse vreught als uyt een droef geval.
Het spooch is sonder rust, en noyt gewoon te slapen,
Maer uyt een anders druck genegen vreught te rapen,
Het is syn eygen leet, en woedt syn eygen smert,
Verteert syn innigh merch, en eet syn eygen hert.*

Seggen wy dan niet wel te recht dat Haet en Nijt
een quaet beest is? Het qualijck varen aen lichaem
ende gemoet, op dat ick nu niet en spreke van de
groote sonde, behoort genoegh te wesen, om een
I yege-

yegelijk te doen verfoeyē, ende af-keer te hebben van dees boose ende onnatuerlijcke plage.

De gene die van eē ander benijt wert, en behoeft hem geenſins daer in te quellen, alſoo het ghelijck men gemeenlijk ſeyt, beter is benijt te werden, als beklaght, ende de ellende alleen geen nijt en kent. Het welck ſeer wel by dē Comedie-ſchrijver *Plautus* geſeyt wert *Truculento* :

*Al word' ick ſchoon al ſeer benijt,
Noch ben ick des van druck bevrijt :
'Kheb liever dat het my gebeurt,
Als dat myn hert in af-gunſt treurt,
Want die benijt, ſit in den druck :
Maer die benijt wert, heeft geluck.*

Men ſchrijft dat *Plato*, als hy van ſyne mede diſcipulen benijt werde, *Socratem* vraeghde, op wat maniere hy hem van de nijt ſoude kunnen bevrijen, en dat *Socrates* tot antwoort gaf, Weest gelijk *Therſites*. Het welck een ongeſchickt, en onbeſchoft menſch was, ghelijck blijkt uyt het gene *Homerus* van hem verhaelt. *Diogenes* ſeyde tegen de gene, die by hem quam klagen over een die hem benijde, dat de beſte remedie was, om den nijdigen moede te maken, en hem over ſynen vyant te wreken, alijt wel te doen, ende fromelijck in de deught voort te gaen. En die benijt wert mach hem in ſyn ſelvē verblijden; alſoo hy gewaer wert, datter by hem wat is, de nijt weerdigh. Dit verſtont *Themistocles* heel wel: de welcke noch jongh zynde, ſeyde noch niet met allen fraeys aengerecht te hebben, alſoo hy noch van niemant benijt en werde.

Van

Van de Liefde.

Het I V. Capittel.

Mer dat ons verder treckt tot ongeraste sinnen
 Is Liefde, vuyle lust, en ongeregelt minnen:
 Ach waerder eenigh mensch vervalt in dit gebreck,
 Daer worden metter daet de wijste lieden geck.
 Haer krachten, haer verstant, haer wel gesonde leden
 Die worden af-geslonst, die worden af-gereden,
 'Ken weet niet, mijn vernuft, hoe menigh ongeval
 Geduerigh oorspronck neemt uyt dit ellendigh mal.

I 2

Wat

*Wat raet voor dese plagh? soo haest de sinnen hellen,
 Om door haer slim bejagh u geest te komen quellen,
 Soo dient er op gepast om dit vergiftigh kruyt
 Te dempen eer het groeyt, en flux te rucken uyt.
 Maer voelje door het quaet u sinnen overlasten,
 Soogeeft u dan geheel tot bidden, waken, vasten;
 Dit is een boose geest die nimmer oyt en vlucht,
 Dan als men niet en eet, en tot den Heere sucht.*

DE Liefde en is niet anders, als een begeerte en-
 de verlangen van 't gene ofte metter daet goet
 is, ofte ons goet schijnt te wesen. De selfde alffe van
 de Reden gestiert wert, soo isse eerlijck, en prijfle-
 lijck: maer alffe van de Reden verlaten is, soo en
 isse niet anders, als een quade begeerlijckheyt; en
 wert onderscheyden na het gene daerse door gedre-
 ven wert, *Gier. Sorboli nel Ritratto d'Amore, Consid. 2.*
Charvon au 1. livre de la Sageffe, chap. 19. Als sulcx eer
 ende staet is, dan wertse Eergierigheyt genoemt: de
 liefde tot gelt en goet, is de Gierigheyt: tot vleese-
 lijcke vvellust, is de gemeene Liefde. Siet daer drie
 vvielen daer veel menschen in verfmoren, drie pla-
 gen en pesten van't gene by ons is, Geest, Lichaem,
 ende Goet: de vvapenen van drie hoof-vyanden
 van des menschen rust ende vvcl-varen, de Duyvel,
 het Vleesch, ende de Werelt. Dese drie zijn voor-
 vvaer de alder-gemeenste Passien, vvaerom oock
 den Apostel in de selfde alles verdeelt heeft. Al wat
 „ in de Werelt is, is begeerlijckheyt der oogen, ofte
 „ des vleesch, ofte op-geblasentheyt des levens. De
 Eergierigheyt, als geeltelijcke, is eelder en hooger
 als d'ander. De vvellustige Liefde als natuerlijcker
 (want

(vvant sy is oock in de beesten, in welcke de ander niet gevonden en vverden. *Virg. 3. Georg.*

*Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus aquoreum, pecudes, pictaeque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.*)

is gemeenlijk slapper, en soo langh duerende niet. De Gierigheyt is de sotste ende arghste van allen. Wy sullen dit Capittel beginnen van de gene die de gemeenste is, ende den gemeenen naem van Liefde behouden heeft.

De oude Schrijventen hebbē tweederhande *Venus* gestelt, de eene *Vranie*, een dochter van den Hemel sonder Moeder; de ander jonger, een dochter van *Iupiter* ende *Diane*, met namen *πένδημη* ofte Algemeene. Wy kennen oock alsoo tvveederhande Liefde; kinderen van die twee Godinnen, een Hemelsche, ende een Gemeene. Van de Hemelsche Liefde wert ons in de H. Schrift gheleert. Van de Gemeene sullen wy hier spreken, de welcke wederom eerlijk ende matigh is, ofte oneerlijk ende ongeregelt: De eerste is goet, ende van God selve in-gestelt, waer door wy onsen even-naesten, ende insonderheyt de man syn vrou, de vrou haren man moet lief hebben. De ander is quaet, ende maeckt haer geheel meester van den mensch. Soo dat niet sonder reden *Christoval de Castilejo* syn amoureuse wercken, in't Spaens geschreven, aldus aenvanght:

*Amor dulce y poderoso
No te puedo resistir,*

I 3

Y acuer-

*Y acuerdo de me rendir,
Que defender me non oſo
Sin obligarme a morir.*

*Y pues de nueſtra paſſion
Eres abſoluto Rey,
Mi penado coraçon
Tornado ya de tu ley
Sigue tu fe y opinion.*

*Doy me por ſiervo y vaſallo
De tu querer y poder. &c.*

Ende niet alleen dat deſe ongematighde Liefde dē
Menſche tot ſyn ſlave maect, is daer beneffens
oock ſchadelijck ſoo aēde Ziele als aē het Lichaem,
ende brengt met eenen veel andere Paſſien, ende
ongeruſttheyt mede. Gelijck ſeer wel van een longen-
lingh by dē plaeyſanten Comedie-ſchrijver *Plautus*
aldus uyt-gedruckt wert *Mercatore*:

*Wat is de liefde? wat de luſt?
Als ſuchten, duchten, ſonder ruſt;
Als groot verdriet, en kleyn vrengh,
Een rechte dool-hof voor de jeught,
Een hoop, een waen, een blyde druck,
Een trooſt vermenght met ongeluck,
Een ſchoon gelaet, maer enkel ſchijn,
Een droef vermaeck, een ſoete pijn,
Een dorſt die noyt gelaeft en wert,
Een voedsel voor een ydel hert,
Een honigh-raet vol enckel gal,
Een deerlick ſpel, een deſtig mal,
Een ſpoock dat niemant ſeggen kan;
Maer 't is genoegh ick ſcheyder van.*

De

De beroemde *Apollonius Thyaneus* ghelijck *Philostatus lib. 1. cap. 20.* ende uythem *Ant. Verdier 2. de divers leçons 26.* beschrijft, heeft dese ongerustheyt ende ontfeltheyt van de Liefde soo groot gheacht, dat hy op een sekeren tijdt gevraeght zijnde van de Koningh van Babylonien wat straffe een die op overspel met een van syn wijven betrapt was, verdient hadde; antwoorden, Hem het leven schenkende al laten beminnen, alsoo de Liefde hem metter tijt genoegh sal straffen. Den Italiaenschē Poëet *Petrarcha* beschrijft de ongerustheyt, en strijdende Passien van de Liefde niet qualijck:

*Amor ch'incende il cor d'ardente gelo,
Di gelata paura il tien costretto,
E qual sia più fa dobbio all' intelletto,
La speranza è il timor, la fiamma, è il gelo.*

Dewijl dan de ongeregelde Liefde dé oorspronck is van soo veel angst ende onrust, ende ghelijck een vvortel daer soo veel ongeregelthedē uyt-spruyten, soo en ist niet vreemt datse boven ander onroeringen des Gemoets met verscheyden onweder onsen Geest ende Lichaem ontfellen. Sy ist, de welcke de sinnen alsoo beroert, datse oock de alderwijste Liedden tot maeckt, soo dat men van foodanige seggen mach, 't gene *Demodocus* seyde (*Aristot. 6. Ethic. 8.*) van de Milesiers, Zijne niet tot, sy doen ten minsten, dat desotten doen:

*Luyden die minnen,
Hebben geen sinnen.*

1 4

Soo

Soo schrijft den Italiaenschen *Ariosto* van synen *Orlando*, dat die te voren wijs was, door liefde uyt-sinnigh vverde:

*Dirò d' Orlando in un medesimo tratto,
Cosa non detta in prosa mai. ne in rima;
Che per amor venne in furor, e matto
D'huom, che si saggio era stimato prima.*

De Vadervan dē Keyser *Vitellius*, (gelijck *Suetonius* betuyght) anders een fraey man zynde, was soo versot opeen seker meyt, dat hy met haer speecksel onder honigh gemenght, niet in't heymelijck, maer in't openbaer alle-daggh syn aderen, ende kele voor een remedie bestreeck, sonder hem eens te ontsien voor de schandt van 't volck.

Nu ghelijck dese Passie de fraeyste geesten haer verstant beneemt, ende dickwils soo verre brought door wanhope, dat sy haer selven te kort doen: soo veroorsaectse oock dickwils verscheydē ongesont-heyte in het Lichaem. Want alsoo de amoreusen alijdt dencken op de gene die sy lief hebben, ende dat haer sinnen daer gestadigh op spelen, soo trecken sy de natuerlijke wermte van de maegh, die den kost al daer moet verteeren, na de herffenen, ende alsoo sy oock niet en slapen ende dagh noch nacht rust en hebben, soo vergaderen sy veel rauwe humeuren in't lichaem: de welcke daer nae de aderen komen te verstoppē, ende het aengesicht bleyck, bol, ende ongedaē makē. Waer van de amoreuse *Canace* klaeght by *Ovidium* met dese woorden:

*Het dertel Venus kint dat is een menschen plager,
Het maeckt de wangē bleyck, de gansche leden mager,*
Be-

*Beneemt den soeten slaep, verhindert etens lust,
En maect aen alle kant de sinnen ongerust.*

In somma diete voren wel te pas ende gesont waren, wert het bloet (gelijck *Theocritus* spreekt) als van een egel uyt-gefoghen, ende werden selve vol van sucht ende ongesontheyt.

Dit zijn de vruchten, die het Lichaem ende de Ziele trecken uyt sulcke Liefde: waer van wy nu oock, tot spiegel van een ander sommige exempelen sullen verhalen.

De Poëten, die ghewent zijn onder het deescl van hare fabulen de waerheyt ende goede leeringen te verbergen, stellen ons voor haren grooten God *Iupiter*, die hem door de Liefde soo verre liet ver voeren, dat hy alle syn majesteit aen een zijde stellende, hem most veranderen in een satyr, stier, gout, swaen, arent, ende syn hemelsche gedaente in een beest verkleeden, om synen onkuyschen lust met een moey meysjen te boeten. Dit wert levendigh aen-geroert van den amoureuken Poëet, 2. *Metam.* daer hy beschrijft hoe dat *Iupiter* in de ghedaente van een stier by *Europa* quam:

*De groote werelt-vorst, de Vader van de Goden,
Die al wat yemant siet, hout onder syn geboden,
Om wiens bevel alleen, wanneer hy maer en wilt,
De lucht in stucken scheurt, en al het aertrijck drilt.
Hy die met blicxem slaet geheele Koningrijcken,
Die looyt gelijk een os, en wil een stier gelijcken,
Die speelt ontrent het vee, en huppelt in het groen,
Gelijk een weeligh kalff of geyle bocken doen.*

1 5

Sier

*Siet wat een selfaem dinck! in eer te zyn verheven,
En aen het minne-spel de sinnen op te geven,
En wil niet t' samen gaen: ten heeft oock geen en val;
Geduchtheyt is gestreng, en liefde veel te mal.*

De Koningh Salomon, wien God soo begaefte hadde, dat hy in de werelt was een mirakel van wijsheyt, werde soo verre door de Liefde der vrouwen verleyt, ende verviel tot sulcken onkuysheyt, dat hy seven hondert wijven, ende drie hondert bywijven hadde, ende door de selve hem oock met de grouwelijcke sonde der afgoderije verliep.

Wie isser die wat nader dit exempel insiende, ende overleggende de grove feylen ende sottigheden van de wijste der werelt begaen, niet en sal soecken God te bidden, dat hy hem wil bewaren voor het soet aen-locken van dese boose plaegh?

Wil men sien hoe dat onder de Heydenē d'aldergrootste ende verstandighste ghebeten zijn van dit fenijn, wy hebben een levend exempel in *Marcus Antonius*, een man van groot vernuft, ende rijp oordeel, als gebleken heeft by alle de vrome daden by hem uyt-gevoert, doē hy de helft vā het Roomsche rijk onder hem hadde. Maer na dat hy met de liefde van *Cleopatra* besootelt was, werde hy licht, onachtsaem, ende onbedacht in al syn raetslagen, ende en rechtē na die tijt niet aen dat prijs waerdigh was. Want synē geest storf in hem om te gaen levē in't Lichaem van syn beminde, ende syn sinnen waren soo betoovert, dat sonder eenige schaemte ofte schande, ofte oock het perijckel, dat hy liep, te vreesen, niet en dacht ofte en sprack, als van syn
Cleo-

Cleopatra, ghelijck *Plutarchus* dat verhaelt in de beschrijvinge van syn leven. Maer wat ende op't lef? droevigh ende beklagghijck voor alle beyde. Want verwonnen zijnde van *Augustus* stack hy sijn selven 'thert af, ende sy bracht haer selven met vergif om. Het exempel van *Samson*, en van *Hercules* is genoegh bekend. *Phillis*, *Iphis*, *Hamon*, *Sappho*, *Biblis*, *Calluce*, *Phadra*, *Timagoras*, *Cilice*, die alle uyt oorlake van Liefde haer leven verkort hebben, sullen wy voorby gaen, om eenige exempelen te verhalen die ontrent onsen tijt geschiet zijn.

Een seker Hertogh in Italië rijdende te *Pavia* over een brugge, spranck om een vrysters wille, die hy seer lief hadde, met peert met al van boven in een diepe vvijsde revier, sonder eenste ontsien de sekere doot.

Een jongh fraey François Heer amoureux van de Infante van *Mantua*, ende van haer oock bemint, aen de welcke hy door misverstant gegeven hadde een vergiftigen appel (die hem vereert was om daer mede vergeven te werden) siende dat d' Infante, die hem op-gegeten hadde op haer uytterste lagh, overvallen met doodelijcke droetheyt, en om vergiffenis biddende, sterf eerst in de armen van d' Infante, synen asem verstickt zijnde, ende de natuerlijcke wermt uyt-gebluft, door de over groote droefheyt. Sy volghden hem terstont nae; maer het amoureux senijn was krachtiger, ende hadt eerder syn werck ghedaen, als het ander. Een vast reycken van het dapper gewelt van dees doodelijcke Passie.

Het selfde betuygt oock de Historie van een jongh Ridder, genaemt *Eurialus*, de vveicke den Keyser
Sigif-

Sigismond in Italien volgende, werde te *Siena* verliefte op een dochter van de stad, met namen *Lucretia*, begaefte met sulcke schoonheyt, datse van velen geheeten werde te tweede *Venus*. Dese jonge dochter was niet minder ghesint op den selfden *Eurialus*, die mede uytter-maten schoon, ende galiard vvas. Het vier van liefde branden aen d'een ende d'ander zyde, het welck niet en konde gelist verden dan met het gebruyck van de Liefde. Maer gelijk men siet, dat een weynigh water, daer een Smit het vier van syn smits al-te-met mede besprenght, dient om het selve meerder te doen branden in plaetse van uytte blussen: soo geviel het oock aē dese twee gelieven. Want na de versamelinghe werde de vlamme soo vermeerderd, dat *Eurialus* genootsaecht zijnde door het vertreck van den Keyser, hem te volgen, ende een droevigh af-scheyt te nemen van syn lieve *Lucretia*, sy soo grootē rou ende swarigheyt stelden, dat het ghevelt van de droefheyt haer in weynigh uren dede sterven: ende hy hoorende die droevige tijdinge, soude den selven vvegh gegaen hebben, sonder de vertroostinghe, die hy kreegh van syne vrienden. Hy leefden even-wel daer nae altijt in groote droefheyt, sonder dat men hem oyt sagh lacchen, ofte vrolick zijn.

En om niet over de bergen te blijven, gheleden ontrent veertigh jaren, een braef ende moedigh jonghman van *Gorcum* sittende by de gene die hy lange op goede hoop gevrijt hadde, ende niet konnende op haer verwerven, doorstack syn selven in haer tegenwoordigheyt.

En als of het niet genoegh en vvas, dat de Vrouwen

wen ons met haer lodderlijck gesicht, ende goede gratien aldus verblinden, ende van ons verstant beroofden: soo zijn sommige noch hier in verder ghetreden, haerselven over onsen vville gansch meester makende, met minne-kruyt, ende ander toverijen, ons in slavernije van haer Liefde treckende: het welck in plaetse van de Liefde, dickwils dulligheyt, ende de doot selve veroorsaect.

Den Keyser *Caius Caligula* is een minne-drancken hem van syn Vrou in-gegeven, soo qualijck bekomen, dat hy na die tijdt noyt aen geeft, noch aen lichaem gefont was; maer alijt key bleef: soo daer een tovenaerster, seyt *Iosephus* 19. *Ant.* de gheheel vverelt veel verdriets aengedaen heeft.

Cornelius Gallus, ten tijde van de Keyser *Augustus*, Gouverneur van Egypten vvert door diergelijck drancxken heel rasende, ende buyten westen.

De Poët *Lucretius* is op den selfden wegh in sulcken rasernije gerocht, dat hy syn selven doorstack.

Behalven al't quaet dat dees minne-drancken, ende ander onbehoorlijcke middelen doen in de gene die se in-neemt: soo zijnse oock voor de Liefde gansch onnut, ende van geender kracht. *Circe* de vermaerde toveresse konde wel, nae het schrijven van *Homerus*, ende andere Poëten, de gesellen van *Vlysses* in verckens veranderen, maer met geene toverijen *Vlysses* selve tot hare liefde trecken. *Medea* en hadt mede geen macht om met al haer konst eens te beletten, dat sy van *Iason* niet verlaten en werde. Een yegelijck neme dan aen de lesse, die hier over van onsen Poët gegeven wert in't vijfde deel van't Houwelijck:

Koons

Koom segh ons of het dient de menschen aen geraden
 Door woriels, selsaem kruyt, door onbekende zaden,
 Of ander vreemt geheym, een slaewen minne-brant
 Te brengen tot de kracht van haren eersten stant.
 Hier op een kleyn bericht: Na vlytigh ondersoecken
 En van den ouden tijt en van de nieuwe boecken,
 En vuord' ick niet gewaer dat loof of selsaem gras
 Oyt oorsaeck tot begin van rechte liefde was.
 Veel die in waren ernst van desen handel schryuen,
 Verachten dit bejagh als klap van oude wijuen:
 En seggen dat het moes dat menigh vryer brout
 Geen liefde baren kan, geen haet en weder-hout.
 Een ander wil het kruyt dat minne kan verwecken
 Begraven in der nacht, en voor de mensche decken:
 Gelyck men voor het volck van geen vergiften schryft,
 Dat klyne kinders doot, en uyt de moeder dryft.
 Wie heeft sich immer meer voor desen onderwonden
 Te trecken soete min uyt dese loose vonden,
 Die naer een korten tijt geen klachten heeft gedaen
 Een sake vol gewaer te hebben onderstaen?
 De vis die giftigh aen heeft in het lijf gesogen,
 Wort naer men wilt gefoolt, en daer men wilt getogen:
 Maer als men dese vangh aen gast of vrienden biet,
 Soo dientse voor de mont of voor de mage niet.
 Als yemant is vergift door loose minne-drancken,
 Hy schijnt gemaect te zyn tot enckel Venus-jancken;
 Maer veeltijts feylt de geest, soo dat hy niet en kan
 Vervullen, daer het dient, de plichten van den man.
 Al die met open keel hen geven om te drincken
 Wat sotte liefde menght, wat Circe plagh te schencken,
 Syn dofen sonder geest, gelyck een denfigh swijn,
 Soo datse tot den buyck alleen genegen zyn.

Een

Een van het geestigh volck die met geleerde dichten
 Gingh sieren synen tijt, en in het duyster lichten,
 Verviel in druveperij om dat syn jonge vrou
 Hem door een minne-dranck tot minne trecken wou.
 Hier door is (soo men hout) Caligula bedorven,
 Lucullus uyt-geteert, Silvanus mal gestorven,
 Hier door heeft menigh wijf, al scheen de liefde groot,
 Door onbedachte sucht een lieve man gedoot.
 Dies isser op gevolgt dat alle goede wetten
 Haer tegen dit bedregh met harde straffen setten;
 Soo dat het jonghste recht met al den ouden tijt
 Geen liefde-rancken dult, geen minne drancken lijt.
 Soo stelt dan liever vast dat onder echte luyden
 Een soet en heus gelaet is boven alle kruyden,
 En datter niet een gras in bosch of heyden wast
 Dat beter op de trou als reyne liefde past.
 Het recht laet yder toe door soet en aerdigh jocken
 Door minne, door gedult, malkander aen te locken,
 Maer gunst te wecken op door naere spokerij
 En staet geen echte volck, geen jonge lieden vry.
 Wie kâ een s' menschē hert door kruyt of dranckē buygen?
 Wie kander soete min uyt harde vuortels suygen?
 Plackt, stoot, menght onder een, al waije mengen kont,
 De beste minne-dranck dat is een heusche mont.
 Philips, de Griekse vorst, was op een tijt bevangen
 Met lust en minne-druck, met duyzent herte prangen,
 Niet op een groote vrou voor Prinzen op-gevoet;
 Het is een slechte maeght die hem de pijn doet.
 Hy dicht op haren naem, hy sent haer moye dingen,
 Hy doet meest alle nacht voor hare vensters singen,
 Hy sit op haer en loert by naest den ganschen dagh,
 In't korte, mal genoegh, gelück aen vryer plagh.

Het

Het hof is hem een walgh en al de groote mouwen,
 Hy wil een slechte kap, hy wil een engen bouwen,
 Hy prijft niet als hy plagh een vast en hoofs gelaet,
 Om dat het sedigh oogh de maeghden beter staet.
 Dit heeft de Koningin geweldighe seer gespeten,
 Te meer, om dat het stuck was over al geweten,
 Geen slaep en komt haer aē, geen honger, geē vermaeck,
 Soo gansch is haer de borst geswollen van de wraeck.
 En, nademael de Faem liet over al verluysden;
 Dat hem de liefde quam uyt vreemde tover-kruyden,
 Soo heeft se door beleyt haer saken soo gestelt,
 Dat sy haer vyandin eens kreegh in haer gewelt.
 De gramme Koningin met yver aen-gefteken,
 Is uytter-maten graegh om haer te mogen wreken,
 Sy laet haer sinnen gaen door alderhand pijn,
 Die sel en boven al oock leelick mochten zyn.
 Sy is te mael verwoet, en op de maeght gebeten,
 En schijnt oock in gepeys haer op te sullen eten,
 Sy vvrockt in haren geest, sy vraeghet over-al
 Hoe sy de jonge maeght ten vollen plagen sal.
 Nu vvenst se (soo het schijnt) haer oogen uyt te plucken,
 Haer ooren, haren neus haer vvangen af te rucken,
 Haer lippen met gevvelt te scheuren van den mont,
 En al vvat eenighsins haer vvul en aerdisgh stont.
 Dan schijnt se gansch het vvul haer af te vvillen stroopen,
 En met gesmolten loot daer op te laten droopen,
 Sy vvenst haer vvul de doot, maer uyt een wreede spijt
 Soo vvilse met de doot haer houden in de tijt.
 By vvijlen gaet se sacht, en sonder haer te schenden,
 Meynt dat het beter is haer uyt het lant te senden,
 Of vvul te sluyten op in eenigh diep gebou,
 Daer nimmer gulde son of mane schijnen sou.

Nae

Nae menigh vreet gepeys sy laetse voor haer setten,
 En gaet in grooten ernst op haer gedaente letten,
 Sy spreekt haer bitter aen, en vraecht haer alle dingh,
 Van vvaer en vvielse vvas, en vvaeter omme-gingh.
 De maeght bericht Me-vrou met soo bequame reden,
 Met soo een soet gelaet en aengename seden,
 Met soo een sedigh oogh, dat op den staenden voet
 De Koningin betoomt haer ongetoomde moet.
 Ick sie nu vvaeter zy van dese malle rancken
 De narre spokery, van vvijsse minne-drancken,
 Ick vinde (seyt de vrou) ick vinde metter daet,
 Dat al de liefste-gist is enchel kinder-praet.
 Ten is geen slim bedrogh, geen kunste van besweeren,
 Dat u, beleefde maeght, van Princen doet begeeren,
 Hier is geen tover-kracht, geen list of loose vont,
 Al vvat de Koningh treckt, dat is u soete mont.
 Hier vvas het dat de loop van hare gramschap stilde,
 De maeght gingh uyt het hof, en reysde daerse vuilde,
 En niemant doet haer leet, en siet nae dese saeck
 Soo liet de Koningin den Koningh syn vermaeck.
 Laet drancken, jonge vrou, laet alle rancken varen,
 En sooje middel soeckt om recht te mogen paren
 In vast gegronde sucht, gaet beter vvegen in,
 Koopt gunst met uwe gunst, en min om enckel min;
 Soo doende sulje best u vveder-paer belesen,
 De rechte minne-dranck dat is een eerbaer vvesen,
 Een onderdanigh hert, een soet en reyn gelaet:
 Geen kruyt dat in de min de min te boven gaet.

Wat sal men dan seggen van de gene die door
 toverije van ringen, characteren, briefkens, binden
 van nestelingh, ende andere duyvelsche middelen

K

de

de Liefde willen na haren wil trecken? Voorwaert sy en konnen niet anders gerekent werden, als dienaers van de duyvel.

Menvint in de Kerckelijcke Historie, dat een van de voornaemste oorsaken, die Sinte *Cypriaen* torde Christelijcke religie riep, was, dat hy seer verliest zijnde op Sinte *Iustine* een Christene, ende geestelijke maeght, ende niet konnende tot syn voornemen komen, ten lesten syn toevlucht nam tot de toverije, daer hy op die tijt veel mede te doen hadde, ende gebruyckte tot dien eynde eenē geest, die hy achte de grootste ende bequaemste tot dat werck te zijn: maer siende dat al het geweld van synen geest te vergeefs was, en dat *Iustine* stantvastigh ende onbeweeghlijck bleef, soo oordeelde hy, dat de God die zy diende ende aenbadt, ende die haer beschermde, veel machtiger was als de zijne, ende door de gebeden van *Iustine* werden hem de oogen geopent, bekende syn misdaet, verbrande al syn rover-boeckē, ende aen-nemende het Christelijcke geloove werde daer na Bisschop van *Carthago*, een van de grootste lichten van de H. Kerck, waer voor hy oock ten lesten als martelaer gestorven is.

Maer behalvē alle de plagen, die uyt ongetoomde Liefde de Ziele ende den Geest over-komen, en gaet het Lichaem oock niet vry, maer het selve wert hier door oock soo aen-gerast, dat den mensche niet alleen in manieren, maer in wesen soo verandert, dat men niet en soude seggē, dat het de selfde was. Want alsoo de sinnen gestadigh loopen op de gene diese beminnen, soo vergeten sy haer selven, dencken naeulijcx om eten noch drincken, hebben
des

des daeghs geë rust, des nachts geen slaep in't hooft.

Chaucer in the Knights tale:

**His sleepe / his meat / his drinke / is him bereft /
That leane he wareth and dyv as a shaft. &c.**

Sy gaen dickwils heele dagen sonder spreken, en nemen haer gedachten tot gheselschap. Ia werden dickwils soo mager ende slap, dat zy het bedt moeten houden, soo dat van noodé is om den Doctoor te loopen, de welcke bevindende den Pols ras, ende het water root en vierigh, van wegen het waken, vasten, ende de ongestadige ongerustheyt, vvaer door het bloet ende de geesten dapper ontfteken werden, sal oordeelē dat het een Binne-koortsche, ofte een andere sieckte is, nae de teeckenē die hy in den amoreusen patient sal bevindē, ende fullen dien volgende alle de remedien, die hy ordineert, te vergeefs wesen. Hier toe dient dan een subtiel wetenschap, ende langhe eervarentheyt, soo men wel sal kennen ende onderscheydē dese amoreuse quellingh, van andere verteerende sieckten. Het welck seer konstigh in't vverck ghestelt heeft, den grooten Prince der Medicijs *Hippocrates*, die van wegē syn hooge wetenschap door geheel Griekenlant vermaert zijnde, ontboden werde van *Berdiceas* Koningh van Macedonien, de vvelcke aen een langhduerige sieckte lagh, die voor de teringh ghehouden werde. *Hippocrates* by hem komende, ende neerstelijck lettende op de nature van des Konings sieckte, merckte uyt seker teecken, datse quam uyt eenige ontroeringe des Gemoets: vvant

K 2

sy-

synē pols anders slappelijck slaende, vermeerderde soo haest als een van de by-wijven van syn overleden Vader *Alexander*, genaemt *Phyle*, van sonderlinge schoonheyt, ontrent syn bedde quam. Op welcke de Koningh *Perdiccas* soo verliefte was (sonder het selve derven aen haer ontdecken) dat hy allencxkens als snee vergingh; soo groot vvas het ghewelt van het bedeckte vier, het welck even-wel aen de pols uyt-brack.

*Hoe datje Gelt of Liefde stuyt,
Sy wil, en sal, en moeder uyt.*

Hippocrates dan hebbende uyt de veranderingh van syn wesen ende pols ontdeckt de oorfaeck van des Koninghs sieckte, heeft de remedie oock behendelijck by-gebracht. Want als hy de selve aen *Phyle* te kennen gegeven hadde, ende dat sy hem vvel streelden ende careffeerden, soo is de Koningh in korten tijt bekomen, ende tot syn vorige gefontheyt herstelt.

Diergelijcke Historie isser beschreven van *Plutarchus* in het leven van *Demetrius*, die gehout hebbende syn dochter *Stratonice* met de Koningh *Selenus*, soo gheviel het dat de voor-soon van die Koningh, genoemt *Antiochus* verliefde op dese *Stratonice* syne Stief-moeder, een vrou van besondere schoonheyt: jae dese Liefde gingh soo hoogh, dat hoe-wel hy syn best dede om de selve te overwinnen, soo bevant hy hem nochtans de flapste, alsoo dat hy oordeelde datter geen remedie en was als alleē de doot, gevoelende syn begeerte berispelijck, ende

ende syn Passie ongeneesfelijck. Op dese wanhope besluyt hy syn leven ende liefde te eyndigen door den honger, ende veynsende een ander sieckte te hebben, die hem den appetijt wech nam, werde in korte tijt heel ongedaë, en als uyt-geteert. *Erastistratus* een vermaert Medicijn, en neve van *Aristoteles*, ghehaelt zijnde om hem te ghenesen, vverde haest gewaer, dat de quellingh uyt Liefde onstont: dan hy en konde niet vreten op vvien hy verliefte was. Om daer achter te komen, bleef hy een geheelen dagh voor het bedde van den jongen Prince, seer naeu lettende op alle de gene, die in de kamer quamen, ende op al de veranderingen, die hy in hem voelde. Vorders ghemerckt hebbende, soo dickmaels als *Stratonice*, ofte alleen, ofte met geselschap by hem quam, hoe dat *Antiochus* veranderde in syn aengesicht, dat dan root, dan bleyck werde, hoe hy haer lodderlijck aensagh, ende dickwils in syn reden bleef steken, hoe syn polst'elcken rasser ende hooger gingh;

*Daer de schat is, is het hert,
En de hant is by de smert:
En het ooge swiert alijt,
Daer een jeughdigh herte vrijt.*

Remy Belleau seyt dat het ken-teeckē van de Liefde in de borst ghedragen wert:

*Les Chevaux pour les mieux cognoistre,
Bien souvent à la cuisse dextre,
Portent une marque de fen;
Et moy aussi tost, que j'ay veu*

K 3

Vn

*Vn amoureux, je le devine :**Car il porte à sa poitrine**Vn signal, qui paroist pen.*

De Medicijn besloot uyt dese, ende andere diergelijcke teeckenē, dat het de Liefde van *Stratonice* was, die hem dus verre hadt doen verseylen. Ende na dat hy langh by syn selven overleyt hadde, of hy de oorfaeck van de sieckte aen den Koningh te kennen soude geven, ofte niet: ten laefsten hem vertrouwende op de Vaderlijcke Liefde die hy synen sone toe-droegh, ende siende dat het anders den Prince syn leven soude kosten, verfstouten syn selven, om den Vader aen te seggen, dat het niet als Liefde was, dat synen soon quelde: maer dat het sulcke Liefde vvas, die niet voldāen en konde vverden, ende over sulcx de sieckte ongeneeselijck. *Selencus* werde van dese tijdinge heel verbaest, ende vraeghde na de oorfaeck vā de ongeneeselijckheyt. Om dat hy, antwoorde *Erasistratus*, verliest is op mijn huysvrou. Eylieve, seyde de Koningh, daer ick u alijt voor soo goedē vrient ghouden hebbe, soudt ghy niet willē haer aen myn loon laten trouwen, om hem van de doot te verlossen? Ghy en soudt sulcx niet vvillen doen, antwoorde hy, indien het *Stratonice* was, dien hy beminde. Och, riep de Koningh, of sy het vvas! Het vvelck *Erasistratus* hoorende, ende vast vertrouwende dat de Koningh sulcx seyde, niet uyt een beveynst herte, maer beladen met liefde van syn soon, aengeffen de tranen die hy storte: hem by de handt grijpende, seyde ront uyt: Ghy hebt heer Koningh hier in myn hulpe niet van doē: ghy kont alleen, zijnde Vader, Man,

Man, ende Koningh; oock Genees-meeſter weſen van de ſieckte van uwen ſoon, die op *Stratonice* verliefte is. Het welck by den Vader verſtaen zijnde, laet ſynen Raedt vergaderen, ende om ſynen ſoon te behoudē, doet hem kroonē Koningh van hoogh Aſien, ende geeft hem *Stratonice* ten houwelijck.

Siet daer hoe die twee groote perſonagien door haren vernuftigen geest ontdeckt hebbē de verborgen quellinge van de Liefde, daer van ghenefende twee groote Prinçen.

Maer met wat remedie? haer toefſtande het ghebruyck van't beminde, dat is, genefende een quaet door een grooter quaet, te weten, haer radende tot bloet-ſchandt, ofte haer toefſtande ende ordonnerende een vuyle onkuysheyt: het welck was de Ziele te doē verlieſen, om het Lichaē te behouden. Maer dat was op ſyn Heydenſch ghemedicineert: het welck niet en moet na-gevolgt werden van de Chriſtelijcke Doctoren, die tot ſulcke quellingen ander remedien moeten ſoecken, vvaer door Gods gramschap niet verweckt en wert. Ende voorwaer hier toe is wel ſoo veel bequame raet, dat het alleen ſoude ontbreken aen de ongehoorſaemheyt van de ſiecken, ende niet aen't officie van den Doctoor, dat ſy niet volkomentlijck geholpen ſoude werden.

Het ghemeen ende principael remedie, dat niet alleen in deſe Paſſie, maer oock in alle Sieckten voor moet gaen, is ſyn toevlucht tot God te nemen, als tot den opperſte Medicijn van alle kranckheyt, aen wicns goetheyt, almogentheyt, ende ſegen behooren alle Chriſtelijcke Medicijns, haer en hare remedien te beveelen: ende ſulcx hare ſiecken in te

K 4

plan-

planten, datse van syn ghenade de meeste hulpe moeten verwachten.

Daer-beneffens moeten de gene, die aldus met amoureuſheyt ghequelt zijn, voor oogen gheſtelt werden, datse van haer sinnen, verſtant, ende oordeel berooft zijn: ende dien volgende toter doot toe kranck.

Ende als sy hier nae beginnen te luyſteren, dan kunnen sy vorder gebracht werdē, tot het gebruyck van de beſondere remedien.

Maer men moet wel letten dat dese vermaningen niet ontijdig en zijn, anders ſoudenſe lichtelijck in plaetſe van verlichten meerder doen beſwaren, ende den gepaſſioneerde veel hertneckiger maken. Gelijck ſeer levendigh by den Comedie-ſchrijver *Plautus* aen-gewefen wert *Trinummo*:

Het minnen is een ſelfaem ſpel,
 Het brengt de minnaer in gequel,
 Het is een los een looſe vont,
 Het is een weſen ſonder gront:
 Al vvat men aen de vryers raet,
 Dat dunckt de jonckers enckel quaet;
 Doch vvat hun af-geraden vvert,
 Daer henen wil haer grilligh hert:
 En vvat men ſoo een lincker biet,
 Dat wil hy doch ſyn leven niet;
 En vvat hem niet gebeuren mach,
 Daer haect hy nae den ganschen dagh.
 Roept yemant ſoo een vijſen quant,
 Ghevvijſ die vvijſt hem vander hant;
 En ſchoon hem yemant henen ſent,
 Hy is ſtracx vveder daer ontrent;

In't

*In't korte 't is een vurede pijn
In Venus-hof verdooft te zyn.*

De reden van dese hertneckigheyt is, dat de gene die minnen, leven nae hare passien, ende sulcke, gelijk *Aristoteles* seyt 10. *Ethic.* 10. sluyten voor de reden ende vermaninge haer ooren. Daerom moet de, tijt wel bespiet werden, dat sy best ghesint zijn, ende hoofd ende sinnen ghestelt hebben, om goede vermaningen plaets te geven.

Wat hier ghedaen dient, en moet geensins uytgefelt werden, maer in't begin by de hant ghenomen eer het quaet te diep gewortelt is. Het welck de Meester van de Konste der Minnen wel leert in syn eerste Boeck van de remedie der Liefde:

*Gefellen hoort een woort. Wanneer u teere sinnen
Gervoelen eerst den brant en hellen om te minnen,
Soo vint u metter daet ontrent het weeligh kruyt,
En eer het vorder gaet soo roeyt den wortel uyt.
Geloofst het, diē het raecht, met langh hier op te wachten
Soo vwort de liefde sterck en boven uwe krachten;
Dat eerste een beekje was, dat wort een groote stroom:
Dat eerst een tackje was, dat wort een grooten boom.
Een siekte die veel eer stont haest te zyn genesen,
Kan heden buyten raet en sonder hope vvesen:
Een die syn tijt vergeent als hy vvat goets vermach,
Sal niet bequamer zyn oock op den naefsten dagh.
Wy zyn onachtsaem volck, en sleuren alle saken,
En vwillen als het dient niet aen het zeer genaken:
Daer kruypt dā ewē-slaeg, daer kruypt de kacker voort,
Om dat het slim vergif niet eer en vvas gestoort.*

Voelt daerom eenigh mensch van Liefde sich bewechten,
 Die zy flux in de vveer en laet hem onder-rechten;
 Maer doe het met beleyt, en eer het winnigh quaet
 De sinnen overloopt, en vast gewortelt staet.
 In qualen van den geest, in sieckten van de leden
 Daer vvijs de stage daet, daer leert de vaste reden
 Dat yder raet behoeft, en dat te rechter tijt
 Al-eer het slim bejagh tot in het herte glijt.
 Daer zijnder onder u van soo verdraeyde sinnen,
 Die sonder voor-beraet haer stellen om te minnen;
 En als het slim fenijn is aen het hert gegaen,
 Dan spreeckt men om behulp de beste vrienden aen.
 Dit zijn, onwijse seught, dit zijn verkeerde slagen,
 Ghy dient van eersten aen om raet te komen vragen;
 Het is van oudts geseyt, Het licht dat voren gaet
 Dat geeft in alle dingh voor al de meeste baet.

Mercurialis in het vierde Boeck van de Sieckten der Vrouwen op het thiende Capittel, ende andere Medicijns raden de gene die met dē brant der Liefden ontfteken zijn, haer te onthouden in koude ende vochtige lucht: geen bont, veloers, ofte eenige heete kleederē te dragen: geen muscus, ofte ruycballen, by haer te hebben, maer liever Campher. Raden oock sober te leven, ende liever water ofte kleyn bier, als wijn te drincken, alsoo de wijn, na het seggen van den grootē Philosoph 1. *Probl.* 18. amoureux maeckt. Waer van het Spreeck-woordt komt, dat *Venus* verkout sonder *Ceres* ende *Bacchus*, dat is, dat de Liefde sonder eten ende drincken geen deegh en heeft. Het welck onsen grooten vrient Heer *Daniel Heinsius* Ridder &c. in synē *Loffanck* van *Bacchus* aldus uyt-gedruckt heeft:

*Iacche sonder u light Venus als gebonden,
 Cupidoos vier gaet uyt, syn pŷlen zyn geschonden;
 Maer als ghy ons aensiet, soo zyn wy bly van sin,
 Bequaem tot soeten praet, en vyerigh in de min.
 Hierom ist dat men pleeght hier voorijts op d'antaren,
 Van Griecken vryt vermaert, met Venus u te paren;
 Want sonder Bacchi nat, en Ceres, uwe vrucht,
 Ist met de min gedaen, tijdt Venus op de vlucht.*

Ende daerom is by de oude wet-houders geordineert, dat een vrouwe die vviyn dronck, ende een die overspel dede, met gelijcke straf soude gestraft werden. *Leg. 12. Tab. apud Halicarnas. lib. 2. Plin. 14. 19. Agell. 7. 23.* Even-wel soo laet dē vermaerden Medicijn *Gordonius* toe, dat de Amoureusen wijn mogen drincken, maer weynigh ende niet tot dat sy droncken werden. *Ovidius* steeckt in contrary gevoelen, daer hy remedie voor de Liefde geeft:

*De wijn, de soete wijn is dienstigh om te minnen,
 Maer neemt hem niet te veel tot ondiensst van de sinnen.
 Door wint soo leeft het vis, en t'brant naer onsen lust,
 Maer is de wint te groot, soo wortet uyt-geblust.*

Ende hy raet verder tot remedie voor de Liefde ofte gansch niet droncken te drincken, ofte soo dat mē omgeen swarigheyt meeren dencke. Welken raet een Poët die soo naeu niet en siet, lichtelijck toe te geuenis: maer soo licht niet den Platonischen Philosooph *Marsilius Ficinus*, de vvelcke over het Banquet van Plato raet geeft voor de Liefde, hem al-te-met droncken te drincken om nieu bloet

bloet, ende nieuwe geesten te maken, in plaetse van het bloet ende de geesten, die door het verlieven besmet zijn.

Desen raet en is niet alleen quaet, maer oock Godloos, leerende de eene foute door d'ander ghesen, ende dat tot schade van de gesontheyt. Behalven dat de bloedt-schande van *Loth* den selven volkomentlyck overtuyght van onwaerheyt. Men sal dan de soberheyt voor een beter remedie aennemen, hem van alle heeten ende ghekruyde spijsen wachten; weynigh vleesch, eyeren, ende 't gene veel voedsel geeft ofte winden maeckt, maer liever salaet, verkoelende kruiden, ende spijsen van weynigh voedsel ghebruycken.

Ende dit is een van de drie remedien, die *Crates* gaf aen de gene, die met Liefde te seer gequelt waren, te weten den Honger, de Tijt, ende de Strop. Want gelijk gasten, ende brassen het voornaemste voedsel is van de Liefde, soo is haer remedie den hunger, het vasten: ende de soberheyt. Indien dat niet en helpt, soo sal de tijt het allencxkens slijten, vviens manier is alles te matigen, veranderen, ende te doen vergeten. En by aldien oock dese remedie geen baet by en brenghet, dat men dan tot den Strop kome, dat is, dat de amoureuken hem uyt mistroostigheyt verhange. Wy vervloecken desen lesten raet, als geheel strijdende tegen het Christelijcke geloove: hoe wel hy dickwils van dese rampsalige in't vverck gheselt vvert.

Ian de Vigo Chirurgijn van de Paus *Iulius* detweede neemt den dreck van de gene daer yemant op verliest is, ende brant die, seggende dat dien reuck den

den amoureuſen ſeer goet is, om de Liefde te vergeten. Maer deſe vijgen ſchijnen ghekomen te zijn uyt dē vvinckel van de Meesters, dieby *Aristophanem* *σχολόφαιροι*, dat is, Stront-eters ghe-naemt vvorden. *Albertus Magnus*, ende *Cardanus* prijſen hier toe verſcheyde gheſteenten. Sommige het bloet van de gene, die bemint wert: het vvclck vvy leſen in't werck gheſtelt te zijn van den Keyſer *Marcus Aurelius* om wech te nemen de ongetoomde Liefde, die ſyn huysvrou *Fauſtina* een ſeker ſchermer toe-droegh, door raet van de Chaldeers. Deſe raden den Keyſer, dat hy den ſchermer in't heymelijck ſoude laten door-ſteken, ende *Fauſtina* van ſyn bloet laten drincken den ſelfden nacht als hy by haer ſlapen ſoude. Het vvclck vvcl na haer ſeggen uyt-viel: maer van dat by-ſlapen is ghekomen *Antoninus Commodus*, een van de bloet-dorſthiſte ende vvreetſte Keyſers van Roomen: die hem alijt onder de ſchermers begaf, ende meer den ſchermer geleeck, als den vromen Keyſer *Aurelius*, die dat gnaet alleen aen ſyn vader-lant dede, dat hy *Commodus* voort-gebracht heeft. *Anſon.*

Hoc ſolum patria, quod genuit, nocuit.

Voor een van de beſte remedien wert gheraden Ledigheyt te ſchouwen, het vvclck het oorkuſſen van de Liefde is. Daerom ſullen de amoureuſen haer alijt beſigh houdē met het een ofte het ander te doen na haer beroepende gelegentheyt. Welcke leſſe oock ghegeven wert van den meer-gemelten Meester der Liefden 1. de remed. amor.

Al

*Al wie door liefde quelt, en vrent te zyn genesen,
 Die moet in staegh bedrieffen nimmer ledigh vvesen;
 Door leuy te zyn soo vvasst het voeeligh Venus-kint,
 En daerom is het vrucht hier vvonder toe gesint.
 Vraeght yemant hoe het komt, dat na een dertel mallen
 Veel menschen menighmael, in vyyle lusten vallen?
 De reden is bekent: om datse ledigh zyn;
 Want dat is aen den geest een vvonder boos fenijn.
 In dien het vvater staet, soo moet het stracx bederven,
 En jonckheyt sonder vverck die sal het licht verkeruen;
 Het yser roest terstont indien het maer en rust,
 En wie daer ledigh is die valt in vyyle lust.*

Hierom seggen de Poëten dat Cupido noyt en heeft konnen overvvinnen, ofte doen verlieven *Vesta*, *Pallas*, ende *Dianna*, daer hy alle d'ander Goden ende Godinnen meester gheworden was: willende ons met die fabule leeren, dat de gene, die haer vermaeck hebben in de jacht, studie, huys-houdinge, het liefkooften niet onderworpen en zyn.

Daer zyn even-vvel eenige oeffeningen, die leer schadelijck zyn, als het lesen van amoureuse ende ongeschickte boecken, het musijk-singen ende spelen op instrumenten. Noch erger zyn de Comedien, bancketten, ende het danssen: Want soodanige oeffeninghe en opent ende verheught niet alleen het herte, maer oock het geheele lichaem, vvaer door de liefde, gelijk als door een geopende venster, lichtelijck in-gelaten wert. Ende t'gene in sulck geselschap het gevaerlijckste is, dat is het mallen ende soenen: waerom onse maeghden qualijck seggen, dat het soenen maer een af-vegen is,

ende

ende met de Herderinne van *Theocritus*, dat een
soentjen niet om het lijfen heeft: vvant door soenē
ende mallen vverdense aen beyde zijden gaende
ghemaeckt, ende komen lichtelijck verder. De
Italianen seggen, *Donna basciata*, *Meza chiavata*;
ende de Poët in syn Spiegel,

Een vrijngaert dicht by de Stadt,
Een boom met fruyten aen de padt,
Een slot dat op de grensen staet,
Een vuyf dat veel larveyen gaet,
Een schoone, jonge, vliegende maeght,
Gekust, geleekt, gestreelt, gewraeght,
Syn dingen die een handigh man
Met toessen niet bewaren kan.

De Keyser *Claudius*, als *Suetonius* betuyght, werde
door het recht dat hy hadde om *Agrippina* syn broe-
ders dochter te kussen, verweckt tot een bloed-
schandigh houwelijck.

Die dan syn selven geen slave van *Cupido* vvil
maken, moet sulck gheselschap, ende diergelijck
gebaer schouven. Daerom en woude *Alexander* de
Groote, als hy *Darius* den Koningh van Persien
overwonnen hadde, syn vrouw ende dochters niet
eens onder syn ooghen laten komen, om door hare
schoonheyt niet verleyt te werdē. *Prop.* 2. *Eleg.* 12.

——— *Oculi sunt in amore duces.*

Hier toe hooren oock eenige amoureuse ende
lichtveerdighe schilderijen, die mede lichtelijck tot
onkysheyt verwecken: vvaer van in *Ennacho Te-*
rentij een notabel exempel is.

Avicen-

Avicenna, Gordonius, Arculanus, Villanova, ende andere Medicijs raden, de gene die te seer op yemant verlief is, tot de Liefde van een ander te trecken, ende hem een nieuwe vryster te geven, door welckers vriendelijckheyt hy allencxkens vervreëte mochte werden, ende van die weder tot een derde, ende soo al voort, om de Liefde teenemael te verdeelen, tot dat hy het vryen geheel moede vvert, ende hem vry gevrijt heeft: geloovende met *Aristoteles*, dat de gene die veel vrienden hebben, geene en hebben, ende alsoo die vele vrysters hebben, op geene sullen versotten. Maer of desen raet wel somtijts ten besten luckt, soo en is hy even-wel niet sonder perijckel. Want ghelijck de ghewoonte de tweede nature is, soo is te vreesē dat de Liefde door dese middel niet alijt verdeelt, ende soo vermindert, maer oock altemet verdubbelt en vermeerdert mochte werden. Want dese amoureuse gewoonte, eens vast in de herffenen gheprent zijnde, sal den amoureusen gestadigh op syn plat doen vallē, ende syn sinnen soo wel hier, als daer vast maken.

Paris by dé Françoischen Schrijver *Honorée Dursē* in syn *Astrée* ofte Herdersche-Vryagie konde heel aerdigh met alle winden waeyen, ende soo vryen dat hy alijt vrijende bleef, ende niet lichtelijck van liefde mal en werde. Maer den amoureusen Poët schenē al de vrysters bequaem om van hem bemint te werden, in elcke seyt hy 2. *Amor. 4.* een oorlaeck van Liefde te vinden: ende 2. *Amor. 10.* klaeght hy synen vrient, dat hy op eenen tijt op twee vrysters even versot is.

Is vorders dienstigh voor de gene, die op yemant
te

te seer verliest zijn, dat sy haer selven dickwils voor
oogen stellen, al de fouten ende ghebreken van de
gene diese beminnen, ende gestadigh overdencken
al 't gene haer mistaet. Het welck van den Genees-
meester der Liefde oock niet over-geslagen en is,
1. de remed. Amor. daer hy ghebruyckt dese verssen:

*In dien ghy vuult den geest van u geminde keeren,
Leert hier hoe datje meught de sinnen over-beeren:*

Siet datje veel bedencke, en u voor oogen stelt,

Hoe datje menighmael u dapper heeft gequelt,

Hoe datje rancken heeft en vunder slimme grepen,

En datje met bedrogh u dickmael heeft genepen;

In't korte paster op dat ghy veel overgaes

Al dat aen haer gebreeckt, en dat haer qualick staet.

Men sal oock overdencken dat het niet al vyolen
en zijn, dieder ruycken; ende dat dickwils onder
een schoon aengesicht welen vuyl ende ongesont
lichaem gedragen wert: oock dat men voor seer
fraey acht, dickwils niet anders en is als vuyligheyt
ende blanketfel. Waer toe dienē kan het exempel
van eē jonge dochter van Alexandrien, met namen
Hypatia, de welcke soo gheleert was datse openbare
lessen dede. Het gebeurde, dat een jongh student
door haer uyt-nement verstant en schoonheyt seer
op haer verliefde, ende haer tot synē wil versochte:
dien sy de vuyle ende besotelde doecken van haer
stonden toonende, seyde, Siet daer't gene ghy soo
bemint; ende maeckten hem alfoo een af-keer van
't gene hy na-gheloopen hadde. *Ovid, 2. de rem.
Amoris:*

L

Illa

*Ille quod obscans in aperto corpore partes
Viderat, in cursu qui fuit, hæsît amor. &c.*

Raymundus Lullus, een seer geleert ende vermaert Spaengjaert, van een dochter daer hy seer op versot was, dagh gheset zijnde, quam met groote begeerte na haer toelopen. Maer by haer komende, toonde sy hem haer slincker borst, die geheel van de Cancker opghegeten vvas, waer door synen brant terstont verkoelde, ende nam daer van oorsaeck, om in de Medicine te gaen studeren, 't welck hem soo wel gheluckte, dat hy remedie vant, om dat schrickelijck accident te genesen.

Nu om te besluyten; gelijk door de onkuytsche Liefde huysgesinnē, steden, en landen het onderste boven geworpen zijn, als te sien is aen *Tarquinius* den sesten ende laetsten Koningh van Rome, het in-nemen van Troien, het verwoesten van Spaengjen door de Moren, het vermoorden op eenen avont van al de Françoisen in Sicilien, ende diergelijcke, daer de Historien vol van zijn: soo siet men aen d'ander sijde wat goet ende voordeel dat het aen *Alexander* de Groote dede, dat hy de eerbaerheyt bewaerde van de huysvrouw ende dochters van den Koningh *Darius*, die syn gevangen waren, als te lesen is by *Quintus Curtius* in syn Historie, en *Plutarchus* in't leven van *Alexander*; oock mede hoe dat *Scipio* al de herten van de Spaengjaerden wan, met dat hy een schoone Ioffrou ongeschent haren Bruydegom t'huys sant, gelijk den selfden *Plutarchus* mede in't leven van *Scipio*, als oock *Livius*, ende *Florus* in haer Historien beschrijven. Het self-

de

de dede *Pompeius* : oock *Totilas* Koningh der Gotthen, als hy *Cuma* in-nam, gelijk by *Sigonium* te sien is, in syn 19. Boeck van't Westen-rijck. *Selim* den wreedten Turckschen Keyser, die Vader ende Broeders om doen brengen heeft, wert even-wel over dese deught ghepresen van den Spaenschen Schrijver *Illascas* in het leven van *Leo 10.* Den grooten Capiteyn (gelijk hy in't eerste als hy in Italien quam, van de grootsche Spaengjaerts ghe-noemt werde, ende daer na dien naem met het innemen van het Koninghrijck van Napels wel verdient heeft) was mede soo vroom ende eerlijck, dat hy niet en wilde waer-nemē de goede gelegent-heyte die hem voor-quam van eē quade vader maer arm edel-man, hē presenteerende twee syne dochters van sonderlinge schoonheyt, meenende daer door hem selven uyt den noot te helpen. Maer de groote Capiteyn help hem, ende hylickte die twee Ioffrouwen aen twee Edel-tieden, meer forge dragende voor haer eere, als de eygen Vader: gelijk blijkt uyt het 7. Capittel van de Chronijck, die in Spaensch van hem beschreven is; welcke daet hem by een yegelijk eenen grooten ende goeden naem maeckten, ende was hem sonderlingh vordelijck tot synaenslagen. In Spaengjaerts, Italianen, ende ander natien, die vvat heet van naturen zijn, is dit wat te verwonderen. Maer onse Nederlandtsche natie heeft dese deught meest van haren in-geboren aert, ende wert derhalven by alle volckeren over hare eerbaerheyt geroemt. Gelijk onlanghs oock van de geestelijcke maeghden in Brabant ghedaen heeft den Cardinael *Bentivoglio*, *Nuntius* van den

Paus aldaer, in syn Italiaensch vertoogh dat hy van de Nederlanden aen syn H. doet. Daerom ist ons soo veel te schandelijcker, ende schadelijcker als wy ons van de Minne-sucht laten over-winnen.

Van de Eer-gierigheyt.

Het V. Capittel.

DAer is een ander plaegh om onlust in te voeren,
 Die komt wanneer de mensch op eer begint te loeren,
 Op staet-sucht is geset; want dan ist dat de geest
 Voor ick en vreet niet wat, voor alle dingen vreeft.

Siet

Siet daer een staegh gequel; de vvooningh van de sterren

Die heeft men even selfs die heeft men sien vervuerven

By dit onrustigh spooock, soo datter twist ontstont

Ter plaetsen daer men noyt als soete vreed'en vont.

Wel om dit grilligh bloet uyt onsen geest te drijven,

Soo dient een yder menschin syn gemoet te schrijven

Dat God van alle tijt vervuende sinnen haet,

En trotse lieden straft, en met den donder slaet.

Wie dan met synen God in vrede soeckt te wesen,

Moet als een stage les dit aen syn herte lesen:

Ey vvaerom dus gepooght tot eer en hoogen lof?

Wy zyn (hoe groot wy zyn) maer aerdt en enckel stof.

DE Eer-gierigheyt, de vvelcke niet anders en is als een groote liefde ende begeerte van eere en staet, stort haer lichtelijck in de fraeyste geesten, ende kan seer qualijck uyt de selve ghetrocken werden. Het is wel dat men oordeelt, dat wy het gene goet is, behooren te om-helsen: maer vvy stellen de eere boven alle goet, ende daerom loopen wy se met alle geweld na. Den Eer-gierigen is altijd ongerust, hy pijnicht hem selven gestadigh met hope, begeerte, ende sorghvuldigheyt: hy wil allefins de eerste zyn, ende en kijckt nimmermeer achter hem om, maer altijt voor uyt na de gene, die hem voor gaen, ende meerder zyn: ende het is hem grooter verdriet, datter een voor hem gaet, als het hem vreught is datter hondert achter hem komen. Het vvelck den eer-suchtigen *Iulius Caesar* wel betoont heeft, als hy tegen syn volck, 'twelck al lachhende vraeghden of in seker kleyn Dorpken, daer sy door reyden, oock vvel gheloopt om staet ende officie

L 3

was,

was, antwoorden, dat hy in die plaetse liever de eerste was, als te Roomen de tweede. Syn begeerlijkheyt is volbracht, maer hoe en met wat ende? Nae dat hy door de doot van veel duysenden, ende met duysent perijckelen van syn eygen leven, dat hy selve in Spaengjen eens met syn eygen handen meende te verkorten, ten lesten naeulijcx meester geworden zijnde, werde in den vollen raet van syn vertroude vrienden met drie-en-twintigh steken om-gebracht, te neder vallende voor het beelt van *Pompeius*, dien hy te voré ter doot vervolght hadde.

Dese Ber-gierigheyt, en begeerte om alrijt meerder te zijn heeft voor eenige jaren den manhaftigen helt de *Mareschal de Biron* op een schavot gebracht, ende daer belet door een slag van een *Borgoignon* (gelijck hem voorseyt was) dat hy geen souvereyn en werde, daer hy naetrachte. Stellende alsoo syn leven ende groote staten in perijckel, om yet dat heel los ende onseker vvas. Hier toe en past niet qualijck het gene dé Koningh *Philippus* van Macedonien ghebeurde van dé Filosooph *Diogenes*. De welcke komende in't Koningsleger voor de stadt *Cheronea*, vverde van de Soldaten aen-getast, ende voor *Philippus* ghebracht: die een onbekent man siende, riep verstoort, O ghy Verspieder! Waer op *Diogenes* seyde, Voorwaer een verspieder: want ick kom hier om u sottigheyt te sien, die niet te vreden zijnde met het Koningshrijck van Macedonien, na andere staende, u selvé in perijckel werpt, om u rijk ende leven te verliezen. De Koningh verwondert zijnde over syn vry spreken, liet hem los gaen. Ende misschien door dese vrye berispinge ver-

verbetert zijnde, seyde eens, als hy in't zant, daer hy in gevallen was, sagh de groote van syn lichaem:
 „ O vvat mogen vvy de geheele vverelt begeeren,
 „ daer wy maer soo kleynen plaets aerde van natu-
 „ ren van doen en hebben! 'T welck syn sone *Alex-
 ander* de Groote niet wel en bedacht, als hy schrey-
 de, doen de Philosooph *Anaxagoras* leerde, datter
 ontallijcke werelden waren, om dat hy noch van
 geen een meester en was.

De Eer-gierigheyt is van soo grooté kracht, datse
 alle ander Passien te boven gaet, ende overwint,
 selfs oock de Liefde, de welcke het nochtans naeu-
 lijcx kamp wil geven. Gelijck vvy sien in *Alexander*,
Scipio, *Pompeius*, ende soo veel andere, als in't laetste
 van't voorgaende Capittel geleyt is, de welcke met
 eé groote stantvastigheyt ende kloeckmoedigheyt
 haer onthouden hebbé van d'alderschoonste Vrou-
 wen die in haer macht waren, die anders van Eer-
 gierigheyt branden, ja dese victorie over de Liefde
 dienden haer tot de Eer-gierigheyt, (*Nihil domi im-
 pudicum, nisi dominationi expediret. Tacit. de Agrippinâ.*)
 voornamelijk *Iulius Caesar*. Want daer is noyt ye-
 mant meer genegen geweest tot de amoureuusheyt,
 even-wel hadt de Eer-gierigheyt in hem altijd de
 overhant, soo dat de wel-lust hem niet een ure dede
 verliefen die hy besteden konde tot sijn vergroo-
 tingh. Wy sien aen d'ander zijde dat in *Marcus An-
 tonius*, ende andere de kracht van de Liefde alle be-
 leyt ende sorghvuldigheyt wech-genomen heeft.
 Maer als dese twee Passien in twee gelijcke schalen
 geleyt waren, men soude sien dat de Eer-gierigheyt
 de swaerste soude wesen. De Liefde kan versadighr,

ende door verscheiden remedien geneesen werden ; maer de Eer-gierigheyt is nimmermeer te versadigen , jae sy vermeedert door het verkrijgen ende bekomē van 't gene, daerse eerst om gewenst heeft, ende daer en is geen remedie om de selfde uyt te blussen , zijnde gansch gewickelt selve in de Ziele ende reden. Sy en overwint oock de Liefde niet alleen nopende de gerustheyt en gesontheyt (want glorieusheyt ende rust zijn dingē die niet te samen en kunnen wonen) maer oock het leven selve , gelijk *Agrippina* de moeder vā *Nero* betoont heeft , de welcke , gelijk *Tacitus* verhaelt , ondersoeckende ende vernemende by de Chaldeers dat hare soon Keyser soude werden , maer dat het haer het leven soude kosten , antwoorde met de rechte woorden van de Eer-gierigheyt , *Laet hy my doot slaen, als hy maer Keyser is.*

Vorders doet de Eer-gierigheyt ghevvelst op de Wetten, en de Conscientie selve, seggende de Leermeesters van de Eer-gierigheyt, dat mē altijd en in alle dingen de Wetten moet gehoorsamē, behalven in het stuck van regeringe ; als zijnde soo leckeren beetjen, dat het wel de pijn waert is, daerom sijn vasten te breken. *Casar* plagh dickwils in de mont te hebben, de versen van *Euripides*, verhaelt ende vertaelt by *Cicero* in'teerste Boeck van de Officien :

*Nam si violandum est ius, regnandi gratia
Violandum est, ceteris rebus pietatem colas.*

Sy veracht ende verwerpt het respect ende de reverentie van religie, als ghetuygen *Hieroboam*, *Mahomet*, ende alle Hooft-ketters, die liever ghe-
weest

weest zijn meesters ende voor-gangers met duyfent onregeltheden van valsheyt ende leugenen, als discipels van de waerheyt. Daerom seyt de Apostel dat de gene die haer van dese Passie laten vervoerē, schip-breucke lijden, en haer van't Geloove scheiden, ende in verscheyden straffen verwerpen.

In somma, sy neemt wech, de eygen wetten van de Nature. Van daer is gekomen het vermoorden van ouders, kinderen, broeders; gelijk ghetuygen *Absolon, Abimelech, Athalia, Romulus, Sey Koningh* van Perſen, *Selim, Soliman*, ende meest alle de Turcksche Keyfers. *Carel* de achtste Koningh van Vrancrijck had een eenigh kint, dat heel jongh sterf; tot blijdschap, seggen de Histori-schrijvers, van de Vader, om dat hy vreesde dat het hem te gaen wesen soude. En hy selve was van syn Vader *Lodewijck* den eliden in geenderhande saken op-getrocken; om dat hy geen party aen syn Soon hebben soude; gelijk hy aē syn Vader *Carel* de sevende geweest hadde. Soo dat wy sien, datter niet en is dat het gewelt van de Eer-gierigheyt kan weder-staen.

Men siet hoe dese Passie, die haer in de werelt alder eerste in-gedrongen heeft, God mishaght, aen de groote ende sware straffe die hy altijt over den hoveerdigen gedaen heeft.

De quade Engelen, om dat sy haer wouden vergelijcken met God haren Schepper, ende haer te hoogh verheffen, vielen in't diepste van den af-gront der hellen, sonder hope van ghenade ofte barmhertigheyt: dewijl sy door haer eygen boosheyt ende bedorven wil alleen, vervallen zijn tot soo schrickelijke foute en ondanckbaerheyt. Soo

L 5

is

is oock *Adam* onse eerste Vader, van dese ramp-salige Eer-gierigheyt ghebracht zijnde tot de be-geerte om God gelijk te zijn, ten rechten gestraft van sijne vermerenheyt en leelijke ondancckaer-heyt, soo seer vernedert alshy hem verhoogē wou-de, ende ontbloomt van alle heerlijkheyt, gaven des geests ende des lichaems, daer hem de Schepper soo rijckelijck mede versien hadde. Na het exem-pel van *Adam* zijn alle ander menschen, Koningen, Prinzen, ende andere op-geblasene die al te hoogh gevlogen hebben, in't leste neder-gestort, en ellendighlijck om-gekomen. Den grooten ende Eer-gierigen *Goliath*, die God braveerde: *Sennacherib*, *Holophernes*, die verblind zijnde van hoverdie tegen God op-stonden: *Ozias*, die niet te vrede zijnde met den Koninghlijcken staet wilde oock door Eer-gierigheyt over-priester zijn: *Aman*, om dat hy hem liet aen-bidden: *Herodes*, om dat hy hadt toe-gelaten dat het pluym-strijckende volck hem soo veel eere bevees als aen God: ende onder de Keyfers eenen *Caligula*, eenen *Domitianus*, eenen *Heliogabalus*; de welcke niet willende gherekent zijn onder de sterffelijcke menschen, haer selven heb-ben altaren doen bouwen, beelden op-rechten, gebeden uyt-storten, ja onder het getal der Goden stellen: dese alle, segh ick, zijn schandelijck om-gekomen, ende met schande ende ellende aen haer ende gherocht.

En voorwaer de Poëten, die onder de wolcken van haer verçieringen ende fabulen de waerheyt plegen te bedecken, ontdekken ons genoegh welck het ende zy, ende den ellendigen om-loop van de eer-

eer-gierigen. Soo seggen sy, dat *Phaethon* met den blicxem geslagē is, om dat hy soo hoveerdigh was, dat hy dorst bestaen wagen en paerden van de Son te voeren : luttel denckende om de goede vermaninge, die *Phœbus* sijn Vader hem gegeven hadde.

Het selve is ons voor-gebeelt, door den val van *Icarus* de sone vā *Dedalus*, die om dat hy al te hoogh wou vliegen, inde zee gevallen is. Welck ongeluck van dē Poët *Ovidius* beschreven is *8. Metam. 3.*

Soo haest de jongelingh een weynigh heeft gevlogen,

Is hy tot aen de son en hooger op-getogen :

Hy kreeg eē moedigh hert, hy maecht een snelle vlucht,

Het docht hem wonder moey te swaren in de lucht.

Hy liet sijn vader daer (die vrou geen sonne raken)

Hy dacht in sijn gemoet, hy vroutet beter maken :

Hy siet dat helder licht, en't stont hem wonder aen,

Hy vrou, indien hy mocht, tot inden hemel gaen.

Maer als de gulde Son sijn vleugels quam beschijnen,

Soo smolt het loofse was, sijn veeren die verdwynen,

En hy is sonder hulp, sijn leden worden bloot;

Daer is van stonden aen de vlieger inden noot.

Hy roept tot sijn behulp de vleugels vande vrinden,

Maer daer en is geen troost in sijn verdriet te vinden.

Ach t'wyl hy neder viel, en om sijn vader riep,

Soo lagh hy metter daet te midden in het diep.

Daer liet de jongelingh sijn onuersichtigh leven,

En daer is maer alleen de bloote naem gebleven,

*De naem van *Icarus*, die nam het vvater aen :*

Sie daer een droef besluyt van onbedachte vvaer.

De Poëten, seghick, hebben ons door sodanige vercierde historien willen leerē, dat de uyt-komst
ende

ende het eynde vande eer-gierige altyt ellendigh is, ende dat God den hoveerdigen niet en kan verdragen, sonder hem strengelijck op d'een ofte d'ander manier te straffen, ja sonder hem te slaen met siekten ende cranckheden, den Doctoren gansch onbekent, ende tegen de vvelcken alle remedien van de Medicijne krachteloos en onnut zijn. Alsoo kreegh de Koningh *Ozias* een ongeneeselijcke laeserij, *Antiochus Epiphanes* een onsenlijcke quersure, ende *Herodes* de luys-sieckte. In onsen tijdt is mede ghebeurt, dat groote Princken en Heeren verteert ende op-gegete zijn van vreemde ende onbekende quellingen, die nae geen medicamenten woude luyfteren, om dat d'oorsaken van de selfde niet gewoonlijck, maer boven naturen waren.

Iae oock sonder dese straffe, zyn de eer-gierige in ghesladige becommetingh om van hooger tot hoogerte komen, sonder dagh ofte nacht te konnen gerust zijn, het welck haer dickwils swackheyt van de maegh, en ander qualijckheyt veroorsaecht: ende niet komende tot haer voor-nemen, verval-len in droefheyt, ende swaermoedige siekten: jae de rasernij ende de doot selfs.

Willen wy dan ons lichaem, en gemoet in rusten houden, soo laet ons dencken, dat de Deught geen grooter ofte heerlijcker tonneel en behoeft, om haertelaten sien, als ons eygen conscientie. Hoe de Son hooger is, hoe se minder schaduwe maect, hoe de Deught grooter is, hoe se minder glorie foeckt, die de schaduwe gelijk is, de welcke volgt de gene, die haer vlieden, ende vliet de gene die haer nae-loopen: dat men hier in de werelt komt

Epic-

(*Epictet. Ench. c. 22.*) gelijk een Comedie, daermen niet en speelt de personagie die men wil, maer men let alleen om die wel te spelen, die ons gegeven is: ofte gelijk in een maeltijt, daer men eet de spijs, die voor-geset vvert, sonder aen't ander ende van de tafel te reycken, ofte de schotelen uyt de tafel-dienders handen te trecken. Als ons eenigh ampt t'huys komt, daer wy toe bequaem zijn, laet ons dat met sedigheyt aen-nemen, ende vromelijck bedienen, denckende dat God ons daer op de wacht gestelt heeft, op dat andere onder onse forge soudén mogen rusten: ende laet ons anders geen loon van onsen arbeyt soecken, als een conscientie van wel gedaen te hebbé, beter achtende dat het getuygenis daer van geprent zy inde herten van ons mede-borgers, als in eenige openbare vvercken. In't korte, laet het ons daer voor houden, dat de Deught haer selven loon genoegh is, ende dat sy daer buyten geen loon soude kunnen bekomen, dat haer weerdigh was. Groote staten te vveygeren, ende te misprijzen, en is soo grooté noch soo swaré saeck nîer: maer te seer begeren, ende de grootsheyt te veel toe te geven, komt uyt een qualick-ghestelt gemoet. Die syn selven lief heeft, ende vvel oordeelt, hout sich te vreden met een matige ghelegentheyt, in de vvelcke de meeste gheruitheyt te vinden is. *Oxanes* een van de seven die recht hadden tot de hooge-heerlijckheyt van Persien, liet syn recht aen syn mede-broeders over, behoudens dat hy ende de synen soudén leven in dat Rijk buyten alle subjectie, als alleen van d'oude vvetten, onverduldigh om over andere te heerschen, ende om van andere ghe-

geheerft te werden. *Frederick* Hertogh van Saxen , werde het Keyfer-rijck van de Keur-vorften aengeboden; het welck hy weygerden aen te nemen, ende bracht soo veel te weegh, dat het quam op *Carel*, doen Koningh van Spaengjen , ghelcyc *Carel* de vijfde , die het zelfde Keyfer-rijck mede daer na noch by syn leven ende niet seer oudt zijnde overgaf aen syn broeder *Ferdinand*, ende syn ander rijcken aen synen soon *Philips* de tweede, ende ginck alsoo ontslagen van alle moeyten op syn rust leven. *Diocletiaan* liet het Keyfer-rijck varen, om op syn gemak te leven, *Celestijn* het Pausdom, (hoe-wel de Italiaensche Poëet *Dantes* van hem seyt *Canto*. 3. dat hy in de hel sagh ,

————— *L'ombra di colui,*

Che fece per viltas' el gran rifiuto.)

ende andere hebben andere staten verlaten, siende dat de grootste eere dickwils de grootste onrust ende moeyte is mede-brengende.

CICERO III. Tusc.

De contemnendo honore, multi inbonorati proferuntur, & quidam propter idipsum honoratiores, eorumque qui privatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim laudatur vita. Nec fletur illud potentissimi regis Anapesticum, qui laudat senem, & fortunatum esse dicit, quod inglorius sit, atque ignobilis ad supremum diem perventurus.

Van

Van de Gierigheyt.

Het VI. Capittel.

DE liefde tot het gelt heeft vry geen minder krachten,
 Om tot een vreemt gewoel te rucken ons gedachten:
 'Tis wonder om te sien wat dat het aerdsche goet
 Door al het gansche land, door al de vverelt doet.
 Wat isser menigh mensch die nachten ende dagen
 Is besigh over al met ruyckdom nae te jagen!
 En schoon hy eens verkruyght dat hy geduerigh socht,
 Soo is hy maer alleen in meerder angst gebrocht.

'Tis

'Tis oly in het vier al vvat hy heeft bekomen,
 En syn gelt-gierigh hert is dieper in-genomen:
 Het goet dat hy besit dat is dat hy ontbeert,
 En hoe hy meer verkrijght, hoe dat hy meer begeert.
 Wat raet voor dit gebreck? siet op u vluchtrigh leven,
 Siet vvat een engen buyck is aen den mensch gegeven,
 Siet vvat hy maer en hoeft, en, vvilje zyn gerust,
 Tracht niet tot meerder goet, maer mindert uwen lust.

DE derde Liefde, gelijk wy die hier voren verdeelt ende onderfcheydē hebben, is de Gierigheyt. Een onmatige liefde tot gelt ende goet, als ofte aen'tselve al ons vvel-varen hingh. Dese onmatige begeerlijkheyt is als het kout vier; vvant gelijk het selve door syn fenijnigheyt het lichaem verdooft, ende verteert, alsoo verteert oock de Gierigheyt onse natuerlijke ghenegentheyt, ende vervult ons met quade humeuren. Soo drae sy in ons herte komt herbergen, soo vliet daer uyt, de eerlijke, ende natuerlijke affectie, die vvy ons ouders, vrienden, ende ons selven behooren toe te dragen. Alle andere dingē vergelekē by het proffijt, schijnen ons niet met allen te vvesen: vvy verachten ten lesten ende misprijfen ons selven, ons Lichaem, ende ons Ziele om het goet, ende vvy verkoopen, gelijk men seyt, het paert voor het hoy.

Maer watte sottigheyt is het, dat men voor syn afgod hout 'tgenē de Nature selve onder onse voeten ghefelt, ende in de aerde verborgen heeft, als niet waerdigh om gesien, maer om onder de voeten ghereden te vverden? Het vvelck de Gierigheyt alleen den mensche geleert heeft uyt het in-gewant der

der aerden te rocken, ende in't licht te brengen, om
malkanderē doot te steken. Daerom seyt de Poëet
Ovidius dat dit eerst gheschiet is in de ysere eeuwe,
als de deught al heel verbaistert was 1. Met. 4.

*Doen sagh men al het volck in gierigheyt verhitten,
Men roert het aertrijck om, men stelt sich om te spitten,
Al wat verholen was en in het duyster lagh
Dat haelt men in het lichte en aen den hellen dagh.
De vverelt lijt geweld: men groesser diepe kuylen,
Daer in (gelijck het scheen) veel moye dingen schuylen:
Vā daer quam 't yser voort, vā daer quā ons het gout,
Dat meer als 't yser selfs ons quade rancken brout.
Hier zijn van doen voortaan gebreken uyt gekomen,
Die hebben met gevult de vverelt in-genomen;
Soo dat het gansche lant in vreemde bochten stont,
Het yser doet het vverck, het gout dat leyt den gront.*

Wat een vreemde dwaesheyt is het, al syn leven
te besteden om goet te vergaderen, daer de begeer-
lijckheyt noyt van versadighten kan werden? Wat
is dan 't goet? 't gene dat wy naeulijcx selver en
konnen besitten sonder eens anders armoede, ende
daer wy een ander niet mede kunnen helpen, son-
der ons selven te verarmen, ende den vergaderden
schat te verminderē? Wat een arme ende beklægh-
lijke slavernij is het syn selvē soo verrēte verwor-
pen, dat men een slave vvert van 't gene hem be-
hoort te dienen? Want een Gierigaert dient synen
rijckdom, ende den rijckdom hem niet: ende hy en
heeft niet meer genuts van 't goet dat hy besit, als
van 't gene hy niet en heeft: dewijl hy het selfde

M

niet

niet en derft gebruycken uyt vreesse dat het verminderen soude. Ick heb hierin de Stadt een man ghekent, die syn verre vrienden kisten met gelt na-liet, en in syn uytterste sieckte hem ontsagh gelt uyt te geven voor een pinte Rijsche wijn, myn vragende of hy't niet met Franschen soude kunnen doen, alsoo den Rijschen hem te kostelijck was. Wie soude al syn dagen om rijkdom slaven, ghelijck dese goede man gedaen hadde, om ten minsten niet in't laetsten van syn leven, daer van gedient te werden? Veel Ambachts-lieden zijnder beter aen, die seggen datse wercken voor den siecken dagh, ende derven dan oock van haer winste leven, ende'tgene haer noodigh is gebruycken. Vele leven arm, om rijk te sterven. *Of dit vvijsheyt is*, laet ick een yegelijck bedencken.

Aristoteles heeft seer wel geseyt dat alle fouten spruyten uyt eer ende gelt-sucht, ende dat die twee de beulen zyn van de menschelijcke nature, dagh ende nacht de selve pijnigende, alle quaet in de werelt veroorsakende, soo aen het lichaem als aen de ziele. Sy zijn beyde rechte pesten van het menschelijcke geslacht, waer door Landen ende Steden ten onder ghebracht, ende verwoest zijn. De Eersucht van *Iulius Caesar* heeft de Republijck van Roomen t'onder ghebracht: soo heeft een bagijn uyt gierigheyt het *Capitolium* van de selve stadt aende vyanden overgegeven. *Ingurtha* een Koningh in *Africa* uyt Roomen scheydende, keeck dickwils „om na de stadt, en seyde, O veyle stadt, ende die „haest vergaen sal, sooder maer een kooper gevonden wert. Want hy hadt bevonden, dat alles daer om

om gelt te koop was, ende dat hy syn wel-verdien-
de straffe over de doot van syn Neven, met gelt
hadt konnen af-koopen. Maer dat is by-na 1700.
jaren geleden: dan't en gaeter nu niet beter. *Alex-
ander* de seste werde door gelt Paus, verkoft weder-
om alles voor gelt: en als hem eens geseyt werde,
dat syn bastaert-soon *Cesar Borgia* hondert duyzent
ducaten op eenen nacht verspeelt hadde, seyde,
„Dat zijn maer de sonden van de droncke Duyt-
schen. Maer die Duytschen hebben daer-na groo-
ten af-slagh in die koopmanschap ghemaect. Als
ten tijde van den Paus *Leo* de thiende, die het in-
komen van d'af-laten over eenige quartieren van
Duytslant aen syn suster Magdaleene geschoncken
hadde, de af-laet-brieven tot vergevinghe der son-
den seer schandelijck door de gehuerde commissar-
isen gepresen, haer krachten om de af-gestorvene
uyt het vage-vierte verlossen, werde op-gepronckt
door de gene, die een deel van't gelt in de herber-
gen saten en verspeelden ende verdroncken. Soo
dat dese ongeschickte ende onbeschaemde Gierig-
heyt het volck soo mishaege, dat daer door
Martinus Luther een Monick den meesten aen-
hangh van Duytslant kreegh, en allencxkens oock
nae d'af-laet-brieven, de macht van den Paus dede
verwerpen.

Waer toe en sal dan de Gierigheyt den mensche
niet brengen, als sy de Religie selve doet aen een
zyde stellen? het Vaderlant doet verraden, jae het
leven van de Gierigaerts doet verkoopen? Daeren
is niet booser, seydt *Ecclesiasticus* cap. 10. als een
Gierigaert; dewijl hy syn eygen Ziele verkoopt.

M 2

Het

Het is gebeurt in ons eerste oorlogen, ghelijck *Bayclains* een Engels schrijver getuyght 4. *Satyr.* 4. als den Hertogh van *Alba* al de Soldaten die hy van de Prinçe gevangen kreegh, op dede hangen, dat om hem sulcx of te wennen, men eenige ghevangens dede briefkens trecken, waer van het derdepaert met de galgh gheteyckent was, ende hangen most. Onder dese was een Spaengjaert die seer kermde, ende dapper schrickte voor een quaet lot: dan een Engelsman by hem komende, die sijn selven al vry getrocken hadde, vraeghde of hy eenige kleyne somme gelts wilde geven, hy soude voor hem trecken. Het vvelck den Spaengjaert blydelijck toestaende, ende by de Overigheyt toegelaten zijnde, trock noch eens, ende vvederom vry. Voorwaer by-na sulck geluck onwaerdigh, die soo met syn leven speelde.

De Gierigheyt en is geen simpele Passie, maer is gestadelijck vergeselschapt met mistrouwé, vreesse, bekommeringh, ydele hope, ende vvan-hope; vvelcke vijf furien den Gierigaert dagh en nacht quellen, ende nimmermeer en laten rusten. Een Gierigaert, seydt *Ioseph Hall* in de derde Centurie van sijn Engelsche Meditatie, is even ghelijck een Spinne, niet alieen hier in, dat hy anders niet en doet dan sijne netten spannen om al de vliegen te vangen, alleenlijck trachtende nae de proeye des gewins; maer noch veel meer hier in, dat hy, terwijl hy sijne nettē spant voor de vliegen, sijn eygen ingewant verquist: in voegen dat het gene, 'twelck sijn leven is, sijne doot wort. Indien daer eenighe creature miserabel is, soo ist den Gierigaert, ende

noch-

nochtans is hy minst te beklagen, om dat hy syn selvé ellendigh maeckt. Want hoe vele dat hy heeft, hy en is even-wel nimmermeer te vreden, noyt versadight, vol nijs, als hy siet dat een ander wat meer heeft: ende hoe hy selve meerder krijght, hoe hy altijd meer hebben wil. Altijdt leyter een stuck lants naest het zijn, dat hem wel dienen soude, misgunnende alsoo dat *synen* even-naesten mede wat heeft. Wat quaet sal het groot goet dan wech-nemē, seyt *Plutarchus* in sijn Boeck van de Gelt-liefde, indien het selve de begeerlijckheyt van het goet niet en kan wech-nemen. Honger ende dorst doen wy met eten ende drincken vergaen: maer de Gierigheyt en is met geen goet te versadigē. Het gaet met de Gierigaerts gelijk met de Water-suchtige, dewelcke hoese meer drinckē, hoese meer dorst hebben: alsoo ist volgende het spreek-vvoort, Hoe rijcker, hoe gieriger.

Ellendigh voorwaer, seyt *Hippocrates*, is het menschen leven door de Gierigheyt: de vvelcke erger sieckte is als de Raernije. Ende in dien die met de vvoortel vvel uyt-getrocken konde vverden, soo datter niet over en bleef, men soude beyde de Lichamen ende de Zielen der menschen wel suyveren: de welcke door de Gierigheyt beyde besmet, ende verswackt werden. Alsoo een Gierigaert noch een ander, noch sijn selven eenigh goets en gunt, ende liever honger lijdt, als dat hy te veel gelts uyt soude geven. Maer ick vvenschte dat onsen grooten Medicijn den vvegh ende kruyden gewesen hadt, om de Menschen van dese plaegh te genesen.

Ick gheloove dat men al veel *elleborns* van doen

soude hebben, eer men soo veel uyt soude rechten, als de Filosooph *Crates* met vvoorden dede by *Demetrius Phalareus*. Dese, volgens het schrijven van *Plutarchus*, na dat hy met koopmanschap veel jaren bestet hadde om goet te vergaré, quam eens by geval ter plaetse, daer hy den Filosooph *Crates* in't openbaer hoorde leeren: ende nae dat hy met groote aendacht ende verwonderingh aen-gehoort hadde den lof ende weerdigheyt van't geestelijck „ goet: O ongeluckige! riep hy terstont, dat ick „ dus lange onwetende ben geweest, ende dat ick „ gansch geen werck ghemaect en hebbe van soo „ kostelijcke goederen, als die van de Deught zyn, „ daer d'ander ydele, ende die alleen maer eē schijn „ van goet en hebben, met soo veel arbeyt verkre- „ gen, met soo veel forge beuvaert, ende met soo „ veel verdriet verloren werden.

Hoe weynigh soudender dē Filosooph *Anacreon* gelijck gemaect konnen werden, den welcken de Koningh *Policrates* vereerde ontrent negen duysent gulden? De Historie verhaelt dat hy't gheschenck wel aen-nam, maer sy doeter oock by, dat hy siende de vreesse, ende bekommeringh daer hy buyten gewoonte mede beladen was, ende dat in plaetse dat hy plagh gerust te slapen, nu niet en dede als sweeten, ende schierlijck vvacker vverden, meenende datter al een dief in de kamer was, om hem de keel af te steken: ofte datter yemant van't volck in huys achter syn koffer was om 't gelt daer uyt te stelen: hy, segh ick, siende syn selven in dese benautheyt en ongerustheyt des Gemoets, en docht niet anders dan hoe hy wederom geraken soude aen syn vorige vry-

vryheyt: tot dien eynde neemt hy het gelt, ende geeft het *Polycrates* weder, seggende, dat in de weynigh dagen, die hy dat rijk gheschenck ghehadt hadde, het hem meer onlust, vreesse, ende schrick ghemaect hadde, als het hem oyt vreught, blijdschap, ofte genoeghen by soude kunnen brengen.

Hoe veel verschelen hier van onse Gierigaerts, die niet alleene haer Ziele met onruste van goet by goet te vergaderen gestadigh quellen: maer oock haer Lichaem met veel ongesontheyt vervullen. Want die gestadige ongerustheyt, ghelijck men in *Euclio* by den Comedie-schrijver *Plautus*, ende hedenstaeghs in vele andere siet, beschadicht de natuerlijke vermtte, ende belet het verteeren van de spijsse, behalven datse haer selven niet veel goets en doen: maer dewijlse noch wint noch weer dickwils en ontsien, alsser maer voordeel en proffijt te doen is, dagh en nacht doorregen ende snee reysen, sonder oyt stil of gerust te zijn: soo vergaderen sy vele raeuwe humeuren, sinckingen, ende verscheide siekten. *Horat. 1. Epist. 1.*

Wat doet een mensche niet om groot te mogen verden?

Hy leeft in stage sorgh, en vuilder in volherden,

Hy reyst door zee en landt, tot aen de laetste kust,

En leeft, om rijk te zijn, geduerigh ongerust.

En dan mach noch naculijcx eenigen deegh aen't lichaem, ofte eenige kosten tot de gesontheyt ghedaen werden.

O arme menschen oock midden in dē rijkdom!
Maer siet eens hoe u gierigheyt by God ende den

M 4

men-

menschen ghestraft vvert. Het exempel van den rijcken Gierigaert, daer het Euangelie van spreekt, is by een yder bekend. *Mithridates* de Koningh van *Pontus* ghevangen hebbende een Capiteyn *Aquilus* heeft hem om sijn gierigheyt gout in syn mont late gieten, als *Plinius* beschrijft in't derde Capittel van syn drie-en-dertighste Boeck. Het selfde getuyght *Benzo* in't eerste Boeck van de Nieuwe Werelt, den Spaengjaerden geschiet te zijn, als sy de Indianen om haer gout soo wreedelijck vermoorden. De Indianen, seyt hy, smeten al de Spaengjaerts diese kregen, insonderheyt de Capiteyns, handen ende voeten gebonden op d'aerd neder, ende goren dan gesmolten gout in haren mont, met dit smadigh verwijt van Gierigheyt: *Eet, eet gout, Christen*: ende dan sneden sy haer het vleesch van't lijf, daer na de leden om stucken, die sy braden en aten, en setten de beenderen tot teecken van victorie te proncken.

Een van de Oversten van *Alexander* de Groote onteerende met ghewelt in't in-nemen van de stadt *Thebe* een edele loffrou, vraeghden haer of sy geen gout ende silver verberght en hadde: sy sulcx bekennende, leyden hem alleen in den thuyn, ende daer vvijsende op een put, hier in, sey dese, heb ick al mijn kostelijckheyt geworpé. En als hy bockende om de plaets te besien het hooft daer in stack, stiet sy hem van achteré over, soo dat hy gout noch silver meer van doen en hadde, ghelijck in't leven van *Alexander* by *Plutarchum* beschreven is.

Maer eer vvy besluyten, is vveerdigh dat hier by gevoeght wert het exempel van eenen vervloekten Gierigaert van Ments, de welcke moede zijnde het ghe-

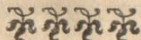
gekrijt van cenige hondert arme Liedén, die in een tijt van hongers-noot om aelmis baden, belasten dat men de ratten, ghelijck hysé noemde, in een schuer soude sluyten, 't welck gedaen zijnde, dede hysé allegader met de schuer verbranden. Maer God almachtigh sont hem haest de straffe. Want een ongelooflijcké hoop ratten quam hem terstont den oorlogh aen doen: waer hy was, waer hy sat, aen tafel, in't bedde sy waren by hem. Hy meende hem te verbergen in een besloten kamer, daer noch deur noch venster aen en was, de ratten quamender even-wel in: al vvat de knechts ende omstaenders deden om de selfde vvech te jagen, ende vvech te slaen, 't vvas al te vergeefs. Hy dede ten lesten een toren bouwen midden in den Rhijn, meenende soo Gods geesfel te ontloopen, maer een heel leger van ratten swom hem na, ende vervolghden hem in den toren, knabbelden, ende aten hem ten lesten op, verlaten zijnde van al sijn volck. Boven dese sienlijke straffe, heeft God oock andere, om de menschen van haer begeerlijckheyt te straffen, vvaer van de oorsaken dickwils verborgen zijn, ende de regelen van de Medicijne te boven gaen, ende de remedien oock uyt ander Boecken als van *Hippocrates* te haelen zijn.

H O R A T I V S:

Danda est ellebori multo pars maxima varis.

M 5

Van

Van de Blijdschap.

Het V I I. Capittel.

Maer ghy moet niet alleen verdriet en vreesse mijden,
 Ghy mooght u boven dien niet al te seer verblijden;
 Want is in u gemoet de blijdschap al te groot,
 Sy leyt u menighmael tot aen de bleecke doot.
 De geesten en het bloet die komen op-gevlogen,
 En worden van het hert gewveldigh in-getogen;
 Soo dat de leven-kracht, oock midden in de lust,
 Wort haestigh over-stolpt, en veerdigh uyt-gebluft.

Maer

Maer vvat kan doch een mensch op aerden over-komen,
 Om met soo grooten vreught te vverden in-genomen?
Eylaes! wat hier vermaeck, genught, of blijchap schijnt,
Dat siet men dat in ha'st gelyck een roock verdwijnt.
'Tis niet de pynne vvaert, om aerdt'sche beusel saken
Te roeren synen geest, en groote vreught te maken.
Mijn ziel, schoon gy bequaemt lust, eer, en grootē schat,
'Tis al maer enckel droom, hebt offjet niet en hadt.

Onder alle Beweginge des Gemoets is de Blijdschap vvel de beste, de levende geesten door al de leden verspreyende, ende 't gan'sche Lichaem verquickende: maer alse even-wel te groot en onmatigh is soo drijftse met sulckē kracht de wermtē ende geesten van 't hert nae de uyt-wendige leden, dat het selfde van de natuerlijcke vvermtē verlaten zynde den mensche doet van syn selven gaen, jae somtijts oock herstigh doot blijven.

De Blijdschap geschiet om verscheyde oorsaken. Meest om ons eygen, ofte vrienden geluck, voorspoet, ende wel-vaert, het vvelck de rechte Blijdschap is. Somtijds oock om dat het ons vyanden qualijck gaet, om haer doot ofte ongeval. Alsoo lesen vvy in *Suetonius* dat verblijt gheweest is, ende groote vreught gemaect heeft het volck van Roomen, over de doot van de Tyrannige Keyfers *Tiberius*, *Caligula*, *Nero* ende *Domitianus*, van welke sy hart ende vvreedelijck getraecteert waren. *Cuspi-naen* beschrijft dat de blijdschap, die door gan'sch Italien, en rontom daer ontrent over het dootslaen van den Keyser *Constans* den tweeden, soo groot vvas, dat de Gouverneur van Italien ende de Capiteyns

teyns niet en dorsten het minste teecken van droef-
heyt voor het volck toonen. *Senec. Oedip.*

*Wie yemant heeft gevreesst vvanneer hy plagh te leven,
Die sal noyt aen syn graf bedroefde tranen geven.*

Groote ende onverwachte tijdingh, en die haest
geboodtschap, maect een verbaestheyt ende ghe-
lijck als een schrick in de gene diese ontfangt. Doen
Dionysius de tijdingh eerst kreegh, dat *Alexander* de
Groote te Babylonien overleden vvas, vverde hy
van blijdschap soo verbaest, dat hy al suyselende
van sijn selven viel, en scheen heel wech te wesen.

Ende als de uyt-dampingh van de in-geboren
geesten, ende natuerlijcke vvermte te groot ende
gheweldigh is, dan vvert het leven selve haestelijck
uyt-gebluft. Van dit getal zijn de gene, die van te
veel lacchen sterven. Alsoo stickte *Chryssippus* in't
lacchen, om dat hy een Esel sagh vijgen eten.

Zeuxis die al sijn konst ende verstant by-bracht
om de schoone *Helena* met alle haer fraeygheyt wel
te schilderen, hebbende eens heel na't leven uyt-
gebeeldt een oude bes van het leelickste fatsoen, en-
de siende dat die groote leelickheyt uytter-maten
vvel getroffen vvas, bersten by hem selven soo uyt
tot lacchen, dat hy al lacchende sijnen geest gaf.

Wat belanght de gene die gestorven zijn door al
te groote blijdschap, die sy stelden om haer ofte
den haren grootē voorspoet ende geluck, daer van
zijn verscheyde exempelen.

Wt den slaggh van *Canna*, daer de Romeynen een
schrickelijcke nederlage gehadt hadden, quam een,
die doot geleyt vvas onversien t'huys, vvaer over
de

de moeder van blijdschap soo verschrickte, dat sy doot bleef.

Sophocles dien vermaerden Poëet van Droevigh-cynde-spelen, die soo dickvvils den prijs gehadt hadde boven syn mede Poëten: hebbende ten laetsten met syn alderleeste Tragedie mede den prijs gevonnen, vvert soo veel gelux van een yegelijk gewenst, ende sijn hert met soo grooten blijdschap bevangen, dat hy op de plaetse sterf.

Philippides geen slecht Poëet van Bly-cynde-spielen, nu oudt geworden, siende dat hy buyten hope in den strijdt tusschen de Poëten, de victorie bekomen hadde, stelden sulcken blijdschap, dat hy midten in de vreught verscheyde.

Maer seer aenmerckens vveerdigh is de Historie van een Vader, die door al te groote blijdschap die hy maecte om de eer die hy aen syn sonen sagh gheschieden, in haer armen sterf, ghelijck dat van *Agellius* mede beschreven is. Dese Vader hadt drie sonen, jongh van jaren, wel op-gevoedt, ende wel verstaende 't gene sy ter hant trocken, soo dat elck voor sijn hooft in de openbare spelē van Grieckenlant van een bysonder de prijs verkreegh, ende de kroone van victorie. Maer als sy alle drie quamten om haer kroonen te setten op het hooft van haer oude Vader, ende hem vrolick te omhelsen, soo vverde den ouden man soo vvech-genomen van blijdschap, dat hy onder haer handen voor al de werelt syn geest gaf. En om soo verre niet te gaen: *Leo* de thiende, Paus van Roomē, zijnde een groot vyant geworden van de Françoysen, en verstaende dat de stadt van *Milan* haer van het volck van Keyser

ser

fer Carel ontnomen vvas, daer hy uytter-maten
feer nae verlanght hadde, werde ſoo dapper verblijt,
ende ſijn hert ontſtack met ſulcken vreught, dat hy
terſtont een koortſe kreegh, ende korts daer aen
ſterf, noch jongh van jaren zijnde, ghelijck onder
andere verhaelt wert van *Montaigne 1. des Effais 2.*

Dese exempelen hebben wy voor-geſteit om een
yegelijk te toonen de groote macht, die de onma-
tigheyt heeft van onſe Bewegingen des Gemoets,
daer oock de alder-gefontſte (ghelijck oock onder
de complexien de vrolicke de gefontſte is) alſſe de
mate te veel te buyten gaet, niet alleen het lichaem
van gefontheyt, maer oock van het leven berooven
kan. Waer uyt te leeren is, dat men ſijn ſelven ma-
tige, ende hem vvenne met een effen gemoet op te
nemen 't gene hem van Gods hant toe-geſonden
vvert, het zy goet ofte quaet, ſonder hem te ver-
heffen, ofte den moet te laten ſincken, te ſeer ver-
blijden ofte bedroeven; ende gedenckē datter noyt
recht volkomen vreught en is. *Ovid. 7. Met.*

Daer is noyt reyne vreught, noyt recht volkomen luſt,

Daer is geduerigh yet dat ons den geest ontruſt:

ende dat daer blijdſchap in huys is, de droefhēyt
voor deur ſtaet: ende dat nae droefhēyt, de blijd-
ſchap oock een beurt krijght. Soo dat hier vvaer-
genomē dient de leſſe van dē Poëet *Horat. 2. Carm. 3.*

Wanneer ghy vvert beſocht met druck en tegenspoet,

Soo ſtijft u met gedule, en hout een vaſt gemoet,

En als het ſoet geluck op u komt neder-dalen,

En ſchijnt in u vertreck als met vergulde ſtralen,

Soo

*Soo bint den hooghmoet in, en toomt u vvindigh hert,
In voorspoet vveest geset, en lijdsæm in de smert.*

De Medicijns kunnen oock in't besonder hier mede haer proffijt doen, met verbieden dat men haer siecken niet en brengt eenige nieuwe tijdinge, die haer te seer ende hol over bol mocht verblijdē: maer de selve allencxkens ende met discretie doe verstaen: alsoo van die ontroeringe, hoe vvel vrolicke, de sieckte niet alleen en kan vermeerdert vverden, maer de doot selve overvallen, vvaer van noch vele exempelen zijn, die vvy om kortheys vville hier overslaen.

CICERO iv. Tusc.

*Cum ratione animus movetur placidē atque constanter,
tum illud Gaudium dicitur: cum autem & inaniter
& effuse animus exultat, tum illa Letitia gestiens
vel nimia dici potest: quam ita definiunt Stoici, sine
ratione Animi elationem.*

SYMMACHVS iv. Epist. 34.

*Hanc omnibus humanis gaudijs legem natura dixit, ut
cura voluptatem sequantur. Nata sobolis primus pa-
rentes dies hilarat, mox p̄ metus brevem gratiam
fugant, Honor in exorājs letus est, de hinc animos
laborum astus ingreditur. Longum fiat, si pergam si-
milia contexere.*

Van

Van de Gramschap.

Het V III. Capittel.

Het spook dat grāschap hiet dient mede wech gedreven
 Voor yder die hem voeght om stil te mogen leven;
 Want die in synen geest dit vinnigh monster voet,
 'Tis seker dat hy staegh in roere vvesen moet.
 Ghy, voor den besten raet, om dit gevoel te mijden,
 Leert spot, en spijt, en smaet, met koele sinnen lijden,
 Leert onrecht, leert geweld, versetten met gedult:
 En om dit vvel te doen, soo vveeght u eygen schult,

Soo

*Soo vreeght in u gemoet den staet van uwe saken,
 En hoe ghy 't by den heer of elders plaght te maken,
 Peyst datje menighmael voor desen hebt verdient
 Met schimp te zyn onthaelt oock van u besten vrient.
 Spont hy dan gramme sucht, gelyck als heete kolen,
 Seght in u stil gemoet, God heeftet hem bevolen,
 God geve my gedult. Dit nae den eyfch betracht
 Heeft menigh Christen hert tot sachten aert gebrachte.*

DE Gramschap is eē dulle Passie, die ons gansch buyten ons selven stelt, een begeerte, seydt *Aristoteles*, met spijt vergeselschapt om sich te wreken over eenigh ongelijck ofte verachtinghe, die yemant meent hem ofte den sijnen buyten reden aen-gedaen te zijn. Ende opeen ander plaetse aenwijfende de materiale oorfake van de Gramschap, seydt hy de selve te zijn, een ontfekinghe van het bloet, dat ontrent het herte is, vvaer uyt eenige heete dampen in de hersenen op-stijgen, die den geest ontfstellen, ende verrocken tot alles, dat de vvraeck-gierigheyt voorslaet. Sy is veel heviger als eenige ander Passie, oock als de Liefde, om dat het bloet in haer meer verhit is. Een gestoort menscheen fiet vvit noch swart aen, alleen lettende om hem van een ander te wreken, sonder eenste dencen vvat hem selve van een ander over soude konnen komen. Waer mede hy dickwils te kort schiet.

Onder de Philosophen die van de Sedigheyt, ende Manieren geschreven hebben, zijnder geen van welcke ons de Bewegingē des Gemoets beter voorgestelt zijn, als van *Seneca* onder de Latijnsche, ende *Plutarchus* onder de Grieksche. Dese beyde

N

heb-

hebben insonderheyt haer best ghedaen om boven andere Passien de Gramschap na het leven te schilderen: ten eynde wy haer schrickelijck wesen, ghelijck als in een spiegel, aenschouwende, de selfde fouden soecken met alle middel te schouwen ende te mijden. Sy beschrijven haer als een onversaeghde, vvreede, ende rasende furie: stellen haer te zyn een vvortel ende oorspronck van alle tweedracht, twist, oproer, oorlogh, rooven, ende moorden: jae die de werelt in roeren stelt, ende den mensche van alle menschelijcke reden berooft, ende de wilde beesten gelijk maect.

Om nu wel in te beelden de leelickheyt van dese Passie, soo let eens te degen op het ontfelt wesen, ende al't gebaer van een verstoort ende vergramt mensche: hy raest ende tiert of hy dul ende uytfinnigh vvas, hem dan herwaerts dan derwaerts draeyende, dan root dan bleyck werdende, schoppende onder de voeten al vvat hem ontmoet: hy bijt op syn tanden: klopt op de borst: treckt het hayr uyt het hoofd, het vvclck hem nochtans niet misdaen en heeft. Wilt ghy hem noch naerder in't gesicht sien: ghy sult dat dapper ontfteken bevin-den, de oogen glinsterende als een fackel, ende gansch root, niet anders als in de dulle honden: ende alst wat hooger gaet, mede den mont van quaetheyt schuymende: soo datter niet een lidt aen't ge-heele lichaem en is, dat niet en sittert ofte en beeft. *Perfius Sat. 3.*

*Wanneer de gramschap komt, dā schijnt het bloet te siede,
Men kan syn eygen hert, syn geesten niet gebieden,*

Men

*Men vier-ooght als een kat, de mont die baert geluyt
Dat vreemt, dat grofsaem is, dat niet met al en sluyt.*

Die aldus gestelt is, vvat isser dat hy hem ontfien soude te doen? Siet men niet, God betert, alle dage, hoe dat de beste vrienden, door het op-loopen van dese korte dulligheyt, malkanderen komen te vermoorden? Siet eens hoe dat den verstoorden *Geta* aengaet by *Terentius Adelph.* al of hy al de werelt soude op-sloecken *Act. 3. Sc. 2:*

Och of nu desen hoop my tegen mochte komen!

Terwyl ick stae en briesch, met gramschap in-genomen,

Ick sou van stonden aen, met vuonder sel gebaer,

Ick sou mijn vinnigh hert gaen spouwen onder haer,

Ick sou met groot vermaeck mijn leet ten vollen wreken,

Ick sou dien ouden boef den kop in stucken breken,

Ick sou hem met den voet gaen treden op het lijf,

Om dat hy is de gront van al het slim bedrijf.

Hoe sou ick Syrus slaen? hoe sou ick hem verscheuren?

Hoe sou ick met gewelt hem ginsch en weder sleuren?

Hoe sou ick al syn breyn doen vlieten over-stract,

Om dat het spel begon door syn door-trapten raet.

Ick sou hem over-al, om mijnen brant te koelen,

Ick sou hem voor gewis mijn krachten doen gevoelen,

Ick brack hem gal en blaes, en al met eenen slag,

Tot dat ick aen den guyt geen leven meer en sagh.

Wat noch? den jongen lasf trock ick in hondert stucken,

Ick sou hem uyt den kop syn oogen komen rucken,

En goeyen in de griel: maer al het vorder rot

Dat joegh ick op de vlucht, alleen tot enckel spot;

N 2

Of

*Of soo mijn Wrange-ziel haer vorder ginch verhitte,
 Ick maectier bancken van om scherlinck op gaen siten,
 Of dreef hem in de lucht, gelijck een lichten bal,
 Siet daer een kleyne preuf van mijn verwoede gal.*

De oorsaken, die yemant ras te paert helpen, zyn voor eerst kleyn verstant, ende swackheyt van oordeel; ende dat sien wy aen vrouwen, oude luyden, kinderen, ende siecken, die moeyelijck ende dra geraeckt zyn. Daerom is het groot misverstant te meenen, datter couragie is, daer ghewelt is. De geweldige bewegingen zyn gelijck het op-vliegen van de kinderen ende oude luyden, de welcke loopen als sy meenen te gaen.

De tweede oorfake is Sieckte des Gemoets, die yemant maect dat hy korfel is, ende niet veel en kan verdragen. Ende gelijck den schorften, als men seydt, haest geraeckt is, soo gaet het oock met de gene, wiens gemoet niet wel gestelt en is. Het verlieden van een penningh verstoort een gierigaert: een lachjen, ofte een vriendelijck gesicht van syn wijf, vergramt den jaloers. Sulcx schrijft de Poët Propertius van syn selven:

*Ick ben in stagen angst, ick voele vreemde streken,
 Oock in een vrouwen-kleet dunckt my een man te steken,
 In dien u moeder komt en u wat hartigh kust,
 Soo ben ick metter daer geweldigh ongerust:
 V suster, of u nicht (in dien het mocht gebeuren
 Dat sy ontrent u slaep) doet my de sinnen treuren;
 Iae sooder maer een vlieghe ontrent u leden koomt,
 Ick bender om ontset, ick bender in beschraomt.*

Ten

Ten derden maeckt oock de Sinnelijckheyt, en eygen liefde den mensche moeyelijck, ende ras ontstelt. Dateen glas, ofte yet anders, daer sulcken luyden sin in hebben, gebroken vvert, daer fullen sy haer terstont seer in ontsetten: gelijk men leest van *Pollio*, die daerom synen knecht in de vijver soude doen smijten hebben, om aes voor de vissche te zijn, ten ware *Augustus* die over tafel sat, sulcx belet hadde. Ten vierden soo doet oock licht verstoren, dat men al te licht gheloof, dat een aengebracht wert. Ende ten vijften,

*Die trots zijn uytter aert, en grooten hoogmoet drijven,
Sijn om het minste dingh, genegen om te kiyven;*

*Maer die syn herte proeft, en kent syn eygen schult,
Al vuort hy schoon geterght, hy toont geen ongedult.*

Maer insonderheyt dat men hem laet voorstaen veracht te zijn, doet oock een eerlick man verstoort werden. Soo verhaelt *Iustinus* in syn 13. Boeck, dat na het overlijden van *Alexander* de Groote, als de Oversten besloten na de verlossingh van syn weduwe te wachten, ende de ruyters sulcx toefonden, het voet-volck siende haer geen plaets van beraden gegeven te zyn, *Aridaum* den broeder van *Alexander* uyt spijt tot Koningh verkofen.

De Gramschap vvert by de Philosophen niet op een manier ghenomen. Sommige meenen datse gansch quaet is, ende alle menschen schadelijck. Van welck gevoelē de *Stoici* geweest zijn, de welke oock andere berispen, die *Platonem* ende *Aristotelem* volgende van ander ghevoelen waren, ghelijck in't breede te sien is by *Senecam* in syn Boecken van de

Gramschap. Want wat belanght, dat wy hier voor in't eerste Capittel van de sterckte ende krachten, die door de Gramschap soude mogen toe-nemen, by-gebracht hebben, daer op seyt *Plutarchus*, gelijk de hitte in de Koortsche is, maer ongematight en schadelijk, dat oock alsoo de sterckte in de Gramschap is, maer een quade. Ende den Oudt-vader *Arnobius* en schijnt mede niet vreemt van dat ghevoelen te zijn, als hy schrijft, dat de Gramschap niet sonder sieckte en is, ende derhalven in de Godē geen plaets en kan hebben. Maer dese leere van de *Stoische* Philosophen wert wederom berispt van een ander Oudt-vader *Lactantius*, daer hy leert, dat sonder Gramschap de sonde niet ghebetert en wert, van welck gevoelē oock de ander Out-vaders zijn. Daerom dient de Gramschap wel onderscheyden te werden. Want voorwaer foodanige, als wy in't beginsel van dit Capittel beschreven hebben, is al-tijt ende een yegelijck seer quaet ende schadelijk, ende maeckt niet alleen den mensche dul ende uyt-sinnigh, maer brengt hem oock dickwils om 't leven, gelijk wy terstont met verscheiden exempelen fullen bewijzen. Dan matige Gramschap kan dienen voor een Soldaet om lustigh te vechten. Dese wert, by de gene die *Peripatetici* ghenoeemt werden, gestelt te zijn eē wet-steen van de dapperheyt ende sterckte; ende aen-gewesen dat yemant die gram is met meer kracht tegen de vyant gaet, als een die met een koel ghemoet maer denckt dat hy voor 't vaderlant, ofte om syn soldie vechten moet: *Ovid. l. Amor. 7.*

Quaslibet infirmas adjuvat ira manus.

Achil-

Achilles was de vroomste, ende sterckste van al de Grieken, die in de belegeringe voor Troyen quamen, ende wert soo haestigh van de Poët *Homerus* beschreven, dat hy na veelsmadigewoorden hem oock niet ontsien en soude hebben syn hande te slaen aen *Agamemnon*, den Oversten van't gansche Leger: ten ware op het leste de Godinne *Pallas*, dat is, de Reden hem tegen-gehouden hadde. Sy seggen oock dat het geen goet Advocaet is, die niet met hevigheyt syn sake voor en spreekt, ofte ten minsten de selve met syn gebaer niet nae en boest.

Wy hebben onlanghs in dese Stadt ghesien, hoe dat de vrome, ende seer wel-sprekende *D. Balhazar Lydius* salr. ged. met gesten ende manieren van hevigheyt de sonden soo wist te bestraffen, ende de consciencie der toe-hoorders daer mede soo ontroerde, dat vele de tranen uyt de oogen bersteden; het welck andere, oock de aldergeleerste Predicanten met haer tongen, noch hy selve met de penne soude konnē te wege gebracht hebben. Soo janige Gramschap (indien se soo genoemt mach werden) ofte hevigheyt en is niet te misprijzen: maer de andere, die wat boven de kerf gaet, en kan in niemant goet doen, als misschien in de gene die wat te bloode, loom, ofte vreesachtigh is, die daer wat mede op-geweckt kan werden; gelijk aen d'ander zijde oock de Gramschap door Vrees in-getoomt wert. Het welck de Poët *Claudianus* oock aenvijft in dese versen:

*Schoon dat de gramschap vvoet met uyt-gelaten goest,
Despijt die krypt haer in indien se maer en vrees.*

N 4

An-

Anders en kanse niet als alle quaet voor dē Geest, ende het Lichaem veroorsaken, hoedanigh sy oock is. Want sy verandert ende is verscheyden na de verscheyden complexie van de gene daerse in valt. In de gene die vol gals, heet, korfel ende haestigh zyn, is sy als het springent vier, ende barst ras uyt, gelijk men gemeenlyck fiet in de Françoysen: in andere die veel melancholijcke humeuren hebben, wertse ghelijck als vier gesmoort, ende eet in gelijk een verborgē kancker, die daer na syn fenijn openbaert, het vvelck in de Italianen plaets heeft. De eerste, die met open schuttelen op dist, ende joffer uyt de mont spreekt, ende al datter op 'thert is uyt laet bersten, ende haer *selven* alsoo ontlast, is beter te lijden als d'andere; alsoo beter is geen vuyl vvater langh op het hert te laten staen, ende ons oock geboden wert de Son over onse Gramschap niet onder te latē gaen: van sulcke seyt men, dat Haestige luyden geen verraders en zijn, daer men hem van d'andere noyt genoegh en kan wachten. *Seneca Medea:*

Daer is geen groot gewaet in openbaren haet,

Maer gramschap die men deekt dat is een vinnigh quaet.

Alle Gramschap, maer voornamelijck de haestige ende op-loopende, van rasende dulligheyt maer in de tijtē gheduerfaemheyt verschelende, ontroert het bloet, ontstelt al de leden, en humeuren, insonheyt de gal (die by haestige luydē veel is) dewelcke, gelijk offe swavel in hadde, eerder als eenigh ander humeur ontsteekt: waer door veroorsaect werden brandende koortschen, pluris, boorts, roos, geel-

geel-sucht, popelsy, ende dickwils de doot selve, gelijck uyt verscheyde exempelen blijktt.

De Keyser *Nerva* sieckelijck gaende aen een quade maegh, soo dat hy dickwils syn eten overgaf, werde eens soo seer verstoort op eenen sekeren *Regulus*, ende over hem roepende dede sulcken geweld met de borst, dat hy terstont de koorts kreegh met vervolg van sweet, ende de doot.

Het selfde is gebeurt den Keyser *Valentinian*, de welcke donderende ende blicxemde van quaetheyt inden vollen raet tegen de Polacken, om datse Slavonien berooft hadden, ende dreygende haer te verderven, ende gansch uyt te roeyen, quam door de hevigheyt aen't bloet spouwen, met sulck geweld ende menighre, dat hy doot bleef.

Wenceslaus Koningh van Bohemen ontfack met sulcke gramscap op synen schencker, dat hy hem met syn eygen hant woude doorsteken: maer hy verviel in een popelsy, daer hy van sterf.

De Paus *Paulus* de derde, ghesien hebbende een brief van den Hertooch *Ottavio* (vader van den Prins van Parma, die hier te lande geweest is) syn soons soon, waer in hy schreef te willen accorderen met *Ferrante Gonzaga*, om in *Parma* te komē, welcke stadt de Paus dede bewaren in den naem van den Roomschen stoel, werde soo dapper ontfelt ende verstoort, dat hy van syn selven viel: en na eenige uren wederom bekomende, openbaerde hem de koorts, van de welcke hy in drie dagen sterf: ghelijck beschreven is van *P. Paolo Servita* van Venetien in het derde Boeck van syn Historie, die hy onder den naem van *Pietro Soave* in Italiaens uytgegeven heeft

heeft van't Concilie van Trenten.

Dewijl wy nu den aert ende nature vande Gramschap genoegh beschreven hebben, soo is het mede tijt de remedien voor de selfde aen te wijfen. De welke van *Seneca* tweederley ghestelt werden, in 't tweede Boeck van de Gramschap op het 18. Cap. Dat men hem voor gramschap wacht, ende dat men hem in de Gramschap niet te buyten en gae. Ghelijck in de genesinge van't Lichaem ander geboden zijn om de ghesontheyt te bewaren, andere om de selve te herstellen: alsoo moeten wy oock op een ander maniere de Gramschap af-keeren, en op een ander bedwingen ende overwinnen.

Het eerste is dan, niet gram te werden; 't welck wy sullen kunnen na-komen, in dien wy alle de feylen van de Gramschap vvel voor oogen stellen, ende al het quaet dat door toornigheyt komen kan, wel by ons over-leggen. Daerom sal men de eerste prickelingh van de Gramschap niet verachtē, maer het zaet ende de beginselen tegenstaen, ende den vyant buyten onse palen houden; want in-gelaten zijnde maeckt hy hem heel meester; ende doet ons yet aen-rechten, daer van wy daer na groot berou hebben.

*Dies acht ick 't oude spreec-k-vvoort nut,
Het schaep dient voor den dam gescht.*

Soo drae men dangewaer wert eenige beweginge van dese Passie, dat de pols harder klopt, het hert begint te bevē, het gemoet te ontstellen, soo moet men om desen brant te blussen terstont by-brengen het water van de Reden: ghelijck *Socrates* plagh te doen,

doen, die soofacht-sinnigh was, ende sijnen toorn soo wel wist te matigen, als *Plutarchus* verhaelt, dat hy haer beginselen maer ghewaer vverdende, syn wesen ende spraeck terstont veel sachter stelden, als te voren.

Desen *Socrates* op een sekeren tijt geschopt zijnde van eenen moetwilligen Jongelingh, als hy sagh dat syn volck dat heel qualick nam, en dat sy het wildé wreken. Wat, seyde hy, in dien my een esel achter uyt geslagen had, woudt ghy dat ick weder tegen hem achter uyt slaen soude? Den selfden *Socrates*, als hy in een Comedie sat van *Aristophanes*, daer alle bespottingen tegen hem uyt-gesproken werden, ende een van syn vriendé tegen hem seyde, Neemt ghy dit niet qualijck *Socrates*? Niet met allen, seyde hy, want ick werde op het tonneel, ghelijck in een groote maeltijdt, met vvoorden wat over-gehaelt. Den selfden als hy een kinne-back slagh kreegh, seyde niet anders, als dat het moeyelijck was, dat de menschen niet en wisten, wanneer sy met een helmet moesten uyt-gaen.

Maer sal yemant seggê dit is swaer ende niet licht na te volgen; ende waer soude men sulck kruyt vinden, 'twelck de haestigheyt, die van haer selven scherp is als peper, soo soude versachten? Men moet het planten, ende wel onder-houden in den hof van ons herte. Ende gelijck door de bouwinge, ende het verplanten bittere kruyden soet vverden, also bouwende allencxkens in ons dese matigheyt, ende ons gemoet vvennende tot sachtmoedigheyt, soo sullen wy onse passie kunnen veranderen, ende heel af-treken van het gene daerse te voren toe ghe-

genegen was. Om syn genegentheyt te leeren bedwingen plagh den selven *Socrates*, als hy aldermeest verhit was, water te putten, ende dat langh te laten staen sonder drincken, al-hoe-wel hy grooten dorst hadde, syn selve alsoo ghewennende tot matigheyt ende lijdtzaamheyt.

De selve Matigheyt is soo wel gheplant gheweest in't herte van *Plato*, ende hadt aldaer sulcke wortels gemaect, dat alle spijt ende smaet, die hem, doen hy in Sicilien vvas, van *Denijs* de Tyran aen-gedaen werde, niet soo veel en vermocht, datse hem eens quaet ofte gestoort maeckte. Een ander exempel is van de selfde beschreven in dese versen uyt het vijfde deel van het vermaert Houwelijck:

*Als Plato synen knecht door wel verdiende slagen
Eens wilde tot de dencht en vande wrevel jagen,
En dat hy wert gewaer, eer hy den lincker sloegh,
Dat hem een vinnigh bloet door al de leden joegh;
Spensippe (sprack de man) ontnemt my dese roeden,
En doet wat hier behoort; want ick begin te vwoeden:
Geen mensch en isser nut te straffen eenigh quaet,
Indien syn eygen siel haer ampt te buyten gaet.*

Aristippus berispende op een sekeren tijt de ghebreken van *Denijs* den Tyran, maeckten hem soo quaet, dat hy den goeden Philosoph in't aensicht spoogh; de welcke gewapent zijnde met de deught van lijdtzaamheyt, soo verre was van eenige gramschap ofte ontstellinghe, dat hy het voor jock opnam, ende niet en dede als lacchen; seggende, Indien de Visschers om kleyn Viskente vangen wel heel

heel nat werden, dat hy't hem niet en behoefde te belgen een vveynigh besprenght te zyn, om eenen grootensalm te vangen.

Ende om te betoonen dat het niet alleen Philosophen geweest en zijn, als luyden geen macht hebbende om haer te vyreken, die dese deught omhelst hebben; maer datse oock van groote Prinçen nagevolgt is, siet wat *Plutarchus* beschrijft van den Koningh *Antigonus*. Dese als hy eens op een winter syn leger gheslagen hadde ter plaetse daer van alles groot ghebreck was, ende dat de Soldaten daerom qualick van hem spraken, sonder te letten dat hy soo dicht by haer was. Hy sijnen staf uyt de rente „stekende, riep haertoe: Als ghy qualick van my „spreken wilt, gaet ghy dan niet verder hier van „daen?

Charillus de Koningh van Lacedæmonien, als hy van een van de slaven qualick bejegent was: By de „Goden, seyde hy, ick soude u dootslaen, in dien „ick niet verstoort en was.

Philippus Koningh van Macedonien ghewaerschoor zynde van een van syn volck met namen *Smicythus*, dat een seker *Nicanor* hem gestadigh verachte, ende qualick van sijn majesteyt sprack, ende over sulcx gheraden werdende, om hem daer over swaerlucx te straffen. *Nicanor*, antwoorden de Koningh en is van de quaetite niet. Ick moet eens sien of de schult niet aen mijn zyde en is. Verstaende dan dat hy in groote ongelegentheyte stont, en van hem vergeten vvas, soo sondt hy hem een fraeye schenckkagie. Waer door *Nicanor* beweeght werde om de Koningh allefins hooghlijck te prijsen. Het welck

welck hem door *Smicythus*, en andere aen-gebrocht
 „ zijnde, kregen dese antwoorde: Nu siet ghy, dat
 „ het in onse macht is, een goedē ofte quaden naem
 „ te hebben.

Diergelijcken exempel wert van een ander Koningh van Macedonien, met namen *Archelaus*, verhaelt na ander auteuren by *Montaigne 3. des Essais 5.* ende van den Keyser *Constantinus* by *Ribadeneira 2. de las virtudes del Principe Christiano 18.* Verscheyden ander exempelen van verdraeghsaemheyt in Koningen, ende Prinçen zijnder te lesen by *Plutarchus*, *Valerius Maximus*, ende *Erasmus* in syn spreucken.

Maer seer aenmerckens en na-volgens weerdigh is het exempel van den Koninghlijcken Propheet *David*, de vvelcke vluchtende voor syn sone *Absolon*, bespot ende vervloecht werde door eenen *Simei*, die van hem een bloedt-hont maecte, ende op hem met slick ende steenen wierp. Het welck soo verre van daen was, dat het *David* met toornigheyt ontfcken soude hebben, dat hy oock verbodt dede aen „ sijn volck, seggende, Laet hem geworden, dat hy „ vloecke: want de Heere heeft het hem geheeten. „ Misschien sal de Heere myn ellende aensien, ende „ my met goet vergelden sijn huydige vloekinghe. Alfoo sagh *David* op God, ende en slachten de hondenniet, die op den steen bijten, sonder te sien op de gene diese gheworpen heeft, en nam verduuldigh aen de straffe die hy door sijn sondē verdient hadde, hopende dat door Gods barmhertigheyt de saken veranderen souden: ghelijck na sijn geloof daer na oock gheschiede.

Die nu soo haestigh ende op-loopende van sinnē
 zyn,

zyn, datse haer niet en kunnen matigen: die sullen alle oorsaken ende gheleghentheden vlieden, vvaer door de Gramschap eenighins verweckt soude mogen vverden.

Tegen de meeninge dat ons eenigh leet ofte ongelijck gedaen is sal men ten eersten strijden, ende niet licht ghelooven al dat ons aengebracht wert. Laet die foute van de menschelijke nature altijt by ons voor suspect ende bekent ghehouden werden: dat het gene wy noode hooren, geerne ghelooven: ende eer vvy oordeelen, ons vergrammen. Daer beneffens moet men niet al te curieus alles onderzoeken. Ten is niet goet dat men alle dingh weet, alles siet of hoort. Die gaet onder-vragen wat van hem geseyt is, waer hier of daer in't heymelijck van hem gepraet wert, ontruft sijn selven. Dat niet om 't lijf en heeft, vvert somtijts verdraeyt of het vry vvat vvas. Oock sal men schouwen het geselschap van haestige luyden. Want gelijck het baffen van een hont, seydt den Oudt-vader *Basilus*, andere honden mede gaende maeckt, soo sal een ghemoet dat nu ghestilt is tot gramschap verweckt vverden, door het getier van de gene die vergramt zyn. Maer het is even-wel goet, na de lesse van *Plutarchus*, gelijck die van *Lacedemonien* hare slaven dronckē over tafel lieten komen, om dat haer kinderen daer door een af-keer van dronckenschap souden krijgen: dat men oock alsoo het ontfelt wesen van de ghestoorde sich voorstelt. Ende gelijck onsen *Hippocrates* seydt, dat het de periculooftē siecken zyn, daer het aengesicht van de siecken veel verandert: soo moet men hem oock in-beelden dat het gaet met

met de gene die vergramt zyn, die in wesen, couleur, ganck, ende stem haer selven niet en ghelijcken: maer schijné heel dul enderafende te wesen. Daerom raeden oock sommige, dat een verstoort mensche syn selven in den spiegel besie, op dat hy syn selven soo leelijck verandert siende, syn ghemoet mocht leeren bedwingen.

Een van de grootste remedie voor de Gramschap is het uyt-stellen: dat men den eersten brant vvat laet verwaeyen; want daer na komsen wel tot bedaren. *Ovid. 1. de arte.*

Vt fragilis glacies interit ira mora.

De Filosooph *Athenodorus* syn af-scheyt om na huys te trecken van *Augusto* versoeckende, werde van den Keyser verfocht hem eē goede vermaning voor'tleste te geven; Ende de Filosooph gaf hem dese, Dat als hy verstoort vvas, niet doen, noch seggen en soude, eer hy het heele ABC by syn selve op-geleyt hadde. Het welck den Keyser soo wel behaegde, dat hy hem op de schouderen kloppende seyde, Ick heb u presentie noch van doen; Blijft noch: *Plutarch. in Apophth. Aurel. Victor in Epir.*

De Filosooph *Plutarchus* in syn Boeck van de Musijck, bewijst met *Homerus*, in't exempel van *Achilles* die ghestoort zynde op *Agamemnon*, een deuntjen speelt, dat de Musijck ende het snaren-spel bequaem is om een toornigh ghemoet te doen bedaren.

Wy fullendit Capittel van de Gramschap besluyten met de verssen van onsen Poët uyt het vierde deel van't Houwelijck, slaende op het gene wy hier

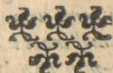
hier voor gefeyt hebben, dat men de oorfaeck van den toren mijden moet, ende fchouwen fulcke dingen, waer door wy lichtelijck haestigh werden.

Hoort noch een dienstigh vvoort voor alle teere vrouwen,
 Die niet en zijn geleert haer fucht te vveder-houwen,
 Die licht, en in der haest, om eenigh kleyn geval,
 Gaen stellen in het vverck de vlaggen van de gal.
 Men fietet menighmael dat gemant schijnt te rasen,
 Wanneer een plompe meyt ontrent de fijne glazen
 Of by het porseleyn haer dingen qualick doet,
 Men fiet dat yder een de straffe lijdén moet.
 Ghy, die u swackheyt kent, verschoont u eyge feylen,
 En treckt desinnen af van al de blaewwe teylen,
 Van al dat China sent. Het broose porseleyn
 En is u geensins nut, al isse vunder reyn.
 Of, soo u vveerde man vint eenigh soet vermaken
 In lack, of aerde-vverck, of diergelycke saken,
 Soo gaet van eersten af, en vvapent u gemoet
 Met vrede, met gedult, en met een sedigh bloet.
 Gewent u met verdrach en sonder gramme vlagen
 Nu eenigh ongeluck dan ongelijck te dragen;
 Nu dat een haestigh knecht u fijnste schotel breeckt,
 Nu dat een plompe meyt u glazen omme-steect:
 Nu datet eenigh kint sal over-hant verkeren,
 En stroeyen uwen vloer met kostelijcke scherpen;
 Nu dat de schuerster selfs u dingen omme-stoot,
 Of somtijts eenigh vrient, of ander dis-geoot.
 Set vast in u gemoet u niet te mogen quellen,
 Wanneerje nu en dan komt uwe dingen tellen;
 En, schoon ghy menighmael u beste panden mist,
 Onthoet u niet-te-min van alle vvrange tu vifst.

O

Hie

Hier is geduerigh stof, om uyt de daet te leeren.
 Hoe dat men alle spijt moet krachtigh over-beeren,
 Hoe dat men alle sucht van korsel on-verstant
 Moet houden in den toom, en leggen aen den bant.
 Denckt hier tot uwen troost, dat broose vaten breken.
 Dat uveecke stoffe smelt, dat natte dingen leken;
 Al vvat van desen aert of is, of komen sal,
 Dat heeft alree gevoelt, of wachte gelijcken val.
 Al vvat de vverelt siet moet vallen, breken, steruen,
 Wat siet men even-staegh, vvat moeter niet bederven?
 Al vvat men hier besiet is ick en vweet niet vvat,
 Ia siet de meester selfs is maer een aerden vat.
 Waerom dan door de spijt sou' winnigh aengedreuen;
 Ey lieue! breechter yet, het staeter op geschreuen;
 Hoe diep oock eenigh dingh u vvertelt in den sin,
 De doot, de bleecke doot, die fitter midden in.
 Doch soo ghy lÿckewel u niet en vweet te dwingen,
 Soo keert de sinnen af van alle broose dingen,
 En des al niet-te-min, versoeckt aen uwen man
 Dat hy doch niet en koopt dat haestigh breken kan.
 'Tis beter jonge vrou, 't is beter rogge soppen
 Te nutten sonder twist uyt hier-gemaecte koppen,
 Als treurigh, ongesint, en met een winnigh breyn,
 Te nutten hoofsche kost uyt sijne porseleyn:
 Wat China backen kan, Veneetse vweet te blasen
 Van konstigh aerde-voerck, van kostelicke glazen,
 En dient aen geenon mensch wan tochten op gebult.
 Dus laet dat broose inygh, of oeffent u geult.

Van

Van de Vrees.

Het I X. Capittel.

Ick kome tot den angst, en hare vreemde grillen,
 Waer door ons menighmael de gansche leden drillen,
 En dat vvel meesten-deel om eenigh ongevul,
 Dat noyt syn leven was en minner vvesen sal.
 Wien isstet niet bekent, dat even stoute lieden
 By vuglen sonder gront en buyten reden vlieden?
 Men seyt ons van een Prins die noyt gevvult ontsagh,
 Maer van een kleyne myns als doot ter aerden lagh.

O 2

Hoe

*Hoe dickmael wort een slag, oock tegen hoop verloren,
 Vermits een rassche schrick het leger quam bekoren!
 Wel vrienden, leeft gerust, en stilt u bangen geest;
 De vrees is dickwils meer als datter voort gevreesb.
 Het beste dat de mensch hier over kan bedencken,
 Is dat hem buyten God niet machtigh is te krencken:
 En waerom doch geschroomt voor druck of sware pijn?
 Het quaet oock even selfs moet ons ten goede zyn.*

DE Vreese is eē benaetheyt ende ontsteltenisse die wy hebben van wegen eenigh quaet, dat wy meenen ons over het hooft te hangen. Wy en spreken hier niet van de vreese Gods, die een beginsel der wijsheyt is, ende ons soo seer in de H. Schrifture belast wert: noch oock van de gene die de ondersaten hebben van hare overheyt, als prijselijk zynde: maer van een quade ende ongeregelde Vreese, de welcke is een broedtsel van de sonde. Gelijck *Adam* nae dat hy Gods bevel overtreden hadde, ende daerom vluchtigh vvas, seyde, Ick „vreesde om dat ick naect was, ende daerom ver- „berghde ick my. Soodanige Vreese is een vvelbekende Passie, ende die by-nae alle d'andere kort op de hacken volght, gelijck de schaduwe het Lichaem. Want sy verwoeght haer by den Gierigaert, de vvelcke altijd vreesst dat hy te kort sal komen. By den Eer-suchtigen, die gestadigh in vreese staet voor verkleyninge. By den Amoureuken, die dagh ende nacht bekommert is, uyt vreese van een blauescheen te loopen. Ten kortsten, sy is een Passie die haer wijt spreyt, ende daer weynigh personen af konnen ontslagen zyn. Iae sy is van de quaetste ende

ende moeyelijckste van allen, dewijl dat d'ander Passien niet quaet en zyn dan soo langh haer oorsaeck duert, ende de selve tegenwoordigh is; ende die vvech-genomen zynde mede op-houden: maer de Vreesse is een quaet ende ongerustheyt, die komen kan van yet dat niet met allen is, en misschien nimmermeer wesen sal.

Dit quaet dan, dat geen quaet en is dan in meeninge ende in-beeldinge, ende dickwils t'onrecht, hout ons even-wel altijt gaende, ende en berooft ons niet alleen van alle rust ende vreught, maer vervaert ons oock soo seer als het wat bové de kerf gaet, dat het ons memorie, reden ende verstant doet verliesen; het minste neemt onse moet wech, berooft ons hert van krachten, ende doet het soo bevriesen, dat het alle kou, al het schudden en beven van de koortsen te boven gaet, *Lucret. lib. 3.*

*Est & frigida multa comes formidinis aura,
Quae ciet horrorem in membris, & concitat artus.*

Iae het verweckt dickwils sulcken schrick, dat de haren, gelijk men seydt, te bergen staen; maeckt vleucken in de voeten, ende somtijts sulcken verbaestheyt, dat de kloeckste loopen al of de vyant achter haer vvas, die nochtans daer ontrent niet en is. Van dese Vreesse, de vvelcke *Panicus terror* genoemt vvert, zyn verscheyde exempelen in de oude ende nieuwe Historien te lesen, ende zyn daer uyt vele by eē vergadert van *Symon Goulart* in het eerste deel van syn vvonderlijcke Historien, die uyt het François in onse tale overgeset zyn.

Wat een groote kracht de Vreesse heeft, om ver-

anderinge in ons Gemoet ende Lichaem te maken blijkt uyt het exempel van *Ferd. Gonzaga*, verhaelt by *Pontus de Henter* in't leven van *Philips de 2.* blijkt oock aen verscheide, die door vreesse van doot geschoten te werden, onversiens van haer gicht ghenasen, betuyght by *Thuanus Hist. 15. Cal. Rhod. 20. Ant. Leff. 15.* ende *Valeriol. 2. Obs. 4.* van andere, die uyt schrick van de sententie des doots in eenen nacht geheel grijs vverden, beschreven van *Scalig. exerc. 112. Thuan. Hist. 13. Iunius de Coma 6. 10. Lem. 2. de Complex. 2. Cal. Rhod. 13. Ant. 27.*

Het is een vreemde Historie, die sy schrijvê van een groot Heer, de welcke een vroom ende kloeck krijghsman zynde, even-wel als hy eerst voor de vyant quam, ende den slag soude aen-gaen, soo verbaest vverde, dat hy syn selven vuyl maecte. Het welck hem van een ander voor den slag van Pavien verweten zijnde, gaf voor antwoord; dat hem misschien dese swackheyt wel over soude komen, maer dat hy even-wel al vechtende voor de voeten van synen Koningh blijven soude, ende dat den anderen d'eerste soude zyn in't wech-loopen, gelijk korts daer aen oock geschieden.

Garfia de vijfde, een van de vroomste Koningen van *Navarre*, bevende, als hy ten oorlogh soude gaen, gaf voor antwoord aen de gene, die meende dat sulcx uyt blooheyt geschieden, ende hem moer vvilde geven: Ghy kent my qualick, in dien myn vleesch wist waer myn couragie het brengen sal, 't soude plat van syn selven vallen.

Soodanige bysondere Vreesse, zyn sommige personen onderworpen, ende dese soorte van Schrick

en

en Vrees komt haer van onbekende oorsake, waer van het onderfoecken seer swaer is. Want daer zynder, die hoorende alleen de naem van eē krijgsbaer vyant fullen vervaert zyn: ghelijck den naem van *Ian Huniades* was soo gevreesd van de Turcken, dat de Minnen daer mede de kinderen plachten te stillen. Wy sien dat de kinderen (die geen verstant en hebben, ende dien volgende sonder vrees behoorden te zijn) seer vervaert zyn vooreynant die gemomt, ofte swart is, ende dat men haer beter doet swijgen met een schoorsteen-veger ofte diergelijken, als met andere dreygementen.

Dese soorte van vrees en komt niet alleen over de kinderen sonder verstant, maer oock de grootste luyden van staet, jae selve de Stoijsche Philosophen, die onder alle andere de machtigste waren in al hare actien, soo datse niemant, wie hy oock zy, en spaert.

Plutarchus beschrijft in't leven van *Alexander* hoe dat *Cassander* die hy al in syn leven vervaert hadde met quade onthalingh, in Babylonien, uyt eenige suspicie die hy op hem hadde: daer na gheworden zynde Koningh van Macedonien, ende van geheel Griecckenlant, ende vvandelende op een sekeren tijt te *Delphis*, werp syn oogh onder andere beelden, die hy daer stont en bekeek, op het beelt van *Alexander*, ende kreegh daer sulcken schrick van, dat hem al de leden beefden, ende men hadt al de moeten van de werelt om hem wederom tot syn selven te doen komen. Dese vrees ende schrick en komt niet alleen de mensche over door het aenschouwen, ofte de heughnis van haer gelijcke menschen, van

de welcke als zynde haer geswore vyanden, sy eertijts ontfangen hebben, ofte noch ontfangen eenigh quaet, ongelijck, ofte straffe, maer daer zyn noch andere verscheyde saken die materie ende oorfaeck geven tot dese passie.

Want men vrees niet alleen de leeuwen, tijgers, ende andere vvilde ende vvreede beesten, die ons kunnen om-brengen, 'twelck oorfaeck genoegh is om te vreesen: ende men vrees oock niet alleen slangen, padden, spinne-koppen, de welcke al syn het seer kleyne beesjens kunnen ons even-vvel dooden, aengesien dat sy vinnigh zyn: maer daer zijn oock eenige die van naturen een sekere tegenheyt hebben, dat sy soo vervaert ende verschrickt zyn van beesten, die wy gestadigh in huys hebben, ende waer van sy niet beschadight kunnen werden, dat het ongelooflijck schijnt.

Wert verhaelt van eē groot Prins, die in de legers tegen devyant groote vromigheyt toonde, ende even-wel dapper verschrickte als hy een muys sagh ofte hoorde in syn kamer.

Een Engels edel-man sittende aen tafel werde qualick, en hier en daer hem keerende, tot dat hy van benaetheyt sweete, gelijk of hem yet quaers overkomen vvas: ten lesten verstont men van de gasten, die mede aen tafel waren, datter eer kat in de kamer moest vvesen, vertellende hoe dat den edel-man gewent was altijt soo t'ontroeren, alser eer kat ontrent was, al hoe wel hy die niet en sagh, soo die konde hy gewaer werdē 't gene hy vreesde ofte haete, ende na dat men gesocht hadde, werter een onder 't bedt gevondē, de welcke uyt de kamer ghe-

gejaeght zynde, quam hy wederom tot syn selven, ende beschaemt zynde bekende daer in syn swackheyt. Dese dingen moet men wijten eenige secrete antipathie ofte tegenheyt, die sommige hebben in eenige beesten: even ghelijck wy aen d'ander zyde sien sommige heel versot ende versnot zyn, sonder te weten waerom, op honden, katten, ende andere beesten.

Dese passie streckt hem noch verder uyt: want den eenen vreesht het vvater, ende't verdrencken, andere zyn seer verschrickt, ende niet sonder oorsaeck, voor den donder. Den Keyser *Caligula* en konde geen kelders diep genoeg vinden om hem te verbergen als het donderde.

Iovius schrijft van eenen *Philips* dat hy seer vreesachtigh van nature was, jae soo verre, dat hy gansch buyten postuer stont als hy maer een slag van den donder hoorde, ende ghelijck een die buyten syn sinnen is, socht de donckerste ende diepste hollen, om daer in te kruypen.

Ick heb gesien de kloeckste krijghs-lieden, (ende vvert mede van een vroom Prince vertelt) dat sy niet en konden sien, dat men haer ofte een ander bloet liet, of sy werden qualijck, ende waren nochtans gewent haer degens bebloet te maken tot het gevest toe in de ribben van de vyanden.

In't korte, dese Passie bespringht ende ontstelt de menschen op verscheyde manieren, ende men vintter weynigh die op d'een ofte d'ander wijze daer mede niet beladen en werdē: maer de Vreesekomt sommige uyt kleynhertigheyt, andere met eenigh fundament ende redē, als oock van wegen de menschelijckheyt,

schelijckheyt, ende dat is, 'tvelck de Filosooph *Zeno* een tot antwoord gaf, die hem verweet dat hy voor een baffenden hont, die hem meende te bijten „ bevrceft was geweest. 'Tis seer swaer, seyde hy, „ den mensche heel uyt te trecken: willende ons te verstaen geven, dat een mensche noyt soo discreet, ende noyt soo wel op syn hoede is, dat hy niet altemet en toont dat hy de Passien onderworpen is. Ende *Agellius 16. Noët. Aët. 1.* vertelt hoe dat doen de Filosooph *Aristippus*, eens over zee voer, daer een groot onweder opstond, soo datter niet verwacht en werde, als dat schip ende menschen soude vergaen, hy van vreesse verbleyckte: het welck gemerckt zynde van een Soldaet, daer by zynde, hem al lacchende ende spottende seyde, dat hy hem niet seer Filosoophachtigh droegh, soo seer voor de doot vreesende, ende van synen t'wegen, dat hy „ gansch niet en vreesde. Dat geloof ick wel, seyde „ *Aristippus*, vvant ghy en hebt oock soo grooten „ oorfaeck niet van vreesse als ick doe: Want ghy „ niet seer bekommert en zijt om te verliefen de „ ziele van een boef, maer ick vreesden voor de „ ziele van een vvijs man. *Agell. 19. Noët. Aët. 1.* Wt welcke woordē licht afte nemen is, dat de Stoische Philosophen soo wel als andere beweeght konden werden van de in-beeldinge van't quaet, voor soo vele sy menschen waren, maer dat sy evenwel haer consent daer niet toe en gaven.

Het is warachtigh datter sommige gevondē werden, die een soo stercken, stillen, starkvastigen, ende onbeweeghlijcken geest hebben, dat sy van dese Passie niet ontroert en kunnen werden, al ist oock

oock dat haer op het alder-onversienste yet over-
valt: maer al sulcke persoonē zynder seer weynigh,
ende elck een en kan niet vvesen als *Fabricius*, de-
welcke (gelijck *Plutarchus* in syn leven beschrijft)
van de Romeynē gefondē was, voor Ambassadeur
aen den Koningh *Pyrrhus*, dese Koningh willende
beproeuen het groot hert, ende de kloeckmoedig-
heyt van *Fabricius*, liet achter het tapijt een Olijsant
verbergen, ende hem op syn onversienst briessen,
als *Fabricius* daer voor by gingh, ende minst op
dachte. Hy die niet met allen verschrickt en was,
„seyde al lachhende, Heer, u gout en heeft my
„gisteren niet konnen bewegen, noch minder van
„dage uwen Olijsant. Diergelijcke exempelen
fouden noch konnen ghevonden werden, hoe wel
datse selden gebeuren.

Om nu mede vvat te spreken van de remedien
tegens de Vreesē. Wat willen wy ons quellen in
dingen, die noch niet en zyn, ende ons noch onbe-
kent zyn offte komen sullen. Misschien sal de tijt
troost by-brengen, in plaetse van droefheyt, daer
wy voor vreesen. Hoe veel kander noch tusschen
beyde komen, 'tgene dat het quaet mach beletten?
Eenen omgangh van het rat, stelt het onderste bo-
ven, ende dickwils van daer wy onsen onderganck
verwachten, komt de behoudenis. Als de Koningh
François de eerste, in den slaggh van Pavien gevangen
was, meenden een yegelijck dat heel Vrancrijck
in handen van Keyser *Karel* soude komen: maer
het viel heel anders uyt, dewijl elck een, oock die
te voren syn grootste vyanden geweest waren, den
Koningh te hulpe quamen. Daer en is niet dat
lich-

sichtelijcker bedrogen kan werdē, als des menschen voorsichtigheyt. Het gene datse hoopt, mistse: datse vrees, ontloopt: 't gene sy niet en wacht, over-komt haer. God hout synen raet bysonder: 't gene de mensche op d'eene maniere beraemt hebben, besluyt hy op een ander. Laten vvy ons niet ongeluckigh maken voor den tijt: misschien en sullen wy het gansch niet eens sien. Het toe-komende, 't welcke soo veel menschen bedrieght, sal ons misschien soo drae bedriegen in ons vrees, als in ons hope. 'Tis een vermaerdē regel in de Medicine, dat in heftige sieckte het voor-seggen nimmermeer seker en gaet: soo ist oock met de hevighste dreygementen van de Fortune. Soo lange alffer leven is, soo lange isser hoop. De hoop blijft soo lange, alffer adem is.

Maer alsoo dese Vrees niet altijd en komt uyt de ghestaltenis der Naturen, maer dickwils van al te sachte en teere op-voedingh (want om dat men van jonghs op niet op-gevoet en is tot moeyte en arbeyt, soo vatten vvy dickwils de dingen sonder reden) soo moeten wy ons van langer hant gewent maken het gene ons soude mogen verschrickē, ons voor oogen stellen de swaerste perijckelen, daer wy in soude mogen vervallē, ende de ongelucken met een mannelijcke dapperheyt van selfs tegen-gaen. Het is ons veel lichter de Fortune te weder-staen, als wy haer bespringen, dan als vvy ons tegen haer moeten verweren. Want wy hebben dan tijt om ons te wapenen, ende vvy letten op ons voordeel; maer als sy ons verrast, soo leeftse met ons gelijkse wil. Wy moeten dan toesien, dat wy haer bespringende

gende ons leeren weeren; dat wy ons dickwils een valschen alarm maken; dat wy ons voor-stellen de perijckelen die groote personagien gepasseert hebben: dat wy over-leggen, hoe sommige de grootste ontkomen zyn, om dat sy in de selven niet seer ontstelt en waren, ende andere in de minste bleven steken, om datse haer kleynhertigh hielden.

Het soude te langh vallen, om van elcke vreesse, daer den mensche mede bevangen kan werden, in't bysonder te spreke: maer van de gene, die ons voor de Doot doet verschricken souden vvy even-wel breeder handelen, ten vware dat de Boecken der Philosophen daer vol van vvaren, ende insonderheyt dat onlanghs drie boecken van de verachttinge des Dootsin Latijn geschrevē hadde (die oock verduyft zyn) de hoogh-geleerde heere *Daniel Heinsius*, Ridder &c. naer vvien van die materie yet te vvillen handelen, is van Troyen te schrijven nae *Homerus*. Derhalven soo sullen vvy't hier by laten blijven, ende besluyten, met dit dicht van onsen Poët:

*Het schricken voor de doot dient mede wech genomen,
Om dat voor haer gewelt meest al de lieden schromen:*

*En vvie dat voor het graf geduerigh sit en vreesst,
Die heeft tot aller stont een ongerusten geest.*

Wat raet voor dit verdriet? leert in u herte vvegen

Hoe dattet met de mensch op aerden is gelegen,

Stelt in u sinnen vast dat slecht, dat edel bloet,

Dat al vvat adem heeft in asch verkeeren moet.

Leert soo met staegē vlijt u tot de doot bereyden,

Ghy sult als sonder schrick van aertsche dingen scheyden;

Want

Want dat men menighmal in zyn gedachten ſiet,
 Hoe ſwaer het eerst gelyckt, het is ten leſten niet.
 Maer boven alle dingh begint een beter lewen,
 Ghy ſult u aen het graf vry-vuilligh overgeven,
 Ghy ſult geduldigh zyn tot in den leſten noot,
 Een die wel heeft geleest wat paſt die op de doot?

CICERO. I. Tuſc.

*Non detervet ſapientem mors, qua propter incertos caſus
 quotidie imminet, & propter brevitatem vite nun-
 quam longe poteſt abeſſe.*

SENECA VII. de Benef. I.

Mors omnium dolorum & ſolutio, & finis eſt.

Voyez Charron de la Sageſſe
 livr. 2. chap. 11.

